

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
VERSLO TEISĖS KATEDRA

JUSTINA ŽUKAUSKAITĖ
(VERSLO TEISĖS PROGRAMA)

**VARTOTOJŲ TEISIŲ APSAUGA LIETUVOS AUKŠČIAUSIOJO TEISMO IR
EUROPOS TEISINGUMO TEISMO PRAKTIKOJE**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė
Doc. dr. Lina Novikovienė

Vilnius, 2016

TURINYS

ĮVADAS	3
1. VARTOTOJŲ TEISIŲ APSAUGOS RAIDA EUROPOS SĄJUNGOJE IR LIETUVOJE	7
1.1. Vartotojų teisių apsaugos vystymasis Europos Sąjungoje	7
1.2. Vartotojų teisių apsaugos raida Lietuvoje	10
2. LIETUVOS AUKŠČIAUSIOJO TEISMO IR EUROPOS TEISINGUMO TEISMO FORMUOJAMA VARTOTOJŲ TEISIŲ GYNIMO PRAKTIKA	14
2.1. Vartotojo teisė į veiksmingą pažeistų teisių gynybą teisme	14
2.2. Vartotojo sampratos koncepcija Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Europos Teisingumo Teismo formuojamoje praktikoje	16
2.3. Vidutinio vartotojo samprata Europos Sąjungos ir Lietuvos teismų jurisprudencijoje.....	25
2.4. Verslininko sampratos koncepcija Lietuvos Aukščiausiajame Teisme ir Europos Teisingumo Teisme	29
2.5. Verslininkas ar vartotojas? Problemos, kylančios dvigubo naudojimo sutartyse	33
3. LIETUVOS AUKŠČIAUSIOJO TEISMO IR EUROPOS TEISINGUMO TEISMO PRAKTIKOS YPATUMAI ATSKIROSE VARTOTOJŲ TEISIŲ GYNIMO SRITYSE ...	37
3.1. Europos Teisingumo Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika ginant vartotoją kaip silpnesniąją sutarties šalį	37
3.2. Europos Teisingumo Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos analizė atskirose vartojimo teisinių santykių bylų kategorijose.....	41
3.2.1. Europos Teisingumo Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika nesąžiningų sutarčių sąlygų bylose.....	43
3.2.2 Netinkamos kokybės produktų sukeltos žalos atlyginimo klausimo analizė	48
IŠVADOS	54
REKOMENDACIJOS	57
LITERATŪROS SĄRAŠAS	58
ANTONACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	64
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	65
SUMMARY	66
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ	67

ĮVADAS

Tyrimo problema. Ar Lietuvos Aukščiausiojo Teismo priimami sprendimai iš esmės nenukrypsta nuo Europos Teisingumo Teismo formuojamos praktikos vartotojų teisių gynimo srityje?

Temos aktualumas. Vartotojai – didžiausias ir vienas pagrindinių rinkos ekonomikos subjektų. Tačiau tik XX amžiuje jie buvo išskirti kaip atskira teisinė kategorija, supratus, kad veiksmingas vartotojų interesų ir jų teisių įgyvendinimas skatina ekonomikos augimą ir valstybių vystymąsi. Paradoksalu, tačiau tuo pat metu vartotojai yra viena iš pažeidžiamiausių socialinių grupių visuomenėje. Nors kasdien sudaroma daugybė vartojimo sutarčių, vartotojai vis tiek yra nelygiavertėje padėtyje su verslininku, turi ribotą derybinę galią, dažnai mažiau patirties ir informacijos, taigi tuo pačiu ir menkesnę galimybę daryti įtaką sutarčių sąlygų turiniui.

Vartotojas – tai išskirtinis teisės subjektas, nes Europos Sąjungoje (toliau – ES) vartotoju laikomas kiekvienas žmogus. Vartotojų teisių gynimas laikomas viešuoju interesu, todėl svarbus ne vien vartotojui, bet ir didelei visuomenės daliai. Tad net nekvestionuojama, kad šių asmenų teisinei apsaugai kiekviena ekonomiškai išsivysčiusi valstybė privalo skirti ypatingą dėmesį ir apsaugą. Be kita ko, tinkama vartotojų teisių apsauga yra ir pagrindas visai Europos Sąjungos vidaus rinkai veikti, nes laisvas prekių ir paslaugų judėjimas yra laikomas pamatine vidaus rinkos teise. Išskirtinai vartotojams yra skiriamos teisės normos, kuriomis siekiama neleisti rinkoje dominuoti tik stipresniajai šaliai, bet siekiama apsaugoti silpnesnius, labiau pažeidžiamus rinkos dalyvius. Lietuvoje vartotojų teisių apsauga dar ganėtinai nauja sritis, neturinti gilių teisės tradicijų. Nors pirmąsias užuominas į vartotojų teisių apsaugą jau galima išvelgti Lietuvos Respublikos Konstitucijoje¹, didesnis dėmesys imtas skirti tik Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare ir perkėlus Europos Sąjungos vartotojų teisę.

Šiuo metu ES vartotojų teisių apsaugą yra įtraukusi į vieną iš prioritetinių savo 2014–2020 metų veiklos sričių, todėl aukšto vartotojų teisių apsaugos lygio užtikrinimas išlieka vienu pagrindinių ES tikslų. Šioje strategijoje pabrėžiama, kad informuoti ir savo teises išmanantys piliečiai gali gerokai prisidėti prie valstybių ekonomikos augimo. Didėjant poreikiui tinkamai apsaugoti vartotoją, priimama vis daugiau įstatymų, reglamentuojančių skirtingus vartotojų interesų gynimo būdus. Pažymėtina, kad vis daugiau dėmesio skiriama ne vien teisinio mechanizmo kūrimui ir tobulinimui, bet ir vartotojų švietimui, kad šie žinotų apie savo teises ir galėtų jas apginti.

¹ Konstitucijos 46 straipsnio 5 dalyje įtvirtinta valstybės pareiga ginti vartotojų interesus.

Sparčiai daugėjant vartotojų teisių gynimo priemonių, didelį dėmesį skiriant vartotojų švietimui ir informavimui apie jų teises, vartotojai ima vis aktyviau ginti savo teises. Pastebima, kad Lietuvoje daugėja skundų dėl nekokybiškų prekių ar paslaugų, nesąžiningų sutarčių sąlygų². Panaši skundų tendencija pastebima ir visoje Europoje – vartotojai gina savo teises dėl nesąžiningos prekybos, nekokybiškų gaminių ar suteiktų paslaugų³. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad visuomenės sąmoningumas auga, o įstatymų leidėjas vartotojų apsaugos politiką formuoja tinkama linkme.

Natūralu, kad daugėjant vartotojų ir verslo subjektų ginčų, šie ne visuomet išsprendžiami taikiai, kai vartotojams tenka imtis *ultima ratio* (lot.) ir kreiptis į teismus⁴. Lietuvoje vartotojų teisių apsauga ilgą laiką buvo menkai reglamentuota, o pagaliau sukurta pagal ES teisės aktus. Taigi bet kokie pokyčiai ES vartotojų teisių apsaugos srityje tiesiogiai veikia ir Lietuvos teisę, o Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) sprendimams didelę įtaką turi Europos Teisingumo Teismo (toliau – ETT) formuojama praktika. Todėl svarbu išsiaiškinti, kaip ir kokia apimtimi ETT priimami sprendimai veikia Lietuvos vartotojų teisę.

Mokslinis naujumas ir tiriamos problemos ištyrimo lygis. Šiuo tyrimu siekiama ištirti sąsajas tarp LAT ir ETT priimamų sprendimų vartotojų teisių apsaugos srityje, nustatyti, kokie vartotojų teisių apsaugai reikšmingi klausimai yra nagrinėjami teismuose. Verta paminėti, kad vartotojų teisių apsaugos ypatumus yra nagrinėjęs ne vienas autorius, tačiau bene svarbiausią indėlį į vartotojų teisių apsaugos sritį įnešė autorės D. Bublienė⁵ ir L. Novikovienė⁶, taip pat I. Navickaitė – Sakalauskienė, savo disertacijoje⁷ išsamiai nagrinėjusi vartotojų apsaugą nuo nesąžiningos komercinės veiklos. Pabrėžtina, kad ne mažiau svarbiomis laikytinos ir LAT apžvalgos „Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir

² <http://www.tm.lt/naujienos/pranesimaspaudai/2264>

³ The European Consumer Centres Network Anniversary Report 2005–2015, prisijungimo laikas 2015 10 20, http://ec.europa.eu/consumers/solving_consumer_disputes/non-judicial_redress/ecc-net/docs/ecc_net_-_anniversary_report_2015_en.pdf

⁴ Jurex, „Vartotojų ginčų indeksas“, 2014 m., žiūrėta 2015 10 20, <http://www.jurex.lt/verslo-gincu-indeksas-verslas-bylinejasi-maziau-gyventojai-daugiau-nei-pernai/>

⁵ D. Bublienė, *Vartotojų teisių direktyvos įgyvendinimas Lietuvos teisėje – tolesnis vartotojų apsaugos dekodifikavimas ar kodifikavimas?* (Vilnius: Teisė, 2012), 83.

⁶ L. Novikovienė, „Kai kurie vartotojo sampratos aspektai“, *Vartotojų teisių apsaugos Europos Sąjungoje teisiniai aspektai*, Mykolo Romerio universitetas, Savojos universitetas, VŠĮ Europos vartotojų centras (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011), 28

<http://ebooks.mruni.eu/reader/vartotoj-teisi-apsaugos-teisiniai-aspektai-europos-sjungoje26734/30>

⁷ Ieva Navickaitė – Sakalauskienė, „Vartotojų apsauga nuo nesąžiningos komercinės veiklos Europos Sąjungos ir Lietuvos teisėje“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2016).

teismų praktikos apžvalga“⁸ ir „Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga II“⁹. Vartotojų teisė yra dinamiška ir nuolat kintanti sritis, pati vartotojo samprata ES dar tik formuojasi, daugelyje valstybių ji yra nauja, todėl dažnai pateikiama skirtingai. Be to, pastaruosius kelerius metus ES lygmeniu vis labiau koncentruojamasi į vartotojų teisių apsaugą, priimami nauji teisės aktai, o tuo pačiu gausėja teismų praktika. Tačiau jau kurį laiką nei viename šaltinyje, be paminėtų iki šiol, nebuvo sistemiškai analizuota ir lyginta, kokios pozicijos tuo pačiu klausimu laikosi Lietuvos ir ES teisminės institucijos savo priimamuose sprendimuose.

Tyrimo reikšmė. Magistro baigiamajame darbe daug dėmesio skiriama naujausiai nacionalinei bei Europos Sąjungos teisminių institucijų praktikos analizei, taigi susisteminta medžiaga padės atskleisti sąveiką tarp LAT ir ETT priimamų sprendimų. Baigiamojo darbo rezultatai taip pat padės nustatyti kokia apimtimi ETT priimami sprendimai veikia LAT formuojamą praktiką. Tam, kad teismų priimti sprendimai būtų visapusiškai atskleisti, darbe taip pat analizuojama teisės doktrina. Šiuo tyrimu Lietuvos teisės doktrina bus papildyta išsamiu kompleksiniu tyrimu, analizuojančiu vartotojų teisių apsaugos gynimo institutą nacionaliniu ir ES lygmeniu.

Tyrimo tikslas. Atskleisti sąveiką tarp LAT ir ETT formuojamos praktikos.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išnagrinėti ir palyginti vartotojų teisių apsaugos raidą Lietuvoje ir ES.
2. Atskleisti vartotojo ir verslininko sampratą teisės doktrinoje ir teismų formuojamoje praktikoje.
3. Išnagrinėti ir palyginti LAT ir ETT jurisprudenciją vartotojų teisių apsaugos srityje.
4. Nustatyti, dėl kokių priežasčių vartotojai dažniausiai kreipiasi į teismus, prašydami apginti jų pažeistas teises.

Taikomi metodai. Istorinis metodas naudojamas atskleisti, kaip vartotojų teisių apsauga formavosi ES ir Lietuvoje, kokios tam įtakos turėjo kintantys teisės aktai, siekiant išsiaiškinti vartotojo bei verslininko sąvokos vystymąsi Lietuvoje ir Europoje.

Taikant dokumentų analizės metodą bus analizuojama LAT ir ETT praktika vartotojų teisių apsaugos srityje, kaip ETT priimami sprendimai veikia nacionalinių teismų priimamus sprendimus. Taip pat bus analizuojami kiti su nagrinėjama tema susiję dokumentai (generalinių advokatų išvados, teismų praktikos apibendrinimai, bei kita tyrimui svarbi informacija).

⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 24 d. Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga“ Teismų praktika 30 (2009), 2.

⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 19 d. Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga II“ *Teismų praktika* 33 (2010), 4.

Lyginamuoju metodu bus lyginami mokslo darbai bei norminiai aktai, susiję su vartotojo bei verslininko sampratos formavimu. Taip pat bus siekiama palyginti, kaip tais pačiais klausimais pasisako LAT ir ETT.

Apibendrinimo metodas bus naudojamas apibendrinti teorinei ir praktinei atlikto tyrimo medžiagai, tam, kad nagrinėjama tema būtų suvokta aiškiau. Be kita ko, šis metodas bus naudojamas baigiamojo darbo išvadoms ir pasiūlymams pateikti.

Darbo struktūra. Darbas susideda iš įvado, trijų dėstomosios dalies skyrių, kurios suskirstytos į poskyrius ir paragrafus. Pirmajame baigiamojo darbo skyriuje aptariama vartotojų teisių instituto vystymosi raida. Antrajame skyriuje nagrinėjama vartotojo ir verslininko samprata, vyraujanti teisės doktrinoje ir įstatymų lygmeniu, taip pat apžvelgiama reikšmingiausia bei naujausia LAT ir ETT jurisprudencija. Trečiajame skyriuje nagrinėjami dažniausi vartotojų ginčijami teisių pažeidimai atskleidžiami per praktinę bylų analizę. Magistro darbo pabaigoje formuluojamos išvados ir pateikiami pasiūlymai. Taip pat pateikiama santrauka lietuvių ir anglų kalbomis bei literatūros sąrašas.

Ginamasis teiginys. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika vartotojų teisių apsaugos srityje yra lankstesnė nei praktika, formuojama Europos Teisingumo Teisme.

1. VARTOTOJŲ TEISIŲ APSAUGOS RAIDA EUROPOS SĄJUNGOJE IR LIETUVOJE

1.1. Vartotojų teisių apsaugos vystymasis Europos Sąjungoje

Vartotojų interesų gynimo judėjimas, kitaip dar žinomas kaip *consumerism*¹⁰, kilo Jungtinėse Valstijose dar XVIII amžiaus pabaigoje. Veikiant ekonominio liberalizmo idėjoms ir valstybei nesikišant į sutartinius šalių santykius, verslininkai ėmėsi įvairių manipuliavimo būdų, kad pritrauktų kuo daugiau pirkėjų. Netolygus jėgų pasiskirstymas, didėjantys prekybos srautai ir įnirtinga tarpusavio konkurencija paskatino judėjimo, siekiančio bent minimalių teisių vartotojams, atsiradimą. XX amžiaus pradžioje kilus pirmajam masiniam protestui, JAV vyriausybė buvo priversta imtis efektyvių priemonių vartotojų teisėms apsaugoti. Pripažinus, kad vartotojo teisė būti išgirstam yra viena iš esminių teisių, buvo priimtas taisyklių rinkinys, reguliuojantis vartotojų ir verslininkų santykius, ir įsteigta Vartotojų sąjunga¹¹. Neilgai trukus idėjoms, kad vartotojų teisės privalo būti įgyvendinamos ne vien valstybiniu, bet ir pasauliniu lygiu, pasiekus Vakarų Europą, Europos Bendrijoje (toliau – EB, Bendrija) kilo poreikis reglamentuoti vartotojų teisių apsaugą.

Vartotojų teisių apsauga – tai bendra kompetencija, kurią ES dalijasi kartu su valstybėmis narėmis. Siekiant suderinti skirtingą valstybių narių teisę, svarbu tinkamai nustatyti taikomos apsaugos ribas. Tuo tikslu ES priimami antriniai teisės aktai – reglamentai, direktyvos, sprendimai, rekomendacijos. Reglamentai valstybėms narėms yra taikomi tiesiogiai, todėl nereikalauja papildomo inkorporavimo į nacionalines teisinės sistemas. Vartotojų teisių apsauga ES lygmeniu daugiausia reglamentuojama direktyvomis. Jomis reglamentuojamos atskiros vartojimo teisinių santykių sritys ir yra privalomos kiekvienai valstybei narei. Tačiau vartotojų teisė išskirtinė tuo, kad įgyvendinant direktyvas yra taikomas minimalaus harmonizavimo metodas (angl. *minimum harmonisation*), todėl įprastai kiekvienai valstybei narei paliekama teisė rinktis, kurios iš šių normų ir kiek plačiai turėtų būti įtrauktos į kiekvienos jų teisinę sistemą. Tačiau, pasak M. Loos, nuokrypis nuo minimalaus suderinamumo principo vartotojų apsaugos teisėje neturėtų būti mažesnis, nei daugumoje ES valstybių narių esantis apsaugos lygis¹². Darbo autorė pritaria šiai nuomonei, nes nesvarbu, kokia apimtimi valstybė narė pasirinktų taikyti direktyvą, kiekviena šalis privalo garantuoti, kad vartotojui bus sudarytos bent minimalios apsaugos sąlygos ir jis visuomet išliks valstybės dėmesio centre.

¹⁰ Ionel Bostan, Aurel Burciu ir Veronica Grosu, „The Consumerism and Consumer Protection Policies in the European Community“ *Theoretical and Applied Economics Volume XVII, 4 (2010): 2–5*, <http://store.ectap.ro/articole/457.pdf>.

¹¹ Ten pat.

¹² Marco Loos, *Consumer Sales Law in the Proposal for a Consumer Rights Directive* (Centre for the Study of European Contract Law Working Paper Series (2007/07) (2009), 32. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1425036

Pirmosios vartotojų organizacijos buvo įsteigtos Danijoje (1947) ir Didžiojoje Britanijoje (1955), valdžios institucijoms įkūrus Vartotojų tarybas, kurios padėtų vartotojams, jei kiltų ginčų su gamintojais ar pardavėjais. Tačiau būtent Romos sutarties pasirašymas laikomas tuo dokumentu, kuris padėjo pirmuosius pagrindus vartotojų teisių apsaugai. Nors pirmojoje sutarties redakcijoje vartotojų teisės nebuvo apibrėžtos kaip išskirtinis Bendrijos tikslas, bet įtvirtino, kad ES valstybių narių ekonomikos integracijos ir ekonominių tikslų galutinis naudos gavėjas yra vartotojas¹³. Greta to paminėtina ir Briuselio konvencija dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų vykdymo civilinėse ir komercinėse bylose (toliau – Briuselio konvencija). Šioje konvencijoje buvo įtvirtinta išimtinė jurisdikcijos taisyklė, kad byla gali būti nagrinėjama tik toje valstybėje, kurioje vartotojas nepertraukiamai gyvena¹⁴.

Didžiausiu postūmiu šiuolaikinės vartotojų teisių apsaugos sistemos formavimui Europoje laikoma 1975 metais Europos Ekonominės Bendrijos priimta preliminarinioji programa dėl vartotojų apsaugos ir informavimo politikos. Šis teisės aktas, nors ir būdamas programinio pobūdžio, suteikė teisę valstybei įsikišti į privatinis sutartinius teisinius santykius. Jis pripažįstamas kaip pirmasis dokumentas, kuriame buvo įtvirtintos penkios fundamentaliosios vartotojų teisės. Teisė į ekonominių interesų apsaugą, teisė į sveikatos apsaugą ir saugumą, teisė į pažeistų teisių gynimą ir žalos atlyginimą, teisė į švietimą ir informaciją, teisė į atstovavimą (būti išgirstam) – šiomis teisėmis vartotojų teisių apsauga grindžiama iki šių dienų.

Svarbiu postūmiu vartotojų teisių apsaugos raidoje laikomas 1978 metais ETT priimtas sprendimas *Cassis de Dijon* byloje¹⁵. ETT, akcentuodamas laisvą paslaugų ir prekių judėjimą kaip vieną iš Bendrijos fundamentaliųjų vertybių, įvedė abipusio pripažinimo principą, pagal kurį suteikė valstybėms narėms teisę įvesti privalomų reikalavimų (susijusių su fiskalinės priežiūros veiksmingumu, komercinių sandorių sąžiningumu, vartotojų ir aplinkos apsauga ir t. t.) ir pagal juos nustatyti lygiavertį poveikį turinčių priemonių uždraudimo išimtis – prekės, kurios cirkuliuoja teisėtai kitos valstybės narės rinkoje, privalo būti akceptuojamos ir kitos valstybės narės vidaus rinkoje, net jei neatitinka tos šalies teisinio reguliavimo, taikomo jos vietinėms prekėms, nebent turi būti ribojamos dėl visuomenės sveikatos apsaugos, vartotojų gynimo ir kt. Taigi vartotojų teisių apsauga buvo įtraukta į imperatyviųjų reikalavimų sąrašą kaip pagrindas, pateisinantis kliūtis prekyboje, ir taip vartotojų teisės pirmą kartą buvo atskirtos nuo konkurencijos teisės.

¹³ Saulius Katuoka et al., *Vartotojų teisių apsauga Lietuvoje ir Europos Sąjungoje* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006), 42.

¹⁴ (1968 Brussels Convention on jurisdiction and the enforcement of judgements in civil and commercial matters (consolidated version), 1998).

¹⁵ C 120/78, Rewe-Zentral AG v Bundesmonopolverwaltung für Branntwein, 1979, E.C.R. 00649.

1981 metais buvo patvirtinta antroji vartotojų apsaugos programa dėl vartotojų apsaugos ir informavimo politikos. Ši programa pratęsė preliminariąją programą ir numatė papildomus klausimus dėl prekių ir paslaugų kainos bei kokybės. 1986 metais atliktos Romos sutarties pataisos ir 1992 metais priimta Maastrichto sutartimi Europos Taryba padidino Bendrijos institucijų galimybes veikti vartotojų apsaugos srityje. Sutartyje buvo numatyta, kad Bendrijos veikla turi apimti vartotojų apsaugos stiprinimą ir prisidėti pasiekiant aukštą vartotojų apsaugos lygį. Be kita ko, su Maastrichto sutartimi yra siejama Vartotojų politikos kaip atskiros politikos, turinčios savus teisinius reikalavimus ir tikslus, atsiradimas, nes buvo numatyta aiški riba tarp vartotojų apsaugos politikos, kaip vienos iš vidaus rinkos dalies ir savarankiškos politikos.

Pasak I. Van Bael ir J. F. Bellis, vėlyvasis 9-asis dešimtmetis laikomas Europos konkurencijos teisės modernizacija, o tai tiesiogiai palietė ir vartotojų teisę¹⁶. Taigi nors Maastrichto sutartimi vartotojų teisių apsauga jau buvo minima kaip viena iš Bendrijos politikos krypčių, 1997 metais Amsterdamo sutartimi ES vartotojų teisių apsaugos politiką įtvirtino kaip vieną svarbiausių ES vykdomų politikų, o ES institucijos įgijo visus savarankiškos Europos vartotojų teisių apsaugos įgaliojimus. Amsterdamo sutartimi Bendrijai buvo iškeltas tikslas siekti vartotojų sveikatos, saugumo ir ekonominių interesų apsaugos, buvo aptarta teisė į atstovavimą (pačių vartotojų iniciatyva ginti pažeistus interesus).

Europos Ekonominės Bendrijos steigimo sutartyje (toliau – EB steigimo sutartis) vartotojų teisių apsaugai yra skirta XIV antraštinė dalis, kurią sudaro vos vienas 153 straipsnis (buvęs 129a straipsnis), tačiau įtvirtina pagrindines vartotojų teisių apsaugos reguliavimo ribas. Šiame straipsnyje *inter alia* nustatyta, kad, siekdama remti vartotojų interesus ir užtikrinti aukšto lygio vartotojų apsaugą, Bendrija padeda užtikrinti vartotojų sveikatą, saugą ir ekonominius interesus, taip pat skatinti jų teisę į informaciją, šviečiamąją veiklą ir burtis į organizacijas savo interesams ginti. Formuojant ir įgyvendinant kitas Bendrijos politikos bei veiklos sritis, privalu atsižvelgti į vartotojų apsaugos reikalavimus. Tos pačios sutarties 3 straipsnyje pažymima, kad vartotojų teisių apsauga yra savarankiška ir viena iš svarbiausių ES sričių¹⁷.

Daugėjant priimamų teisės aktų skaičiui kilo poreikis įsteigti organizacijas, kurios užtikrintų vartotojų švietimą, konsultavimą ir aukštą teisinių santykių gynimo lygį. Tuo tikslu 1991 metais buvo įkurtas Tarptautinis vartotojų apsaugos ir gynimo tinklas. Jis veikia iki šiol ir vienija viso pasaulio vartotojų teisių apsaugos teisėsaugos institucijas, dalydamasis informacija apie rinkos pokyčius ir taip palengvindamas vartotojų apsaugos vykdymą. 1999 metais įsteigtas ES sveikatos ir vartotojų teisių apsaugos generalinis direktoratas. Jis rūpinasi, kad ES

¹⁶ I. Van Bael ir J. F. Bellis, *Competition Law of the European Community* (The Netherlands: Kluwer Law International, 2009), 1–5.

¹⁷ (Treaty establishing the European Community (Consolidated version), 2002)
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12002E%2FTXT>

parduodamos prekės ir paslaugos būtų saugios, o naujai priimami standartai apsaugotų visus Europos piliečius. Europos vartotojų organizacija buvo įkurta 1962 metais kaip skėtinė organizacija, vienijanti skirtingas vartotojų organizacijas iš ES valstybių narių ir Norvegijos, Islandijos, Šveicarijos bei Makedonijos. Svarbu paminėti Europos vartotojų centrų tinklą („ECC-Net“), kuris laikomas viena svarbiausių organizacijų, teikiančių nemokamas konsultacijas ir teisinę pagalbą vartotojams sprendžiant individualius tarptautinius skundus. Šie centrai veikia 28 ES valstybėse narėse, Norvegijoje ir Islandijoje. Lietuvoje Europos vartotojų centras pradėjo veikti 2005 metais.

Apibendrinant galima teigti, kad ekonominio liberalizmo idėjoms iškreipus sutartinius santykius buvo pripažinta, kad vartotojai, sudarydami sutartis su verslininkais, atsiduria nelygiavertėje padėtyje. Vartotojams ėmus reikalauti apsaugoti jų teises, buvo prieita prie išvados, kad valstybė privalo įsikišti į privatus teisinius santykius ir užtikrinti tinkamą teisių ir pareigų balansą. Tai lėmė vartotojų teisių apsaugos, kaip savarankiškos teisės srities, atsiradimą, kuris lėmė silpnesnės sutarties šalies interesų apsaugą. Tam, kad silpnesnės šalies apsauga būtų tinkamai įgyvendinta, buvo imtasi kurti atitinkamas teisės priemones, steigti valstybines ir nevyriausybinės organizacijas, kurių specializacija būtų vartotojų teisių apsaugos gynimas.

1.2. Vartotojų teisių apsaugos raida Lietuvoje

Ilgą laiką visuomenėje vyravo nuomonė, kad reikšti pretenzijas verslui yra beprasmiška, todėl vartotojai retai kada ryždavosi kreiptis gynybos dėl savo pažeistų teisinių interesų. Kita vertus, vartotojų pasyvumą lėmė ir tai, kad vartojimo ginčams spręsti nebuvo sudarytos palankios sąlygos. Pavyzdžiui, 1964 metų civiliniame kodekse buvo numatytos tik bendrosios nuostatos dėl pirkėjo ar užsakovo teisių gynimo, tačiau to jokių būdu negalima laikyti specialiosiomis normomis dėl vartotojų teisių gynimo. Taigi galima teigti, kad buvo įmanoma tik netiesioginė, fragmentiška vartotojų teisių gynyba.

Specialiųjų vartotojų teisių apsaugos nuostatų nebuvo išskirta iki pat 1990-ųjų. Vartotojų teisių apsauga Lietuvoje ėmė formuotis tik atkūrus nepriklausomybę. To teisiniu pagrindu galima laikyti Konstitucijos 46 straipsnyje įtvirtintą normą, kad „Valstybė gina vartotojo interesus“. Aiškindamas šios normos prasmę, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „<...> valstybė vartotojų interesus laiko prioritetiniais ir išskiria iš kitų. Ginti vartotojus yra valstybės institucijų pareiga pagal Konstitucijos 46 straipsnio 4 dalį“¹⁸.

¹⁸ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 17 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių „Būtingės nafta“, „Mažeikių nafta“ ir „Naftotiekis“ reorganizavimo įstatymo 3 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios* 27, 1098 (2003).

Lietuvos valdžios institucijoms ėmus kurti ir formuoti šalies teisinę sistemą iš esmės nuo pat pagrindų, vartotojų teisės nebuvo paliktos nuošalyje. 1994 metais priimtas pirmasis savarankiškas vartotojų teisių gynimo įstatymas, kuriame buvo numatytas atskiras savarankiškas tikslas nustatyti ir garantuoti gyventojų, kaip prekių ir paslaugų vartotojų, teises, ginti jų ekonominius ir socialinius interesus bei apibrėžta teisinė vartotojo sąvoka. Formuojant vartotojų teisių apsaugos teisinę bazę derėtų paminėti 1990 metais priimtą Lietuvos Respublikos kainų įstatymą, taip pat pirmuosius nepriklausomos Lietuvos administracinių teisių pažeidimų ir baudžiamąjį kodeksus, kuriuose buvo numatyta atsakomybė už vartotojų teisių pažeidimus.

2000 metais Lietuvai siekiant tapti ES nare nacionaliniai teisės aktai privalėjo būti derinami su Bendrijos vartotojų teisių apsaugos *acquis* nuostatomis. Kaip teigia autoriai D. Leczykiewicz ir S. Weatherill, „vartotojų teisių apsauga nacionaliniu lygiu dažnai būna fragmentiška, kurioje susimaišiusios viešosios bei privatinės teisės nuostatos, todėl dažnai artima vartotojų apsaugai, tačiau ne visada kuriama turint vartotoją omenyje“¹⁹. Dėl šios priežasties nacionalinė teisė visuomet privalo būti aiškinama taip, kad neprieštarautų ES teisei ir ETT formuojamai praktikai, o strategijos rengiamos atsižvelgiant į ES vartotojų apsaugos strategijas. Taigi vartotojų teisių gynimo įstatyme buvo įgyvendinamos ES direktyvos, taip pat įsteigta Nacionalinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba prie Teisingumo ministerijos. Šiuo laikotarpiu itin reikšmingu laikomas 2001 metų Lietuvos Respublikos civilinio kodekso²⁰ (toliau – CK) priėmimas, kuris vertinamas kaip svarbus postūmis formuojant nacionalinį vartotojų teisių apsaugos institutą. Šioje kodekso redakcijoje vartotojų sutartys pirmą kartą buvo išskirtos kaip atskira sutarčių grupė, greta to pirmą kartą įtvirtinta vartojimo sutarties samprata²¹. Taip pat buvo reglamentuotas žalos, padarytos dėl nekokybiškų gaminių, institutas bei pirmą kartą buvo įtvirtintos specialiosios žalos atlyginimo taisyklės. Šiuo Civilinio kodekso pakeitimu griežta civilinė gamintojo atsakomybė buvo apribota minimaliu 500 eurų neatlyginamos žalos dydžiu.

Pati vartotojų apsaugos politika kaip atskira ir savarankiška sritis Lietuvoje buvo pradėta formuoti tik 2003 metais, kuomet buvo patvirtinta Valstybinė vartotojų teisių apsaugos strategija²², po metų – Valstybinė vartotojų teisių apsaugos strategija ir Lietuvos nacionalinės vartotojų švietimo programos 2004 metų priemonių įgyvendinimo planai²³. Šiais dokumentais buvo siekiama užtikrinti aukštą vartotojų apsaugos lygį bei nustatyti institucinę sistemą, užtikrinančią vartotojų apsaugą visose vartojimo sutartyse.

¹⁹ The Images of the Consumer in EU Law – Legislation, Free Movement and Competition LAW oxford: 2016, 2.

²⁰ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, *Valstybės žinios* 36, 1340 (2002).

²¹ LR CK 6.160 straipsnio 1 dalis, 1.39 straipsnio 1 dalis.

²² „Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl valstybinės vartotojų teisių apsaugos strategijos ir Lietuvos nacionalinės vartotojų švietimo programos patvirtinimo“, *Valstybės žinios*, 1404 (2003).

²³ „Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl valstybinės vartotojų teisių apsaugos strategijos bei Lietuvos nacionalinės vartotojų švietimo programos patvirtinimo“, *Valstybės žinios*, 758 (2003).

2004 metų gegužės 1 dieną Lietuvai tapus ES nare, buvo įgyvendintas įsipareigojimas perkelti ES vartotojų teisių apsaugos normas į mūsų nacionalinę teisę ir taip suvienodinti vartotojų teisių apsaugos ir gynimo lygį. Tai galima laikyti pirmuoju žingsniu link šiuolaikinės vartotojų teisių apsaugos sampratos. 2007 metais vartotojų teisių gynimo įstatymą pakeitus į vartotojų teisių apsaugos įstatymą, buvo atsisakyta materialinių teisės normų ir pirmą kartą Lietuvos teisėje buvo apibrėžta vartotojo sąvoka, o visi vartotojai įgijo jiems numatytas teises.

Kartu su laisve rinktis kildavo rizika, kad vartotojui įsigyjant prekes ar paslaugas kitoje valstybėje narėje, jam nebus taikomos tos pačios apsaugos garantijos kaip ir jo šalyje. Siekiant užkirsti tam kelią buvo priimta Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/83/ES dėl vartotojų teisių (toliau – Vartotojų teisių direktyva)²⁴. Ji reglamentuoja visas vartojimo pirkimo–pardavimo sutartis, nesvarbu, kaip sutartis buvo sudaryta – prekybos vietoje, nuotoliniu ar išnešiojamosios prekybos būdu. Šiuo teisės aktu visose ES valstybėse narėse ypatingas dėmesys skiriamas vartotojo apsaugai perkant internetu, paštu ar telefonu. Ši direktyva valstybių narių teisėje įsigaliojo nuo 2014 metų birželio ir yra grindžiama maksimalaus harmonizavimo principu. Tai reiškia, kad visos valstybės privalėjo suvienodinti vartotojų teisių apsaugos sąlygas tam, kad būtų užtikrintas aukštas vartotojų apsaugos lygis visoje ES. Vartotojų teisių direktyvos nuostatų perkėlimas į Lietuvos nacionalinę teisę lėmė esminius pakeitimus CK ir Vartotojų teisių apsaugos įstatyme (plačiau apie tai 2 darbo skyriuje).

Vieni naujausių Vartotojų teisių apsaugos įstatymo pakeitimai įsigalioję nuo 2016 m. sausio 1d. sudarė palankesnes ir aiškesnes sąlygas vartotojams ginčus spręsti neteisimine tvarka, kreipiantis į vartojimo ginčus nagrinėjančią instituciją pateikiant prašymą raštu ar elektroniniu būdu. Autorės manymu šie pakeitimai ypač reikšmingi, kadangi tiek vartotojai, tiek verslininkai ginčus gali išspręsti greičiau ir ekonomiškiau, iš sau patogios vietos, nepatirdami papildomų išlaidų dėl atvykimo į ginčo nagrinėjimo vietą (tai ypatingai aktualu jei vartotojas ir verslininkas yra iš skirtingų miestų). Ne ką mažiau svarbiu pakeitimu laikomas vartojimo ginčus nagrinėjančios institucijos sprendimų privalomumas. Neteisminių ginčų institucijų priimami sprendimai iki 2016 m. pakeitimų buvo tik rekomendacinio pobūdžio, todėl verslininkai turėjo pareigą, bet ne prievolę juos vykdyti.

Taigi nors ilgą laiką Lietuvoje vartotojų teisių apsaugos institutas apskritai neegzistavo, o pažeistų teisių gynyba buvo įmanoma tik netiesiogiai, atkūrus nepriklausomybę ir formuojant teisinį reguliavimą nuo pat pagrindų, buvo stengtasi pernelyg neatsilikti nuo Vakarų Europoje jau egzistuojančios teisinės sistemos. Lietuva, remdamasi geriausiais Europos praktikos pavyzdžiais (angl. *best practice*), siekė sukurti modernią ir efektyvią vartotojų teisių apsaugos sistemą, kurią

²⁴ (Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/83/ES dėl vartotojų teisių, kuria iš dalies keičiamos Tarybos direktyva 93/13/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 1999/44/EB bei panaikinamos Tarybos direktyva 85/577/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 97/7/EB, 2011.)

reglamentuoja du fundamentalieji teisės aktai – civilinis kodeksas ir vartotojų teisių apsaugos įstatymas, užtikrinantys visų Lietuvos piliečių teisę saugiai ir nevaržomai įsigyti prekių ir paslaugų.

2. LIETUVOS AUKŠČIAUSIOJO TEISMO IR EUROPOS TEISINGUMO TEISMO FORMUOJAMA VARTOTOJŲ TEISIŲ GYNIMO PRAKTIKA

2.1. Vartotojo teisė į veiksmingą pažeistų teisių gynybą teisme

Asmens teisė į teisingą teismą ir teisminę gynybą yra laikoma pamatine žmogaus teise, todėl pagrindinė teismo funkcija – užtikrinti ir vykdyti teisingumą. Šią teisę garantuoja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalis, kurioje teigiama, kad kiekvienas asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą. Be kita ko, Lietuvos Konstitucinis Teismas yra ne kartą minėjęs, kad pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją įstatymų leidėjas turi pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad visus ginčus dėl asmens teisių ar laisvių pažeidimo būtų galima spręsti teisme²⁵. Teisė kreiptis į teismą teisminės gynybos įtvirtinta Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 str.²⁶, Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių paktų 2 straipsnio trečiojoje dalyje, ši teisė pripažįstama ir ES pagrindinių teisių chartijoje. Lietuvoje įvairiuose įstatymuose ir teisės aktuose taip pat numatyta pareiga saugoti ir ginti vartotojų teises.

Konstitucinis teismas taip pat yra pažymėjęs, kad, norėdamos tinkamai apsaugoti vartotojo interesus, valstybės institucijos turi kontroliuoti, kaip ūkio subjektai laikosi įstatymais ir kitais teisės aktais nustatytais reikalavimais²⁷. Todėl vartotojams, manantiems, kad jų teisiniai interesai buvo pažeisti, ir norintiems juos apginti, suteikiama teisė kreiptis į kompetentingas institucijas: valstybines vartotojų teisių apsaugos institucijas, vartotojų asociacijas, kitus nevalstybinius subjektus, atitinkančius ekspertinių žinių, nepriklausomumo ir nešališkumo, skaidrumo kriterijus, įrašytus į vartojimo ginčų neteismo sprendimo subjektų sąrašą. Be abejo, vartotojai dėl pažeistų interesų gynimo turi teisę kreiptis ir į teismus.

LAT – galutinė teisminė instancija Lietuvoje, atsakinga už vienodos teisinės praktikos formavimą šalyje ir įgyvendinanti teisinio tikrumo principą. Jo priimti sprendimai yra neginčijamai privalomi ir privalomi vykdyti. Formuodamas precedentus, teismas privalo išaiškinti ne tik nacionalinę teisę, bet ir atsižvelgti į ETT formuojamą praktiką. ETT vaidmuo plėtojant ir

²⁵ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. kovo 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. vasario 6 d. nutarimu Nr. 177 „Dėl Skirtų realizuoti netauriųjų metalų laužo ir atliekų supirkimo licencijavimo taisyklių patvirtinimo“ (2004 m. rugpjūčio 31 d. redakcija) patvirtintų Skirtų realizuoti netauriųjų metalų laužo ir atliekų supirkimo licencijavimo taisyklių (2004 m. rugpjūčio 31 d. redakcija) 34 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios* 32, 1114 (2008).

²⁶ (European Convention on Human Rights, 1950)

http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf

²⁷ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. kovo 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos kelių transporto kodekso 18 straipsnio 4 dalies (2005 m. gruodžio 23 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios* 28, 1018 (2008).

aiškinant ES teisę yra akivaizdus – ES teisė turi viršenybės principą ir *sui generis* teisės pavidalą, nes savo pobūdžiu yra precedentų neturinti teisės sistema. ES teisės viršenybės principas buvo išplėtotas *Simmenthal*²⁸ byloje, kurioje ETT įpareigojo nacionalinius teismus taikyti Sąjungos teisę jai teikiant pirmenybę nacionalinės teisės atžvilgiu. Taip pat buvo įtvirtinta valstybių narių pareiga garantuoti veiksmingą ES teisių apsaugą ir atsakomybę už Sąjungos teisės pažeidimus.

Svarbu pabrėžti, kad kilus bet kokiems neaiškumams dėl ES teisės aktų taikymo, LAT, kaip ir bet kurios kitos valstybės narės teismas, turi diskrecijos teisę kreiptis į ETT su prašymu pateikti savo nuomonę dėl kilusių klausimų. Diskrecija kreiptis prejudicinio sprendimo atsiranda tik tuomet, kai teisėjas pats arba paskatintas kurios nors iš šalių suvokia, kad nagrinėjamo ginčo baigtis priklauso ES teisės normų, dėl kurios kyla abejonių²⁹. Ši teisė kreiptis į ETT dėl prejudicinio sprendimo priėmimo negali būti ribojama jokiais teisės aktais.

ETT, priimdamas prejudicinį sprendimą, pateikia motyvuotą sprendimą arba nutartį dėl ES teisės išaiškinimo ar galiojimo. Ši sprendimo procedūra nėra laikoma savarankišku procesu, nes tai tik tarpinė nacionaliniame teisme nagrinėjamos bylos proceso grandis. Atsakydamas į jam iškeltus klausimus, ETT pateikia teisės sąvokų išaiškinimus, į kuriuos vėliau nagrinėdami bylą atsižvelgia valstybių narių nacionaliniai teismai. Išaiškinimas suprantamas plačiąja prasme ir apima tiek ES teisės normos turinio išaiškinimą, tiek ES teisės normos taikymo procedūras³⁰. Tačiau nacionalinis teismas, gavęs ETT priimtą prejudicinį sprendimą, tampa įpareigotas tinkamai pasinaudoti teismo pateiktais atsakymais į jo klausimus³¹. LAT su vartotojų teisių apsauga, susijusioje byloje jau yra kreipęsis į ETT dėl prejudicinio sprendimo bylose *Lietuvos Respublikos specialiuųjų tyrimų tarnyba v. Airbaltic Corporation AS ir Šiba v. A.Devėnas* (plačiau šios bylos bus analizuojamos vėlesniuose darbo skyriuose).

Kadangi vienas iš esminių vartotojų teisių apsaugos politikos principų yra garantuoti vienodą teisinę apsaugą vartotojams visose valstybėse narėse, kad jie nevaržomai galėtų įsigyti prekių ir paslaugų ne savo kilmės šalyje, ypač svarbu, kad ES teisės normos visose ES valstybėse narėse būtų interpretuojamos vienodai. Pasak J. Fairhurst³², decentralizuotas ES teisės taikymas skirtingas teisinės tradicijas turinčiose valstybėse lemtų skirtingą šios teisės taikymo praktiką, jeigu ES nebūtų sukurta vieno centrinio teismo, įgalioto spręsti teisės aiškinimo ir galiojimo klausimą. Informaciniame pranešime dėl nacionalinių teismų prašymų priimti prejudicinį sprendimą pateikimo³³ taip pat teigiama, kad toks mechanizmas ypač svarbus siekiant užtikrinti

²⁸ C 106/77 *Amministrazione delle Finanze dello Stato v. Simmenthal S.p.A.*, 1978, E.C.R. 629.

²⁹ John Fairhurst, *Law of the European Union* (Essex: Pearson Professional Limited, 2006), 168.

³⁰ Rimvydas Norkus, Deimilė Prapiestytė, Virgilijus Valančius, *Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas* (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005), 92.

³¹ John Fairhurst, *op. cit.*

³² *Ten pat.*

³³ *Information note on references from national courts for a preliminary ruling*, žiūrėta 2016 01 12

http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2008-09/notepu_2008-09-25_17-35-45_737.pdf

vienodą ES teisės formavimą ir sampratą visose valstybėse narėse, taip pat užtikrinti, kad nacionaliniai teismai būtų aprūpinti reikalinga informacija dėl ES teisės aiškinimo ir galiojimo.

Tiesa, teisminis nagrinėjimas pasižymi ilgu procesu, yra daug sudėtingesnis ir brangesnis, todėl Lietuvoje aktyviai plėtojant alternatyviųjų ginčų sprendimų institutą ir siekiant sumažinti teismų krūvį nuo 2016 metų sausio 1 dienos vartotojų ginčus nagrinėjančių institucijų priimti sprendimai tapo privalomi verslininkams (anksčiau priimami sprendimai buvo tik rekomendacinio pobūdžio). Svarbu pažymėti, kad vartojimo ginčus nagrinėjančios institucijos sprendimas įsigalioja ir tampa privalomas vykdyti tik tada, jei nei viena iš ginčo šalių per 30 kalendorinių dienų nuo sprendimo priėmimo nepareiškia ieškinio bendrosios kompetencijos teismui administracinių bylų teisenos įstatymo nustatyta tvarka. Svarbu pažymėti, jog vartotojo kreipimasis į vartojimo ginčus nagrinėjančią instituciją, nepanaikina teisės kreiptis ir į bendrosios kompetencijos teismą Civilinio proceso kodekso nustatyta tvarka su prašymu nagrinėti ginčą iš esmės.

Apibendrinant galima teigti, kad ETT priimami ES teisės normų išaiškinimai turi svarbią įtaką formuojant bendrąją vartotojų teisių apsaugos sampratą visose ES valstybėse narėse. Kadangi vartotojų teisių apsauga Lietuvoje neturi gilių teisės tradicijų, ETT išaiškinimai yra ypač svarbūs Lietuvos teismams, atliekantiems teisminį vartotojų ginčų nagrinėjimą. Svarbu pažymėti, kad LAT yra atsakingas už vienodos vartotojų teisių apsaugos praktikos formavimą, jo įsiteisėję sprendimai pasižymi aukščiausia juridine galia, yra privalomojo pobūdžio ir neskundžiami.

2.2. Vartotojo sampratos koncepcija Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Europos Teisingumo Teismo formuojamoje praktikoje

Vartotojo sąvoka yra kilusi iš ekonomikos ir sociologijos mokslų, nes pats savaimė vartotojas neegzistuoja ir juo gali būti kiekvienas asmuo. Tai, kad vartotojo sąvoka yra įvairialypė, pritaria ir kiti užsienio autoriai. Kaip teigia J. Drexlis, vartotojo samprata skirta tam, kad išryškintų asmens vaidmenį sutartiniuose santykiuose³⁴. Pasak M. Kingisepp, vartotojo samprata yra ne visiškai teisinė, sukurta tam, kad būtų galima apibrėžti asmenų ratą, kuriems turėtų būti taikoma apsauga santykiuose su verslininkais³⁵. Taigi vartotojas neabejotinai yra svarbiausia figūra teisiniuose santykiuose. Kaip pažymėjo LAT, aplinkybė ar konkreti sutartis yra vartojimo sutartis, nustatoma ne pagal prekių (paslaugų) pardavėjo (tiekėjo), o būtent pagal prekių (paslaugų) gavėjo

³⁴ Josef Drexl, *Die wirtschaftliche Selbstbestimmung des Verbrauchers* (Tubingen: Mohr Siebeck, 1998), 284.

³⁵ Margus Kingisepp ir Age Värvi, „The Notion of Consumer in EU Consumer Acquis and the Consumer Rights Directive - a Significant Change of Paradigm?“ *Juridica international. Law review. University of Tartu* 1632 (2011): 44–53.

<http://www.juridicainternacional.eu/?id=14841>

statusą ir tikslus, kuriems įgyvendinti įsigyjama prekė (paslauga)³⁶. Taigi tinkamas vartotojo kvalifikavimas lemia sudaromos sutarties rūšį, taip pat kokios teisės normos turi būti taikomos. Jei vartotojo sąvoka nebūtų tiksliai ir aiškiai apibrėžta, kiekvienas asmuo, sudarydamas sutartis su verslininkais, galėtų teigti esąs silpnesnės šalies pozicijoje ir reikalauti specialios vartotojams taikomos teisinės apsaugos, taigi teismai būtų užversti vartotojų skundais. Pasak E. Hondius³⁷, sąžininga turėti teisinės priemones, kurios būtų skirtos konkrečiai asmenų grupei, kuri santykiuose su kita šalimi atsiduria silpnesneje pozicijoje. Taigi visi šie reikalavimai yra suvedami į vieną teisės sritį, vadinamą vartotojų teisių apsauga, o įstatymų leidėjas užtikrina tinkamą šios sąvokos apibrėžimą.

Teisės srityje sąvoka „vartotojas“ turi autonominę reikšmę, nes kiekviename teisės akte ji yra apibrėžiama skirtingam tikslui. Pirmųjų užuominų į vartotojo sąvoką galima rasti 1957 metais Europos Ekonominės Bendrijos steigimo sutartyje, tačiau vartotojų politika nebuvo išskirta kaip savarankiška Bendrijos politikos dalis. Vartotojo sąvoka, kaip teisinė kategorija, pirmą kartą apibrėžta 1968 metų rugsėjo 27 dieną Briuselio konvencijoje. Joje lyginant pirkėjo (vartotojo) ir pardavėjo padėtį sutartiniuose teisiniuose santykiuose vartotojas buvo apibrėžtas kaip asmuo, sudarantis sutartis, kurių tikslas nėra susijęs su jo darbu ar profesija.

Vartotojo apibrėžimas pateikiamas ir kitose ES direktyvose: Išnešiojamosios prekybos direktyvoje 85/577 vartotoju laikomas fizinis asmuo, kuris veikia ne profesinės veikos tikslais, direktyvoje 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse vartotoju laikomas bet koks fizinis asmuo, kuris sutartyse, kurioms taikoma ši direktyva, veikia siekdamas tikslų, nesusijusių su jo verslu, prekyba ar profesija. Jau prieš tai minėta Vartotojų teisių direktyva iš dalies pakeitė direktyvą 93/13/EEB ir panaikino direktyvą 85/577. Šios direktyvos priėmimas lėmė ir tam tikrus pokyčius – vartotojo, kaip fizinio asmens, sudarančio sutartis tikslais, nesusijusiais su „profesine veikla“, sąvoka buvo praplėsta į „komercinę, pramoninę ar gamybinę veiklą, amatą ar profesiją“. Vertėtų pažymėti, kad vartotojo sąvoka netiesiogiai yra vartojama ir kitose ES teisės srityse: konkurencijos teisėje, bendrosios žemės ūkio ir žuvininkystės politikoje. Todėl vartotojo sąvoka yra kintanti ir dinamiška, apibrėžiama pagal konkretaus teisės akto turinį³⁸.

³⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. vasario 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-211/2008“, žiūrėta 2015 11 14 per internetą:

<http://liteko.teismai.lt/viesasprenimupaieska/tekstas.aspx?id=12ec3342-f596-4541-8a25-8bbcf4c34e0a>

³⁷ Ewoud Hondius, „The protection of the Weak Party in a Harmonised European Contract Law: A Synthesis“, *Journal of Consumer Policy* (27) (3) (2004): 245.

³⁸ C-110/14, Horațiu Ovidiu Costea v. SC Volksbank România SA, 2014 E.C.R. 175

http://curia.europa.eu/juris/document/document_print.jsf;jsessionid=9ea7d0f130ded34f80771e564f9abd76db5d35e68463.e34KaxiLc3eOe40LaxqMbn4ObxeLe0?doclang=LT&text=&pageIndex=0&part=1&mode=DOC&docid=163884&occ=first&dir=&cid=18394%20-%20Footnote48#Footnote13

Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvoje ilgą laiką tiesioginė vartotojo samprata buvo įtvirtinta tik vartotojų teisių apsaugos įstatyme ir buvo aiškinama kartu su civilinio kodekso 1.39 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta vartojimo sutartimi ir kitais įstatymais, reglamentuojančiais vartotojų teisių apsaugą. Neatsiejamas kelių teisės aktų aiškinimas sietinas ir su tuo, kad kvalifikavus sutartį kaip vartojimo, pradeda veikti specialus institutas, užtikrinantis vartotojo, kaip silpnesniosios sutarties šalies, teisinę apsaugą.

Atsižvelgdamas į Vartotojų teisių direktyvos papildymus ir tai, kad naujieji pakeitimai valstybių narių teisėje turėjo įsigalioti jau nuo 2014 metų birželio, 2013 metais Seimas plenariniame posėdyje priėmė civilinio kodekso ir vartotojų teisių apsaugos įstatymo pakeitimus. Minėti pakeitimai įnešė daug naujovių į vartotojų apsaugos sampratą Lietuvoje – civilinio kodekso šeštosios knygos II dalis buvo papildyta atskiru skyriumi, skirtu vartojimo sutartims, ir pirmą kartą civiliniame kodekse buvo pateiktas vartotojo apibrėžimas. Sutiktina, kad šis įstatymų leidėjo žingsnis buvo svarbus ir reikalingas užtikrinant efektyvią vartotojų teisių gynybą Lietuvoje ir tinkamai įgyvendinant vartotojų teisių direktyvą.

Pagal naująją civilinio kodekso redakciją vartotoju laikomas fizinis asmuo, su savo verslu, prekyba, amatu ar profesija nesusijusiais tikslais (vartojimo tikslais) siekiantis sudaryti ar sudarantis sutartis. Iki priimtų Lietuvos Respublikos civilinio kodekso pakeitimų atskirose nuostatose minimą vartotojo sąvoką buvo galima suprasti ir interpretuoti dviprasmiškai, pavyzdžiui, energijos pirkimo–pardavimo sutartyse vartotojas buvo vadinamas abonentu, viešojoje sutartyje vartotojas – tas, kuris kreipiasi (transporto, ryšių, elektros, šilumos, dujų, vandentiekio ir kt. organizacijos), taigi nebuvo aiškaus atskyrimo, ar bet koks prekių ir paslaugų vartotojas turi teisę į prioritetinį teisių gynimą, nes vartotoju (prekių ar paslaugų gavėju) gali būti tiek fizinis asmuo, tiek verslininkas³⁹.

Pastebėtina, kad civiliniame kodekse įtvirtinta vartotojo sąvoka pernelyg nesiskiria nuo vartotojo sampratos, pateiktos Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatyme. Šiame įstatyme vartotoju laikomas fizinis asmuo, kuris pareiškia savo valią pirkti, perka ir naudoja prekę ar paslaugą asmeniniams, šeimos, namų ūkio poreikiams, nesusijusiems su verslu ar profesija, tenkinti⁴⁰.

Pagal tai, kaip apibrėžiamas vartotojo sudaromos sutarties tikslas, galima išskirti negatyvųjį ir pozityvųjį vartotojo sampratos apibrėžimą⁴¹. Negatyviaja vartotojo koncepcija vartotojas apibūdinamas kaip asmuo, kurio veikimo tikslai nesusiję su jo verslu ar profesine veikla. Pozityviajame apibrėžime priešingai – vartotoju laikomas asmuo, kuris veikia asmeniniais, šeimos ar namų ūkio poreikių tenkinimo tikslais. Pastebėtina, kad ETT remiasi negatyviuoju vartotojo

³⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-579/2008“.

⁴⁰ „Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas“, *Valstybės žinios* 12, 488 (2007).

⁴¹ Danguolė Bublienė, *Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė*, monografija (Vilnius, 2009), 87.

sampratos apibrėžimu. Toks pasirinkimas grindžiamas tuo, kad negatyvusis vartotojo apibrėžimas yra daug platesnis, apima visas sutartis, nesusijusias su verslo tikslais, taigi praplečia vartotojų ratą.

Lietuvoje vartotojų teisių apsaugos įstatymo 2 straipsnio 15 dalyje vartotojas apibrėžiamas naudojant abu metodus ir suprantamas kaip „fizinis asmuo, kuris pareiškia savo valią pirkti, perka ir naudoja prekę ar paslaugą asmeniniams, šeimos, namų ūkio poreikiams, nesusijusiems su verslu ar profesija, tenkinti“. Tačiau civiliniame kodekse vartotojas jau įvardijamas siauriau, kaip fizinis asmuo, su savo verslu, prekyba, amatu ar profesija nesusijusiais tikslais (vartojimo tikslais) siekiantis sudaryti ar sudarantis sutartis. Semantiškai ir logiškai aiškinant vartotojų teisių apsaugos įstatyme pateiktą vartotojo sąvoką būtų galima teigti, kad Lietuvoje vyrauja pozityvusis metodas, tačiau, darbo autorės nuomone, atsižvelgiant į tai, kad civilinis kodeksas yra aukštesnės juridinės galios teisės aktas, turintis prioritetą prieš kitus įstatymus, manytina, kad Lietuvos teisinėje sistemoje vyrauja negatyvusis metodas.

Svarbu pažymėti, kad vartotojas vertinamas pagal formaliuosius kriterijus, neatsižvelgiant į konkretaus asmens patirtį, išsilavinimą, žinias, todėl yra apsaugomi visi asmenys, atitinkantys šiuos reikalavimus. Išanalizavus Lietuvos ir ES doktrinoje pateiktas skirtingas vartotojo sąvokas, apibendrinus galima išskirti šiuos vartotoją apibūdinančius požymius, kuriuos siejant tarpusavyje nustatoma bendroji vartotojo charakteristika:

- 1) subjektyvus (faktinis) vartotoją apibūdinantis požymis. Remiantis siaurąja vartotojo sampratos koncepcija, vartotoju gali būti laikomas tik fizinis asmuo, plačiojoje vartotojo sampratos koncepcijoje vartotoju pripažįstamas ir specialusis juridinis asmuo. Tai asmuo, kuriam dėl tam tikrų savybių trūkumo reikalinga speciali teisinė apsauga. Svarbu pažymėti, kad tai turi būti asmuo, kuris yra galutinis prekių ar paslaugų vartotojas;
- 2) objektyvusis (funkcinis) vartotoją apibūdinantis tikslas. Vien fakto, kad sutartis sudaroma tarp fizinio asmens ir verslininko, neužtenka, kad sutartis būtų kvalifikuota kaip vartojimo. Svarbu atsižvelgti, koks yra tikrasis sutarties sudarymo tikslas – privačiam ar profesiniam naudojimui. Tik asmuo, veikiantis su savo verslu, prekyba, amatu ar profesija nesusijusiais tikslais, t. y. tam, kad būtų patenkinti jo asmeniniai, šeimos ar namų ūkio poreikiai, patenka į vartotojo sampratą. Be abejo, sandoris turi būti sudarytas su asmeniu, veikiančiu verslo tikslais.

Teisės doktrinoje J. Herre, E. Hondius ir G. Alpa, nagrinėdami vartotojo sampratą, išskyrė šiuos kriterijus, į kuriuos turėtų būti atsižvelgiama analizuojant vartotojo sampratą: ar vartotojas yra tik fizinis asmuo, ar ir juridinis, atsidūręs panašioje situacijoje kaip vartotojas, ar sandoriai sudaryti išimtinai asmeniniais tikslais, ar dvigubo naudojimo sutartys yra vartojimo, ar

sandorio sudarymo tikslas yra ar turėjo būti žinomas kitai sutarties šaliai⁴². Būtent dėl šių priežasčių itin svarbu tinkamai identifikuoti asmenis, patenkančius į vartotojo sampratos apibrėžimą. Tam, kad būtina tinkamai nustatyti asmenys, kurie turi teisę į jiems suteiktas apsaugos garantijas, pritaria ir L. Novikovienė. Pasak autorės, tinkamai nustačius asmenis, kuriems reikalinga teisės aktų suteikiama apsauga, bus daug paprasčiau nustatyti, koks teisinis reguliavimas turi būti taikomas tokių asmenų atžvilgiu⁴³. Identifikavimas svarbus ir tuo, kad taip asmenys gali būti suklasifikuoti į atskiras silpnesnių asmenų grupes, kuriems taikytinos specialiosios teisės normos. Pasak D. Bublienės⁴⁴, yra išskirtinos šios grupės: vartotojai, darbuotojai ir nuomininkai.

Vertinant vartotojo sampratą svarbu paminėti, kad tada, kai sutartis sudaroma tik tarp fizinių ar tik tarp juridinių asmenų, šie asmenys nėra pripažįstami vartotojais, sudaryta sutartis negali būti kvalifikuojama kaip vartotojo, taigi šiems subjektams netaikytinos normos, ginančios vartotojų interesus.

Apibendrinant galima teigti, kad vartotojo, kaip teisinės kategorijos, samprata nėra aiškiai ir vieningai apibrėžta. Tačiau nors apibrėžimai skirtingi, esmė išlieka ta pati. Tiek Lietuvos, tiek ES teisinėje sistemoje vartotojo samprata pateikiama formaliai, preziumuojant, kad fizinis asmuo *per se* yra silpnesnė šalis, apibrėžiant jį remiantis šiais požymiais: subjektas – fizinis asmuo, kurio tikslas – veikimas su verslu ar profesija nesusijusiu tikslu – t. y. savo asmeninių, šeimos ar namų ūkio poreikių tenkinimas. Taigi vartotojo koncepcija interpretuojama siaurai, vartotojo sąvoką apibrėžiant negatyviuoju metodu ir vartotoju pripažįstant tik fizinį asmenį, neatsižvelgiant į jo asmenines savybes, patirtį, žinias, vertinant tik veikimo tikslais.

ES teisėje vartotojo sąvoka nėra aiškiai apibrėžta, kaip jau minėta darbe anksčiau, kiekvienas ES teisės aktas vartotojo sąvoką apibrėžia savais tikslais, taip pat skirtingi apibrėžimai egzistuoja ir kiekvienoje valstybėje narėje. Sąvokos siejasi, tačiau yra tam tikrų nesutapimų. Taip pat esant minimaliam suderinamumui jos apibrėžtis skiriasi ir valstybėse narėse⁴⁵. Skaitant įvairias

⁴² Johnny Herre, Ewoud Hondius, Guido Alpa, *The notions of consumer and professional and some Related questions*, 2–5.
http://www.sgecc.uos.de/media/downloads/consumers_and_professionals.pdf

⁴³ Lina Novikovienė, „Kai kurie vartotojo sampratos aspektai“, iš *Vartotojų teisių apsaugos Europos Sąjungoje teisiniai aspektai*, Mykolo Romerio universitetas, Savojos universitetas, VŠĮ Europos vartotojų centras (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011), 28.
<http://ebooks.mruni.eu/reader/vartotoj-teisi-apsaugos-teisiniai-aspektai-europos-sjungoje26734/30>

⁴⁴ Danguolė Bublienė, „Silpnesnės šalies apsaugos principo įgyvendinimas kontroliuojant nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas“, *Jurisprudencija*, 9(99) (2007): 42.
<https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2680/2484>

⁴⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus 2013 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje 3K-7-395/2013“.

direktyvas sunku suprasti, kas teisine prasme yra laikomas vartotoju. Todėl Teisingumo Teismas į šį klausimą yra pateikęs atsakymą bei tiksliau atskleidęs vartotojo, kaip teisinės kategorijos.

Aiškindamas Briuselio konvencijos nuostatas *Bertrand*⁴⁶ byloje, ETT pirmą kartą apibrėžė vartotojo sampratą. Buvo suformuota siauroji vartotojo samprata – vartotoju pripažintas tik fizinis asmuo, veikiantis ne savo verslo ar profesijos tikslais. Teismas, palyginęs vartotojo ir pardavėjo padėtį, pažymėjo, kad vartotojo ekonominė padėtis, palyginti su pardavėju, yra ekonomiškai silpnesnė, todėl vartotojas buvo pripažintas silpnesniąją sutarties šalimi. Šioje byloje nebuvo atsižvelgta, kokia yra konkreti asmens padėtis vartojimo teisiniuose santykiuose, svarbiausia yra tai, kad jie yra privatūs galutiniai vartotojai, kurie įgyto daikto neperleidžia niekam kitam ir jį naudoja tik savo asmeniniams, šeimos ar ūkio poreikiams.

*Francesco Benincasa*⁴⁷ byloje ETT patikslino vartotojo sąvoką Briuselio konvencijos prasme ir pažymėjo, kad vartotojas suprantamas siaurąja prasme, atsižvelgiant į asmens padėtį konkrečios sutarties kontekste. Asmuo, sudarantis sutartį ne dabartiniais verslo ar profesijos tikslais, bet būsimais verslo tikslais, negali būti laikomas vartotoju, o specialiosios Briuselio konvencijos taisyklės negarantuoja apsaugos sutartims, sudaromoms verslo ar profesijos tikslais, net jei ta profesijos ar verslo veikla yra tik planuojama ateičiai. Taigi vartotoju gali būti laikomas tik asmuo, kurio siekiamas tikslas nepriskirtinas profesinei ar komercinei veiklai.

Tam tikrose situacijose juridiniai asmenys patys atsiduria silpnesniosios šalies padėtyje, nes vykdydami ekonominę veiklą sudaro sutartis, kuriomis nesiekia užsiimti komercine veikla. Tai būdinga tokiems juridiniams asmenims kaip asociacijos ar ne pelno siekiančios organizacijos, kurios veikia savo narių interesais. Komisija ir generalinis advokatas ne kartą siekė praplėsti asmenų, kuriems taikoma papildoma apsauga, ratą, atsižvelgdami į konkrečią asmens padėtį vartojimo sutartiniuose teisiniuose santykiuose. Tačiau ETT laikosi griežtos pozicijos dėl asmenų, kuriems taikoma apsauga, rato išplėtimo. *Shearson Lehmann Hutton Inc.* byloje ETT išaiškino vartotojo sampratą Briuselio konvencijos 13 straipsnio prasme⁴⁸. Spręsdamas klausimą, ar juridinis asmuo, kaip privataus asmens teisių perėmėjas, gali būti pripažįstamas vartotoju, ETT išaiškino, kad išimtinės Briuselio konvencijos normos gali būti taikomos tik privatiems galutiniams vartotojams, kurie neužsiima verslo ar profesine veikla ir yra ieškinio šalis. Buvo pritarta generalinio prokuroro nuomonei, kad Briuselio konvencijos apsauga suteikiama tik vartotojui, kuris asmeniškai yra ieškovas arba atsakovas teismo procese.

⁴⁶ C/77 *Societe Bertrand v Paul Ott Kg*, 1978, E.C.R. I-1189.

⁴⁷ C 269/95, *Francesco Benincasa v Dentalkit Srl.*, 1997, E.C.R. I-439.

⁴⁸ C 89/91 *Shearson Lehmann Hutton Inc.v. TVB Treuhandgesellschaft für Vermögensverwaltung und Beteiligungen mbH*, 1993, E.C.R. I-00139, žiūrėta 2016 02 12

<http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=97667&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=191748>

Nepritarta Komisijos ir generalinio advokato nuomonei buvo ir *Di Pinto* byloje, kurioje ETT aiškino vartotojo sampratą pagal direktyvą 85/577/EEB dėl vartotojų apsaugos, susijusios su sutartimis, sudarytomis ne prekybai skirtose patalpose. Komisija ir generalinis advokatas teigė, kad apsauga turi būti suteikta ir verslininkui, kuris be išankstinio pasiruošimo atsiduria panašioje padėtyje kaip ir vartotojas. Jų nuomone, prekybininkas, atliekantis tam tikrą veiksmą kartą per gyvavimo laikotarpį, pavyzdžiui, veiksmus, susijusius su verslo pardavimu, taip pat atsiduria panašioje padėtyje kaip ir vartotojas. ETT nuomone, direktyva taikytina tik tais atvejais, kai sandoris, kurį asmuo raginamas sudaryti, yra nesusijęs su jo verslu ar profesija. Vien tai, kad asmuo veikia vykdydamas savo profesinę veiklą, faktinis žinių neturėjimas konkrečiu atveju nepaneigia jo, kaip specialisto, statuso⁴⁹.

Sujungtose bylose *Cape Snc ir Idealservice MN RE Sas*⁵⁰ buvo dar kartą atmestas pasiūlymas išplėsti vartotojo sampratą. Spėsdamas klausimą, ar juridinis asmuo, įsigijęs iš bendrovės gėrimų aparatą, kuriuo išimtinai naudotųsi tik jo darbuotojai, gali būti laikomas vartotoju pagal Tarybos 1993 m. balandžio 5 d. direktyvą 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais, teismas pasisakė, kad vartotojo samprata negali būti aiškinama per plačiai ir ši direktyva skirta tik fizinių asmenų kaip vartotojų apsaugai, tačiau jokios apsaugos garantijos negali būti taikomos juridiniams asmenims. Nors galutinis prekės vartotojas buvo fizinis asmuo, sutartį sudarė ir numatytą kainą sumokėjo juridinis asmuo.

Siaurosios vartotojo sampratos koncepcijos ETT laikosi ir iki šiol. Byloje *Verein für Konsumenteninformation v. Karl Heinz Henkel*⁵¹ nevyriausybinė vartotojų teisių gynimo organizacija, būdama ne pelno siekiantis juridinis asmuo, kreipėsi į teismą, prašydama pripažinti kelionių organizatoriaus sutartis, sudarytas su vartotojais, nesąžiningomis. Teismas dar sykį pažymėjo, kad juridinis asmuo, veikiantis kaip privataus galutinio vartotojo teisių perėmėjas ir pats nėra sutarties, sudarytos tarp verslininko ir privataus asmens, šalis, negali būti laikomas vartotoju. Taigi nevyriausybinei organizacijai buvo nesuteiktas vartotojo statusas.

Manytina, kad ETT neišplečia asmenų, pripažįstamų vartotojais, rato, nes savo priimamuose sprendimuose nenukrypsta nuo ES teisės aktuose įtvirtintos siaurosios vartotojo koncepcijos. Tačiau svarbu pabrėžti, kad vartotojų direktyvos preambulėje numatyta, kad „valstybė narė gali nuspręsti šioje direktyvoje numatytas taisykles taikyti juridiniams asmenims arba fiziniams asmenims, kurie nėra vartotojai šios direktyvos prasme, pavyzdžiui, nevyriausybinės organizacijos, verslą pradedančios ar mažosios ir vidutinės įmonės“⁵². Taigi nors

⁴⁹ C 361/89 *Criminal proceedings v. Patrice Di Pinto*, 1991, E.C.R. I-1189

⁵⁰ Joined Cases 541/99 and 542/99, *Cape Snc v. Idealservice Srl and between Idealservice MN RE Sas v. OMAI Srl*, 2001, E.C.R. I-9057.

⁵¹ C-167/00. *Verein für Konsumenteninformation v. Karl Heinz Henkel*, 2002.

⁵² (Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/83/ES dėl vartotojų teisių, kuria iš dalies keičiamos Tarybos direktyva 93/13/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 1999/44/EB bei panaikinamos Tarybos direktyva 85/577/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 97/7/EB, 2011)

įstatymų leidėjas suteikia teisę direktyvos nuostatas taikyti ir juridiniams asmenims, ETT savo pozicijos nekeičia.

Tokios pat pozicijos savo praktikoje laikosi ir LAT. Byloje *257-oji DNSB v. Specialiosios paskirties UAB „Vilniaus vandenys“* teismas pažymėjo, jog bendrija būdama juridinis asmuo, negali būti laikoma vartotoju, tačiau išplėtė vartojimo sutarties sampratą. Byloje kilus klausimui, kas laikomas galutinių prekių ir paslaugų vartotoju, teismas pažymėjo, kad reikia vertinti galutinio vartotojo prekių ar paslaugų įsigijimo tikslą. Teismas pripažino, kad tiekiamo vandens galutinis vartotojas šiuo atveju yra fizinis asmuo, naudojantis tiekiamą vandenį savo reikmėms, o ne daugiabučio bendrija⁵³. Buvo akcentuota, kad bendrija, būdama juridinis asmuo, negali būti vartotojas, tačiau ji veikia kaip vartotojų atstovas, pasirašantis sudarytas sutartis, todėl tokia sutartis yra laikoma vartojimo sutartimi ir joms turi būti taikomos specialios teisės normos, kurios yra taikomos vartojimo sutartims. Sutarties sudarymo ir asmens veikimo tikslą LAT akcentavo ir byloje *Vilniaus miesto savivaldybė v. UAB „Vilniaus dailė“*. Atsakovas, pasibaigus negyvenamųjų pastatų ir patalpų nuomos sutarties terminui, pavėlavo grąžinti patalpas, todėl ieškovas kreipėsi į teismą, prašydamas priteisti nuompinigių, delspinigių ir palūkanas už priteistą sumą. Savo sprendime teismas pažymėjo, kad prekių ar paslaugų pardavėju gali būti pripažintas ir viešasis juridinis asmuo, „nors Vilniaus miesto savivaldybė yra viešasis juridinis asmuo, tačiau, komerciniais tikslais sudarydama nuomos sutartį, ji veikė kaip verslininkė“⁵⁴.

Byloje *A. J. individualioji įmonė v. UAB „Laivyno inžinerijos centras“* LAT galutinai panaikino visas galimas dviprasmybes dėl juridinio asmens kaip vartotojo sampratos. Nagrinėdamas klausimą, ar preliminarioji buto, kuris dar nėra pastatytas, pirkimo–pardavimo sutartis, sudaryta tarp uždarnosios akcinės bendrovės ir individualiosios įmonės savininko asmeniniams poreikiams tenkinti, gali būti kvalifikuojama kaip vartojimo sutartis. Savo nutartyje teismas pabrėžė, kad „individualioji įmonė yra neribotos civilinės atsakomybės juridinis asmuo <...>, individualioji įmonė (juridinis asmuo) ir jos savininkas (fizinis asmuo) yra atskiri teisinių santykių subjektai. Taigi individualioji įmonė, būdama juridinis asmuo, negali būti laikoma vartotoju, o individualiosios įmonės sudaryta prekių ar paslaugų įsigijimo sutartis nėra vartojimo sutartis“⁵⁵.

LAT byla *M. L. v. Latvijos Respublikos bendrovė „AirBaltic Corporation AS“*⁵⁶ taip pat svariai prisidėjo prie vartojimo sutarties sampratos nacionalinėje teisėje išplėtimo. Byloje buvo nustatyta, kad darbdavys internetu nupirko lėktuvo bilietą darbuotojui skristi į tarnybinę komandiruotę. Tačiau dėl atidėto skrydžio darbuotojas į komandiruotę atvyko vėliau nei turėjo,

⁵³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-579/2003“

⁵⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. kovo 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-132/2008“.

⁵⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-455/2008“.

⁵⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-541/2009“.

todėl darbdavys siekė prisiteisti kompensaciją iš oro bendrovės už dėl atidėto skrydžio patirtus nuostolius. Vertindama keleivio ir vežėjo sutartinius santykius vartojimo sutarties požymių aspektu, teisėjų kolegija pažymėjo, kad keleivio vežimo sutarties dalykas yra specifinė paslauga – keleivio nugabenimas į paskirties punktą, ir šios paslaugos gavėjas (keleivis) gali būti tik fizinis asmuo. LAT išaiškino, kad vertinant keleivio vežimo sutartį pagal kitą vartojimo sutarties požymį – sutarties sudarymo tikslą, būtina skirti vežimo (nagrinėjamos bylos atveju – skrydžio) ir asmens kelionės tikslus. Savo nutartyje LAT taip pat konstatavo, kad vežimas (šiuo atveju – skrydis) yra siauresnė sąvoka nei kelionė ir apima tik kelią nuo išvykimo punkto iki paskirties punkto. Taigi tokia sutartimi tenkinamas asmeninis keleivio poreikis patekti į paskirties punktą, kuris negali būti laikomas susijęs su jo verslu ar profesija, nes asmens kelionės tikslas yra už keleivio vežimo sutarties ribų. Teisėjų kolegija darbdavio sudarytą sutartį kvalifikavo kaip vartojimo, o asmenį, vykusį į tarnybinę komandiruotę, pripažino vartotoju.

Verta paminėti bylą *S. M., R. T., D. M. ir J. G. v. A. Kojalavičienės firma „Nilara“*⁵⁷, kai kilo ginčas dėl nuostolių atlyginimo už nesuteiktas turizmo paslaugas. Turizmo paslaugų sutartis buvo sudaryta su trečiuoju asmeniu – Lietuvos valstybės tarnautojų profesine sąjunga, todėl šioje byloje teismas turėjo vertinti, ar sutartis gali būti kvalifikuojama kaip vartojimo. Savo sprendime teismas konstatavo, kad nors sutartį sudarė profesinė sąjunga, jos paskirtis buvo patenkinti ieškovo asmeninius poreikius, be to, jie patys asmeniškai mokėjo ir naudojosi paslaugomis. Šie kriterijai leidžia sutartį kvalifikuoti kaip vartojimo sutartį. Be kita ko, dar kartą buvo akcentuotas draudimas verslininkui vartojimo sutartyse nustatyti sutarties sąlygas, apsunkinančias vartotojo padėtį, taip pat sąlygas, kurios galėtų apriboti vartotojo teisę pareikšti ieškinį teisme.

Vertinant keleivį kaip vartotoją svarbu paminėti bylą *Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnyba v. Airbaltic Corporation AS*⁵⁸, kurioje ginčas kilo dėl grynai ekonominio pobūdžio žalos atlyginimo pagal Monrealio konvencijos nuostatas, kai dėl oro transporto įmonės kaltės darbdavio darbuotojai nespėjo į jungiamąjį skrydį, komandiruotės trukmė pailgėjo, taigi darbdavys privalėjo sumokėti komandiruočių pinigius ir papildomus mokesčius valstybei. Vežėjas su tuo nesutiko, jis teigė, kad oro vežėjo atsakomybe numatyta Monrealio konvencijoje gali būti taikoma tik keleivių (vartotojų) naudai, o juridinių asmenų pripažinti vartotojais negalima. Kadangi iki šiol ETT sprendė bylas tik dėl fizinių asmenų pateiktų skundų, LAT, išvelgdamas grėsmę nukrypti nuo vienodo ES teisės taikymo, kreipėsi į ETT ir paprašė priimti prejudicinį sprendimą dėl Monrealio konvencijos nuostatų išaiškinimo. ETT savo ruožtu išaiškino, kad sąvoka „vartotojas“ nebūtinai turi sutapti su sąvoka „keleivis“ ir apima tuos asmenis, kurie patys nėra vežami ir todėl

⁵⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gegužės 17 d. nutartis civilinėje byloje 3k-3-239/2011“.

⁵⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. rugsėjo 16 d. nutartis civilinėje byloje 3k-3-402/2014“.

nėra keleiviai. Taigi oro vežėjas, sudaręs sutartį su keleivių darbdaviu, atsako darbdaviui už dėl skrydžių kilusių žalą dėl darbuotojų vėlavimo, pasireiškusio kaip patirtos papildomos darbdavio išlaidos⁵⁹.

Apibendrinant galima teigti, kad ETT vartotojo sampratą savo praktikoje formuoja remdamasis ES teisės normomis ir visais atvejais išsako griežtą poziciją dėl siaurosios vartotojo sampratos koncepcijos, specialią apsaugą išimtinai taikydamas tik privatiems asmenims. Prieinama prie išvados, kad vartotoju laikomas tik tas asmuo, kuris sudarydamas sutartį siekia patenkinti asmeninius, o ne būsimus verslo tikslus. Kadangi vartotojo samprata ES formuluojama autonomiškai, valstybėms narėms paliekama teisė išplėsti vartotojo sampratą verslininko atžvilgiu savo nacionalinėje teisėje. Lietuva, nors ir turėdama teisę į vartotojo sąvoką įtraukti ir juridinius asmenis, savo ruožtu vartotojo sąvokos neišplečia, tačiau liberaliau vertina pačią vartojimo sutarties sampratą. Svarbu pabrėžti ir tai, kad tiek Lietuvoje, tiek ES vartotojas apibrėžiamas negatyviuoju būdu – veikiantis ne verslo tikslais. Manytina, kad tokia pozicija pasirenka todėl, kad vartotojo samprata būtų susiaurinta, liktų mažiau vietos interpretacijoms, o tai lemia efektyvesnę silpnesniosios šalies apsaugą.

2.3. Vidutinio vartotojo samprata Europos Sąjungos ir Lietuvos teismų jurisprudencijoje

Vartotojo sąvoka apima įvairias socialines grupes, nesvarbu, koks asmenų amžius, lytis ar turimas išsilavinimas, tačiau visos šios grupės turi skirtingą patirtį, požiūrį į tuos pačius dalykus ir pan. Kas vienam asmeniui atrodo akivaizdu, kitam gali būti visiškai nesuprantama. Tam, kad visiems vartotojams būtų taikomi vienodi kriterijai ir vartotojų gynimas būtų išties efektyvus, ETT suformulavo vidutinio vartotojo koncepciją. „Vidutinis vartotojas“ realiai neegzistuoja, tokios sąvokos būtinumas kilo kai ETT susidūrė su sunkumais vertinant ar konkrečios valstybių narių priimtos taisyklės iš tiesų yra būtinos tinkamos vartotojų apsaugos užtikrinimui. Kitaip tariant, vidutinis vartotojas tai hipotetinė sąvoka, kurios samprata suformuluota ETT bylose dėl klaidinančios reklamos ir plėtojama nacionalinių teismų praktikoje⁶⁰. Anot autorės I. Navickaitės – Sakalauskiene, Teisingumo Teismui, vertinančiam valstybių narių pastangas vienos ar kitos priemonės taikymą pagrįsti vartotojų teisių apsaugos išimtimi, buvo reikalingas tam tikras

⁵⁹ C 429/14 *Airbaltic Corporation AS v. Special Investigation Service of the Republic of Lithuania*, 2016, žiūrėta 2016 02 20 <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=174424&pageIndex=0&doclang=LT&mode=lst&dir&occ=first&part=1&cid=784487>

⁶⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 24 d. Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga“, Teismų praktika 30 (2009), 5.

„bendras vardiklis“.⁶¹ Todėl vidutinis vartotojas suprantamas kaip kriterijus, kuriuo remdamiesi teismai vertina verslo subjektų veiklą, taip pat padeda orientuotis patiems verslininkams ar įstatymų leidėjams. Kaip pažymi I. Navickaitė – Sakalauskiene – vidutinio vartotojo samprata yra siejama su pakankamai aukštu vartotojo atidumo lygiu, būtinu tam, kad vartotojų apsaugos taisyklės būtų pateisinamos ir taikomos.⁶²

ETT nagrinėdamas bylas suformavo nuostatą, kad bendrąja prasme „vidutinis vartotojas“ reiškia protingai gerai informuotą, protingai atidų ir apdairų vartotoją. Tokie vartotojai paprastai priskiriami socialiai aktyvių, pakankamai išsilavinusių, tačiau neturinčių specialiųjų žinių atitinkamoje srityje žmonių grupei⁶³. Kaip *P. Procter & Gamble v. OHIM* byloje⁶⁴ pažymėjo ETT, vidutinio vartotojo atidumo laipsnis skiriasi, atsižvelgiant į prekių ar paslaugų rūšį ar kategoriją. Tai reiškia, kad asmuo, vertindamas prekę, neanalizuoja kiekvienos detalės ir apsiriboja tik bendru vaizdo suvokimu. Svarbu pabrėžti, kad vartotojas, įsigydamas kasdienių vartojimo prekių, įprastai yra mažiau atidus, nei sudarydamas sandorius dėl rečiau vartojamų prekių.

Aiškinant vidutinio vartotojo sampratą iš pirmo žvilgsnio galima susidaryti įspūdį, kad vartotojai supranta sudaromų sandorių pasekmes ir geba gautą informaciją susieti su turimomis žiniomis. Tačiau tai nereiškia, kad vidutinio vartotojo samprata vertinama tik formaliai. Teismai, vertindami, ar pateikta informacija galėjo būti klaidinanti ir neteisinga, atsižvelgia ir į kalbinius bei kultūrinius skirtumus. Tai iliustruoja ETT nagrinėta byla *Estée Lauder Cosmetics GmbH & Co. OHG v. Lancaster Group GmbH*⁶⁵, kurioje buvo sprendžiamas klausimas, ar veido kremas, reklamuotas visoje Europoje, buvo klaidinantis Vokietijos vartotojams. ETT grąžino bylą Vokietijos teismui, nes socialiniai, kultūriniai ar kalbiniai veiksniai galėjo turėti įtakos Vokietijos vartotojams suvokti reklamą skirtingai nei kitų ES valstybių narių vartotojai. Kaip pažymi generalinis advokatas M. Giuliano⁶⁶, pirminiame pasiūlyme vidutinis vartotojas buvo apibrėžtas kaip gerai informuotas ir protingai pastabus bei apdairus asmuo, tačiau vėliau ETT šią sąvoką praplėtė ir papildė įpareigojimu teismams visada atsižvelgti į socialinius, kultūrinius ir kalbinius veiksnius. Taigi, kaip matoma iš ETT praktikos analizės, vidutinis vartotojas suprantamas kaip apdairus ir protingas asmuo.

Nacionalinėje teisės sistemoje vidutinio vartotojo sąvoka buvo įtvirtinta priimant nesąžiningos komercinės veiklos vartotojams draudimo įstatymą, kuriame vidutinis vartotojas

⁶¹ Ieva Navickaitė – Sakalauskiene, „Vartotojų apsauga nuo nesąžiningos komercinės veiklos Europos Sąjungos ir Lietuvos teisėje“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2016), 195.

⁶² Ten pat.

⁶³ „Lietuvos Vyriausiojo Administracinio teismo 2005 m. lapkričio 17 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹-931/2005“.

⁶⁴ C 472/01 *P. Procter & Gamble v OHIM*, 2004, E.C.R. I-6521.

⁶⁵ C 220/98 *Estée Lauder Cosmetics GmbH & Co. OHG v. Lancaster Group GmbH*, 2000, ECR I-117.

⁶⁶ Mario Giuliano ir Paul Lagarde, „Report on the Convention on the law applicable to contractual obligation“, *Official Journal of the European Communities* 282 (25) (1980): 24, žiūrėta 2015 01 18:
http://aei.pitt.edu/1891/1/Obligations_report_Guiliano_OJ_C_282.pdf

apibrėžtas kaip vartotojas, kuris yra pakankamai informuotas, protingai atidus ir apdairus, atsižvelgiant į socialinius, kultūrinius ir kalbinius veiksnius⁶⁷. Taigi LAT nuosekliai laikosi ETT formuojamos praktikos, kad vidutinis vartotojas yra gerai informuotas, protingai apdairus bei atidus⁶⁸ ir, kaip pabrėžia Lietuvos Vyriausias Administracinis Teismas, protingai atidus ir apdairus vartotojas neturėtų būti tapatinamas su įtariu bei nepasitikinčiu reklamos davėjo skleidžiama informacija vartotoju⁶⁹. Pabrėžtina, kad toks vertinimas nėra absoliutus, todėl kiekvienu atveju svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog individualaus vartotojo atidumo ir apdairumo laipsnis yra tiesiogiai susijęs su konkrečia prekių ar paslaugų kategorija. LAT teigimu, vidutiniai vartotojai neapsiriboja asmenimis, kurie turi specialių žinių farmacijos srityje (pvz. gydytojai, farmacijos specialistai, pan.), tačiau dalis šių asmenų taip pat bus šių prekių vartotojais. Taigi didžioji dalis šios prekių kategorijos vidutinių vartotojų, esančių protingai ir gerai informuotų, atidžių ir apdairių, tačiau neturinčių specialių žinių farmacijos srityje, bus asmenys, kuriems šios prekės dėl vienokių ar kitokių priežasčių reikalingos⁷⁰.

Atkreiptinas dėmesys, jog kurį laiką Lietuvos teismų praktikoje buvo vartojama ne vidutinio vartotojo, o paprastojo vartotojo sąvoka. Tokia sąvoka buvo įtvirtinta ir Lietuvos Respublikos reklamos įstatyme⁷¹ galiojusio iki 2008 m. vasario 1d., todėl praktikoje ne kartą kilo diskusija ar šios sąvokos yra tapačios. Šį klausimą išsprendė Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, konstatavęs, kad, nors Reklamos įstatyme vartojama „paprasto vartotojo“, o Europos Teisingumo Teismo praktikoje - „vidutinio vartotojo“ sąvoka, teisėjų kolegijos nuomone, savo turiniu jos nesiskiria ir paprasto vartotojo sąvoka vartotina kaip vidutinio vartotojo sąvokos sinonimas⁷². Taigi šių sąvokų turinys yra tapatus ir jos privalo būti aiškinamos remiantis ETT suformuota vidutinio vartotojo sąvoka.

Žinoma, praktikoje pasitaiko atvejų, kai vartotojas neatitinka vidutinio vartotojo standarto, todėl speciali teisių apsauga jam nėra taikoma. Šis klausimas buvo sprendtas Vilniaus apygardos administracinio teismo byloje Nr. I-2759-764/2012. Ginčas kilo dėl Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos priimto nutarimo, kad bendrovė pažeidė Lietuvos Respublikos nesąžiningos komercinės veiklos vartotojams draudimo įstatymą. Teismas manė priešingai, atsižvelgdamas į visus vidutinio vartotojo koncepcijos požymius. Jis nusprendė, kad vartotojas neatitinka vidutinio vartotojo kriterijų, nes, būdamas lojalumo klubo narys, turėjo suvokti, kad jo statusas ypatingas ir siekdamas pasinaudoti jam taikomomis papildomomis privilegijoms privalo informuoti parduotuvės darbuotojus, tačiau to nepadarė. Tokie vartotojo veiksmai negali būti

⁶⁷ „Nesąžiningos komercinės veiklos vartotojams draudimo įstatymas“, *Valstybės žinios* 6, 212 (2008).

⁶⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus 2003 m. sausio 7 d. nutartis civilinėje byloje 3K-3-167/2003“.

⁶⁹ „Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. liepos 3 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A556-997/2008“.

⁷⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus 2006 m. kovo 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-202/2006“.

⁷¹ „Lietuvos Respublikos reklamos įstatymas“, *Valstybės žinios* 64,1937 (2008).

⁷² „Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2005 m. lapkričio 17 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A1-931/2005“.

laikomi protingais ir apdairiais, bet bendrovė atitiko visus profesinio atidumo reikalavimus⁷³. Byloje *V. P., R. P., G. P., I. P., S. B. ir A.B. v. UAB „Tez tour“*⁷⁴ sprendžiant ginčą dėl turizmo paslaugų kilusių iš kelionės paketo įsigijimo sutarčių vykdymo, LAT vertindamas vartotojams suteiktos informacijos suprantamumą rėmėsi „vidutinio vartotojo“ samprata. Buvo atmesti atsakovo argumentai, jog ieškovai būdami vidutiniai vartotojai turėjo patys gauti visą reikiamą informaciją apie kelionę. LAT išaiškino, kad vidutinio vartotojo sąvoka siejama su gautos informacijos suvokimu, o ne gebėjimu ją gauti, kitu atveju būtų iškreipta sutarties šalių teisių apsauga ir pusiausvyra.

Kaip pastebėtina, vidutinis vartotojas – vertinamoji sąvoka, todėl praktikoje neretai kyla diskusijų sprendžiant, ar konkretus asmuo atitinka reikiamus kriterijus. Problematiška ir tai, kad vidutinis vartotojas tikrovėje neegzistuoja, tai tik teismų suformuotas kriterijus, pagal kurį yra palengvinamas vartotojų teisių gynimas. Vidutinis vartotojas suprantamas kaip profesionalių žinių neturintis, bet pakankamai gerai informuotas, atidus ir rūpestingas asmuo. Jis geba susipažinti su objektyviai prieinama informacija, tačiau neprivalo jos ieškoti, jei yra pateiktos tik nuorodos. Apibendrinant galima pažymėti ir tai, kad įvedus vidutinio vartotojo sampratą vartotojų sąmoningumas buvo pakeltas į tam tikrą lygį. Tokiu būdu buvo užkirstas kelias vartotojams piktnaudžiauti savo teisine padėtimi bei nustatytas minimalus asmens suvokimo lygis. Tačiau vidutinio vartotojo standartas nėra absoliutus, jo taikymas yra ganėtinai lankstus, todėl visais atvejais nepamirštama atsižvelgti ir į vartotojo socialinius, kultūrinius ir kalbinius ypatumus skirtingose valstybėse narėse. Todėl tais atvejais kai ETT pateikta informacija yra pakankamai aiški, nėra ypatingų socialinių, kultūrinių ar kalbinių veiksnių, Teisingumo Teismas dėl veiklos klaidingumo sprendžia pats. Priešingai, jei susiduriama su ypatingais socialiniais, kultūriniais ar kalbiniais veiksmis – tokiu atveju sprendimas dėl veiklos klaidingumo perduodamas nacionaliniam teismui, kurie privalo nustatyti būdingą vidutinio vartotojo reakciją toje valstybėje narėje.

⁷³ „Vilniaus apygardos administracinio teismo 2012 m. birželio 4 d. sprendimas administracinėje byloje I-2759-764/2012“.

⁷⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje 3K-3-201/2010“.

2.4. Verslininko sampratos koncepcija Lietuvos Aukščiausiajame Teisme ir Europos Teisingumo Teisme

Vartojimo teisiniai santykiai nebūtų įmanomi be kitos sutarties šalies – verslininko. Kadangi tai taip pat yra ES teisinė sąvoka, ji privalo būti aiškinama autonomiškai. Dėl šios priežasties svarbu tinkamai nustatyti ne tik tai, kas gali būti laikoma vartotoju, bet ir tai, kas gali būti pripažintas verslininku. Tinkamas abiejų sandorio šalių identifikavimas yra būtinas siekiant nustatyti, ar sudaryta sutartis gali patekti į vartojimo sutartinių santykių sritį. Todėl tikslinga apžvelgti, kokios pozicijos dėl verslininko sąvokos apibrėžiamumo laikomasi ne vien įstatymais numatytu lygmeniu, bet ir kaip ši koncepcija yra formuojama teismų praktikoje.

Verslininkas, priešingai nei vartotojas, ES direktyvose neturi bendros sąvokos. Europos Bendrijų Tarybos direktyvoje 85/577/EEB dėl vartotojų apsaugos, susijusios su sutartimis, sudarytomis ne prekybai skirtose patalpose, verslininkas vadinamas pardavėju. Europos Bendrijų Tarybos direktyvoje 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse jau pastebimos kelios sąvokos – verslininkas vadinamas pardavėju ar paslaugų teikėju. Pagal šią direktyvą verslininku laikomas bet kuris leidimą turintis fizinis ar juridinis asmuo, pagal sutartį, kuriai taikomas šis įstatymas, vykdomas komercinę, pramoninę ar gamybinę veiklą, besiverčiantis amatu ar profesija, taip pat bet kuris kitas asmuo, kuris siekdamas to paties tikslo veikia tokių asmenų vardu ir sąskaita, bet kuris fizinis ar juridinis asmuo, kuris sutartyse, kurioms taikoma ši direktyva, veikia savo verslo, prekybos ar profesijos tikslais, nesvarbu, ar tai būtų viešoji, ar privačioji nuosavybė⁷⁵. Kitose direktyvose galima rasti ir tokių sąvokų: tiekėjas⁷⁶, prekybininkas⁷⁷, kelionių organizatorius⁷⁸ ir t. t. Taip yra todėl, kad kiekviena direktyva yra skirta kuriai nors konkrečiai sričiai, nors savo esme visos sąvokos yra panašios.

Bendra verslininko sąvoka nėra įtvirtinta ir Lietuvos teisės aktuose: iki 2014 metų verslininko, kaip fizinio asmens, sąvoka buvo įtvirtinta Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.4 straipsnio 2 dalyje nustatant, kad verslininkas – tai fizinis asmuo, kuris įstatymų nustatyta tvarka verčiasi ūkine komercine veikla⁷⁹. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.39 straipsnyje ir vartotojų teisių apsaugos įstatymo 2 straipsnio 5 dalyje verslininkas buvo įvardijamas ir kaip pardavėjas, o 2 straipsnio 8 dalyje ir kaip paslaugų teikėjas, kuris, vykdydamas savo verslą, siūlo

⁷⁵ „Europos Bendrijų Tarybos direktyva 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse“, 1993.

⁷⁶ „Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 97/7/EB dėl vartotojų apsaugos, susijusios su nuotolinės prekybos sutartimis“, 1997.

⁷⁷ „Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2005/29/EB dėl nesąžiningos verslo įmonių komercinės praktikos vartotojų atžvilgiu vidaus rinkoje“, 2005.

⁷⁸ „Tarybos direktyva 90/314/EB dėl kelionių ir organizuotų išvykų paketų“, 1990.

⁷⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 24 d. Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga“ *Teismų praktika* 30 (2009), 2.

ir atlygintinai suteikia paslaugų vartotojams. Dar viena verslininko sąvoka yra įtvirtinta civilinio kodekso 6.530 straipsnio 1 dalyje, skirtoje kitoms vartojimo pirkimo–pardavimo sutartims reglamentuoti. Joje nurodoma, kad „pardavėjas yra vartojimo pirkimo–pardavimo sutarties šalis ir apibrėžiamas kaip asmuo, kuris verčiasi prekyba, arba yra jo atstovas“⁸⁰.

Nepaisydami skirtingų teisės aktuose įtvirtintų apibrėžimų, teismai savo praktikoje linę naudoti verslininko sąvoką kaip bendrąją, įvardijančią kitą sutartinių vartojimo santykių šalį. Naujausiose Vartotojų teisių apsaugos ir civilinio kodekso redakcijose siekiant labiau apsaugoti vartotoją verslininkas apibrėžtas kaip fizinis asmuo arba juridinis asmuo ar kita organizacija, ar jų padalinys, savo prekybos, verslo, amato arba profesijos tikslais siekiantys sudaryti ar sudarantys sutartis, įskaitant asmenis, veikiančius verslininko vardu arba jo naudai. Juridinis asmuo gali būti laikomas verslininku, neatsižvelgiant į jo dalyvių teisinę formą⁸¹. Šie teisinės bazės pakeitimai panaikino neaiškumus, kai CK normose verslininko sąvoka buvo vartojama kaip sinonimas juridinio asmens ar įmonės sąvokai (pvz., civilinio kodekso 2.176 straipsnio 1 dalis, 6.161 straipsnis). Be kita ko, naujai įvestas verslininko terminas nepanaikino ir kitų iki tol egzistavusių sąvokų kaip gamintojas, pardavėjas, paslaugų teikėjas, tačiau, išplėsdamas verslininko sąvoką, susiaurino galimybę skirtingai interpretuoti sutarties šalis.

Pastebėtina, kad verslininkas, priešingai nei vartotojas, gali būti tiek fizinis, tiek juridinis asmuo, užsiimantis ekonomine, ūkine komercine ar individualia veikla. Konstatavus, kad asmuo užsiima ekonomine, ūkine komercine, individualia veikla ar verslu ir jo vykdoma veikla atitinka tris esminius požymius: yra tęstinė (nuolatinė), savarankiška ir ja siekiama ekonominės naudos, pardavėjas ar paslaugų teikėjas vartojimo santykiuose yra pripažintinas verslininku⁸². Kaip teigia generalinis advokatas Y. Bot, „<...> akivaizdu, kad Sąjungos teisės aktų leidėjas nustatė ypač plačią vartotojo kontrahento apibrėžtį. Pirma, vartodamas žodžių junginį „bet kuris fizinis arba juridinis asmuo“, jis į aptariamų subjektų sritį įtraukia tiek privatinės, tiek viešosios teisės juridinius asmenis“⁸³.

Tęstinumas (nuolatinė veikla) yra siejamas su tuo, kad veikla turi trukti kurį laiką, ji negali būti vienkartinio pobūdžio. Jau minėto generalinio advokato Y. Bot manymu, „verslininkas su vartotoju užmegztuose santykiuose veikia vykdydamas komercinę ar profesinę veiklą, o tai leidžia daryti prielaidą, kad jis vykdo nuolatinę veiklą siekdamas pelno“⁸⁴. *Di Pinto* byloje ETT

⁸⁰ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, *Valstybės žinios* 74, 2262 (2000).

⁸¹ Ten pat.

⁸² Research Group on the Existing EC Private Law (Acquis Group), „*Contract II. General Provisions, Delivery of Goods, Package Travel and Payment Services*“, (2009), 64.

⁸³ C 59/12, *BKK Mobil Oil Körperschaft des öffentlichen Rechts v. Zentrale zur Bekämpfung unlauteren Wettbewerbs eV.*, 2013, Generalinio advokato Yves Bot pateikta išvada.

⁸⁴ Ten pat.

pažymėjo, kad faktas, jog asmuo sudaro sandorį pirmą kartą, nėra pagrindas jį priskirti vartotojui. Verslo sampratai priklauso visos sutartys, kurios reikalingos, kad būtų galima tinkamai vykdyti savo verslą⁸⁵. Nuosekliai plėtodamas verslininko sampratą *Benincasa* byloje, ETT pažymėjo, kad net jei asmuo sudaro sutartį verslo tikslais, nors pačios veiklos dar nevykdo, o tik planuoja ją užsiimti ateityje, toks asmuo negali būti pripažintas vartotoju, todėl yra laikomas verslininku⁸⁶. LAT laikosi pozicijos, kad įstatyme numatyti parengiamieji veiksmai, tokie kaip registracija, verslo liudijimo gavimas, kuriuos įvykdęs asmuo įgyja teisę verstis ūkine ir komercine veikla, yra laikomi verslu. Todėl net jei asmuo nesilaikė numatytų reikalavimų, bet iš tiesų vertėsi ūkine komercine veikla, santykiuose su vartotojais yra pripažįstamas verslininku ir negali remtis aplinkybe, kad formaliai nebuvo verslininkas. Aplinkybė, kad verslininkas nedeklaravo teikiamų paslaugų, neturėtų apsunkinti silpnesniosios šalies padėties⁸⁷.

D. Bublienė⁸⁸ mano priešingai. Autorės nuomone, parengiamieji veiksmai, skirti verslo veiklos pradžiai, neturėtų būti priskiriami verslo veiklai, nes asmuo dar neturi pakankamai žinių ir patyrimo verslo srityje. Prie parengiamųjų veiksmų galima priskirti įvairius kursus, konsultacijas, paskolos ėmimą.

Veiklos savarankiškumas sietinas su tuo, kad asmuo priima sprendimus savarankiškai, pats pasirenka veiklos kryptį, patiria veiklos išlaidas, gauna pajamų⁸⁹. ETT tai sieja su rizika, patiriama vykdant ekonominę veiklą⁹⁰. Kitaip tariant, asmuo, vykdantis ekonominę veiklą, veikia savo vardu ir rizika.

Ekonominės naudos gavimas, dar kitaip vadinamas pelno siekimu⁹¹, taip pat svarbus verslumo požymis. Pasak LAT, verslininkas, plėtojantis savo verslą, visuomet siekia gauti pelno ir ekonominės naudos. Tačiau pagal pridėtinės vertės mokesčio įstatymo 2 straipsnio 8 dalį ekonominė veikla laikoma tik ta veikla, kurią vykdant siekiama gauti bet kokių pajamų, neatsižvelgiant į tai, ar ją vykdant siekiama gauti pelno⁹². ETT, priešingai nei LAT, ekonominės veiklos sąvoką aiškina plačiau, jai priskirdamas bet kokią veiklą, susijusią su prekių ir paslaugų siūlymu konkrečioje rinkoje, nesvarbu, kokie tos veiklos tikslai ir rezultatai⁹³. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad tai, ar asmuo gauna naudos, ar siekia pelno, neturėtų būti laikoma pagrindiniu kriterijumi vertinant, ar asmuo patenka į verslininko sąvokos apibrėžimą.

⁸⁵ C 361/89 *Criminal proceedings v. Patrice Di Pinto*, 1991, E.C.R. I-1189.

⁸⁶ C 269/95, *Francesco Benincasa v Dentalkit Srl.*, 1997, E.C.R. I-439.

<http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=43682&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1161364>

⁸⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 24 d. Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga“, *Teismų praktika* 30 (2009), 3.

⁸⁸ Danguolė Bublienė, *Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė*, monografija (Vilnius, 2009), 126–127.

⁸⁹ Mokestinių ginčų komisijos 2006 m. gegužės 25 d. sprendimas Nr. S-221-(7-222/2006).

⁹⁰ C 210/04, *Ministero dell'Economia e delle Finanze, Agenzia delle Entrate v FCE Bank plc*, 2006, ECR I-2803.

⁹¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 24 d. Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga“, *Teismų praktika* 30 (2009), 5.

⁹² „Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymas“, *Valstybės žinios* 35, 1271 (2002).

⁹³ C 284/04 *T-Mobile Austria GmbH and Others v Republik Österreich*, 2009, E.C.R. I-5189.

Taigi verslininkas, kitaip nei vartotojas, gali būti tiek fizinis, tiek juridinis asmuo ir užsiimti tiek verslo, tiek profesine veikla. Ir nors nei ES, nei Lietuvos teisėje nėra bendro verslininko apibrėžimo, visas sąvokas vienija bendras požymis – asmuo veikia verslo tikslais. Verslo tikslai suprantami kaip tęstinė veikla, kuria asmuo siekia gauti pelno ar kitokios ekonominės naudos. Pastebėtina, kad verslininko sąvoka apibrėžiama pozityviuoju būdu, t. y. nurodoma, kokia veikla asmuo turi užsiimti, kad būtų laikomas verslininku.

LAT nagrinėtoje byloje *R. K. v. A. K., K. L., J. L. ir A. L.* dėl preliminariųjų butų pirkimo–pardavimo sutarčių panaikinimo pripažino, kad fizinių asmenų (sutuoktinių) tęstinai vykdoma butų statyba ir pardavimas yra laikytinas verslu. Sutuoctiniai įsigijo didelio ploto gyvenamąjį namą su įrengtais atskirais butais – juos pardavinėjo atskiriems asmenims, o iš preliminariųjų sutarčių gautas pradinės įmokas naudojo kaip lėšų šaltinį finansuoti tolesnei namo statybai. Atsižvelgęs į tai, teismas nusprendė, kad sutuoctiniai dėl savo patirties laikytini stipresniąja sutartinių santykių šalimi (verslininku), o ginčytino buto pirkėjas buvo pripažintas ekonomiškai silpnesniąja šalimi – vartotoju⁹⁴.

Kitu atveju byloje *S. K. v. UAB „Valpirus“* LAT kilo pareiga nustatyti, ar juridinis asmuo, prie savo buveinės įrengęs saugomą automobilių aikštelę ir už mokesčių priimančias ne tik savo darbuotojų, bet ir aplinkinių gyvenamųjų namų gyventojų automobilius, gali būti laikomas verslininku? Teismas pažymėjo, kad teisės aktuose gali būti nustatyti specialūs reikalavimai, tokie kaip registracija, verslo liudijimo gavimas ir kita, kuriuos įvykdęs fizinis asmuo įgyja teisę verstis ūkine komercine veikla. Asmuo, nesilaikęs šių reikalavimų, bet iš tiesų vertęsis ūkine komercine veikla (t. y. vertęsis ja neteisėtai), santykiyje su vartotoju turi būti laikomas verslininku ir negali remtis tuo, kad formaliai nebuvo verslininkas. Silpnesnės šalies padėtis negali būti apsunkinta dėl tos priežasties, kad verslininkas nėra deklaravęs savo teikiamų paslaugų. Nesvarbu, kad juridinio asmens įstatuose nėra nurodytas saugojimo paslaugų teikimas, tačiau visais atvejais norint tinkamai nustatyti, kokie teisiniai sutartiniai santykiai susiklostė tarp sandorio šalių, privalu atsižvelgti į visas aplinkybes, kurios nėra susijusios su oficialiu teikiamų paslaugų įforminimu (teikiamų paslaugų deklaravimu įstatuose, reklama, rašytinių sutarčių sudarymu, automobilių apskaitos vedimu ir pan.). Tai, kad verslininkas nevykdė pareigos deklaruoti teikiamas paslaugas, negali būti vertinama kaip aplinkybė, kad įmonė saugojimo paslaugų neteikė, o paslaugų vartotojas pats buvo neapdairus ir privalėjo pasidomėti įmonės veikla, prieš sudarydamas su ja sutartį. Taip

⁹⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugpjūčio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-366/2008“.

pat buvo pažymėta, kad verslininkas yra paslaugos teikėjas, todėl įrodinėjimo našta negali būti perkeliama silpnesniajai šio santykio šaliai – vartotojui (automobilio savininkui)⁹⁵.

Vertindamas verslininko sampratos koncepciją, ETT byloje *BKK Mobil Oil Körperschaft des öffentlichen Rechts v. Zentrale zur Bekämpfung unlauteren Wettbewerbs*⁹⁶ nagrinėjo klausimą, ar viešoji įstaiga gali būti laikoma įmone (verslininku). Buvo išaiškinta, kad kita komercinio sandorio šalis gali būti vadinama arba „įmone“, arba „prekybininku“, šių sąvokų reikšmė ir teisinė apimtis yra vienoda. Verslininku taip pat pripažįstamas bet kuris fizinis ar juridinis asmuo, jeigu jis vykdo atlygintą veiklą. Svarbu paminėti ir tai, kad teismai verslininko sąvokos prasmę ir apimtį turi nustatyti pagal susijusią, tačiau antoniminę vartotojo sąvoką, kuri reiškia bet kurį fizinį asmenį, neužsiimančią komercine arba prekybine veikla.

Byloje *B. Šiba v. A. Devėnas*⁹⁷ ETT išsakė savo poziciją dėl laisvųjų profesijų atstovų vertinimo. Teismo posėdyje buvo pažymėta, kad, jeigu į direktyvos 93/13 taikymo sritį nepatektų daugelis sutarčių, sudaromų tarp klientų-vartotojų ir asmenų, besiverčiančių laisvosiomis profesijomis, kuriems būdingas savarankiškumas ir taikomi profesinės etikos reikalavimai, visi šie klientai-vartotojai netektų minėta direktyva suteikiamos apsaugos. Teismas pabrėžė, jog jei į šios Direktyvos taikymo sritį nepatektų sutartys, sudarytos tarp „klientų – vartotojų“ ir asmenų, kurie verčiasi laisvąją profesija, kuriai būdingas savarankiškumas ir taikomi profesinės etikos reikalavimai, visi šie vartotojai netektų jiems suteikiamos apsaugos.

Kaip matyti, teismų praktikoje nėra daug bylų, kuriose būtų pasisakoma dėl verslininko sąvokos sampratos. Darytina išvada, kad verslininkas yra pakankamai aiškiai apibrėžtas įstatymų leidėjo priimtuose aktuose, todėl teismams nekyla sunkumų tinkamai identifikuoti stipresniąją vartojimo sutarties šalį.

2.5. Verslininkas ar vartotojas? Problemos, kylančios dvigubo naudojimo sutartyse

Nagrinėjant vartotojo sampratą pagal direktyvą 85/577 *Di Pinto* byloje generalinis advokatas pažymėjo, kad asmenys „apibrėžiami ne *in abstracto*, o pagal tai, ką jie veikia *in concreto*“, todėl esant skirtingoms situacijoms tas pats asmuo gali įgyti arba vartotojo, arba prekybininko, arba tiekėjo statusą⁹⁸. Iš tiesų, tas pats asmuo gali būti tiek vartotojas, tiek verslininkas. Tačiau toje pačioje sutartyje jis gali būti tik vienas arba kitas. Praktikoje susiduriama

⁹⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gruodžio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-634/2006“.

⁹⁶ C 59/12, *BKK Mobil Oil Körperschaft des öffentlichen Rechts v. Zentrale zur Bekämpfung unlauteren Wettbewerbs eV.*, 2013

⁹⁷ C-537/13 *Birutė Šiba v Arūnas Devėnas*, 2015, E.C.R. dar nepaskelbta, žiūrėta 2016 02 20

<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=161389&pageIndex=0&doclang=LT&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=262722>

⁹⁸ C 361/89 *Criminal proceedings v. Patrice Di Pinto*, 1991, E.C.R. I-1189.

su situacija, kai ne visuomet fizinio asmens sudaromos sutarties tikslas būna vienareikšmis. Pasitaiko situacijų, kai sutartis sudaroma tiek verslo, tiek asmeniniais tikslais. Tokios sutartys teisinėje praktikoje kvalifikuojamos kaip dvigubo naudojimo sutartys, o tinkamas šalių kvalifikavimas tampa ypač sudėtingu procesu.

Iki Vartotojų direktyvos priėmimo, sutartys dėl prekių ir paslaugų įsigijimo dvigubo naudojimo tikslu nepakliuvo į vartojimo sutartinių teisinių santykių reglamentuojamą sritį. Taigi nei ES, nei Lietuvos teisėje nebuvo teisės normų, reglamentuojančių dvigubus sutarties tikslus, todėl praktika šiais klausimais yra formuojama per teismų precedentus.

Pirmą kartą ši klausimą ETT sprendė *Gruber*⁹⁹ byloje, kurioje ūkininkas, užsakinėdamas čerpes ir sudarydamas sutartį, nepateikė jokios informacijos apie sudaromos sutarties tikslą – t. y. ar pastatas, kurio stogas bus dengiamas čerpėmis, bus naudojamas individualiems ar su verslu susijusiems tikslams tenkini. Sprendžiant šį klausimą buvo pabrėžta, kad kvalifikuojant sutarties šalis teismas turi atsižvelgti į sutarties pobūdį ir tikslus, o ne į subjektyvią šio asmens padėtį. Tokioje situacijoje teismas pats turi atsižvelgti į esančius įrodymus ir nuspręsti, kokius poreikius siekiama patenkinti šia sutartimi – asmeninius ar susijusius su asmens veikla ir profesija, nes Briuselio konvencijoje numatyta speciali apsauga, taikoma tik sutartims, kuriomis siekiama patenkinti asmeninius poreikius, nesusijusius su asmens verslu ar profesija. Taip pat buvo pabrėžta, kad teismas pirmenybę teikia menkumo kriterijui ir vertina, ar profesinis interesas yra tiek menkas, kad yra visiškai nesvarbus sandorio sudarymo kontekste. Įrodinėjimo našta, kad profesinis tikslas visiškai nereikšmingas, priešingai nei klasikinėse vartojimo sutartyse, tenka pačiam vartotojui, kuris ketina remtis Briuselio konvencijos 13–15 straipsniais. ETT praktikoje taip pat nustatyta, kad prekybininko ar tiekėjo ir vartotojų sąvokų priešpastatymas nėra visiškai simetrinis (ne visi asmenys, kurie negali būti laikomi prekybininkais ar tiekėjais, yra vartotojai), nes, be kita ko, juridiniai asmenys negali būti laikomi vartotojais pagal direktyvos 93/13 2 straipsnį¹⁰⁰. Tačiau bet kokių atveju dvigubo naudojimo sutarčių teisinis vertinimas yra paliekamas nacionaliniams teismams.

Sprendžiant dvigubo naudojimo paskirties klausimą paminėtina ETT byla *Horățiu Ovidiu Costea v. SC Volksbank România SA*, kurioje buvo keliamas klausimas, ar fizinis asmuo, būdamas advokatas ir su banku sudarantis paskolos sutartį, nenurodydamas paskolos paskirties, gali būti laikomas vartotoju? Ieškovas sudarė paskolos sutartį su banku, o jos grąžinimą užtikrino ieškovo advokato kontorai priklausančio pastato hipoteka ir pasirašė sutartį kaip paskolos gavėjas ir kaip savo advokato kontoros atstovas. ETT konstatavo, kad nagrinėjamu atveju būtina atsižvelgti į visas konkrečius atvejo aplinkybes, prekės ar paslaugos, dėl kurios sudaryta atitinkama sutartis, pobūdį,

⁹⁹ C 464/01, *Johann Gruber v. Bay Wa AG*, 2005, E.C.R. I-3767.

¹⁰⁰ Joined Cases 541/99 and 542/99, *Cape Snc v. Idealservice Srl and between Idealservice MN RE Sas v. OMAI Srl*, 2001, E.C.R. I-9057.

galinčias atskleisti, kokių tikslų visa tai yra įgyta. Tai, kad advokatas gali turėti aukšto lygio specialiųjų žinių, nesuteikia teisės preziumuoti, kad vartojimo sutartiniuose teisiniuose santykiuose jis nėra silpnesnioji šalis. Atsakydamas į iškeltą klausimą, ETT dar kartą pabrėžė, kad advokatas, sudarydamas su banku paskolos sutartį, joje nenurodydamas paskolos paskirties, gali būti laikomas vartotoju tais atvejais, kai atsižvelgiant į bendrą sutarties kontekstą profesinės veiklos tikslas nedominuoja¹⁰¹.

Analizuojant sutartis dėl dvigubo tikslo turi būti vertinamos ir objektyviosios aplinkybės – ar verslininkas žinojo ar galėjo žinoti, kokių tikslų sudaroma sutartis. Nuo to priklauso, ar asmuo bus pripažintas vartotoju ir ar jam bus taikomos specialiosios teisės normos, skirtos vartotojų interesams apsaugoti. Jau minėtoje *Gruber* byloje ETT pažymėjo, kad visų pirma teismas remiasi įrodymais, kurie objektyviai matomi iš bylos medžiagos. Tuo atveju, jei šių duomenų pakanka nustatyti, kad sutartimi buvo siekiama patenkinti asmeninius vartotojo poreikius, nėra būtina nustatyti, ar verslininkas galėjo žinoti apie profesinius tikslus, tačiau jei iš objektyvių bylos duomenų tai nėra aišku, teismui kyla pareiga nustatyti, ar verslininkas pagrįstai nežinojo apie neprofesinį sandorio tikslą. Sąžiningas pirkėjas, laikantis save veikiančiu asmeniniais tikslais, neturėtų užsisakinėti prekių, kurios iš tikrųjų gali būti naudojamos jo versle, naudoti oficialių blankų su įmonės rekvizitais, prekių pristatymas neturėtų būti nurodytas įmonės adresu, neturėtų domėtis dėl pridėtinės vertės mokesčio susigrąžinimo. Tokiu elgesiu vartotojas gali sudaryti klaidingą įspūdį, kad veikia verslo tikslais, todėl tokiu atveju apsauga užtikrinama pardavėjui, nesvarbu, kad profesinis tikslas toks menkas, jog yra visiškai nereikšmingas. Teismas turi teisę padaryti išvadą, kad asmuo nėra laikomas vartotoju ir pats atsisako jam suteikiamos apsaugos.

Tuo metu, kai Lietuvos teisinėje sistemoje dar nebuvo įtvirtintas dvigubo naudojimo institutas, Lietuvos teismams yra tekę nagrinėti iš to kylančius ginčus. Paminėtinas LAT sprendimas byloje *V. Pečiulis v. AB „Durpeta“*, kurioje ūkininkas durpių substratą pirkė ne vartojimo, o savo verslo tikslais. Teismas akcentavo, kad vartotojo teisės ir teisėti interesai gali būti ginami tik tada, jeigu vartotojas prekes ar paslaugas vartoja asmeniniams, šeimos, namų ūkio poreikiams tenkinti. Taip pat kad prekės ir paslaugos negali būti skirtos verslui ar profesinei veiklai, taigi ūkininkas negali būti pripažintas vartotoju, nes durpių substratą pirkė verslo tikslais ir yra laikomas verslininku¹⁰².

Tai, kad sutarties tikslas yra ypač svarbi aplinkybė vertinant sutarties pobūdį, LAT pabrėžė nagrinėdamas *UAB „Damava“ v. R.E.C.* ginčą. Buvo nustatyta, kad apeliacinės

¹⁰¹ C 110/14 *Horățiu Ovidiu Costea v SC Volksbank România SA*, 2014, E.C.R. 538, žiūrėta 2016 01 05
http://curia.europa.eu/juris/document/document_print.jsf?jsessionid=9ea7d0f130ded34f80771e564f9abd76db5d35e68463.e34KaxiLc3eQc40LaxqMbN4ObxeLe0?doclang=LT&text=&pageIndex=0&part=1&mode=DOC&docid=163884&occ=first&dir=&cid=18394%20-%20Footnote48

¹⁰² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-458/2005“.

instancijos teismas, taikdamas vartojimo rangos sutarties normas, nesiaiškino gyvenamojo namo, kuris buvo dengiamas nendrėmis, paskirties: ar šis namas bus naudojamas verslo reikalais, profesiniams poreikiams tenkinti, ar bus naudojamas tik asmeniniams, šeimos ar namų ūkio poreikiams. Tik išsiaiškinus šias aplinkybes, buvo galima nustatyti, kokie teisiniai santykiai susiklostė tarp šalių – vartojimo rangos ar statybos rangos¹⁰³.

Lietuvoje siekiant supaprastinti vartojimo sutarties kvalifikavimą, buvo priimtas CK 6.288-3 str., kuriame numatyta, kurios sutartys patenka į vartojimo sutarčių grupę, o kurios ne. Pažymėta, jog dvigubo naudojimo sutartims normos, reglamentuojančios vartotojų teisių apsaugą taikomos tik tais atvejais, kai atsižvelgiant į visas sutarties sudarymo aplinkybes verslo tikslai nevyrauja. Patys vartojimo sutartiniai teisiniai santykiai savo prigimtimi yra sudėtingi, todėl neįmanoma numatyti ir reglamentuoti visų galimų situacijų. Taigi kol kas atsakymo į tai, kaip turėtų būti kvalifikuojama sutartis, jei ta pati prekė būtų naudojama ir verslo, ir asmeniniams poreikiams tenkinti, teismai nepateikia. Tačiau manytina, kad susiklosčius tokiai situacijai LAT, priimdamas sprendimą, atsižvelgtų į ETT suformuotą praktiką.

¹⁰³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-66/2007“, žiūrėta 2016 01 05
<http://eteismai.lt/byla/41058978155672/3K-3-66/2007>

3. LIETUVOS AUKŠČIAUSIOJO TEISMO IR EUROPOS TEISINGUMO TEISMO PRAKTIKOS YPATUMAI ATSKIROSE VARTOTOJŲ TEISIŲ GYNIMO SRITYSE

3.1. Europos Teisingumo Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika ginant vartotoją kaip silpnesniąją sutarties šalį

Vienas iš esminių sutarčių teisės principų yra sutarties laisvės principas, kurio turinys atskleidžiamas civilinio kodekso 1.2 ir 6.156 straipsniuose: „<...> šalys turi teisę laisvai sudaryti sutartis.“ Tokią praktiką palaiko LAT. Teismas savo praktikoje konstatavo, kad sutarties laisvės principas sudarant sutartį yra tinkamai įgyvendinamas, jeigu civilinių teisinių santykių subjektai yra lygiavertės padėties¹⁰⁴. Taigi sutarties laisvės (arba šalių autonomijos) principas yra būtinas ir neatsiejamas nuo sėkmingo rinkos veikimo. Remdamosios juo, sutarties šalys turi teisę laisvai apsispręsti dėl sutarties turinio, formos, pobūdžio, taip pat su kuo sutartį sudaryti, su kuo ne ir taip išreikšti savo suderintą valią, išskyrus tuos atvejus, kai tam tikros sutarties sąlygos ar turinys yra nustatytas imperatyviosiomis teisės normomis.

Tačiau neretai nutinka taip, kad viena iš sutartiniuose teisiniuose santykiuose esančių šalių yra akivaizdžiai silpnesnė, todėl pusiausvyra tarp šalių tampa nelygiavertė ir sukuria derybinių galių disbalansą. Taip gali nutikti dėl patirties, žinių stokos, materialinės padėties ar skirtingo profesinio statuso. Kaip pabrėžia O. Shahaar, vartotojams reikalinga speciali apsauga, nes jie yra mažiau informuoti ir pajėgūs nei verslininkas, esantis kitoje sandorio pusėje¹⁰⁵. Todėl darytina išvada, kad vienos šalies dominavimas kitos atžvilgiu sudaro prielaidas vartotoją pripažinti silpnesniąją vartojimo sutartinių santykių šalimi ir taikyti vartotojų teisių apsaugos institutą kartu su *lex specialis* normomis.

Tam, kad būtų užtikrinta tinkama silpnesniosios sutarties šalies apsauga, civilinio kodekso 6.156 straipsnio 2 dalyje numatyta išimtis iš sutarčių laisvės principo – draudžiama versti kitą asmenį sudaryti sutartį, išskyrus atvejus, kai pareigą sudaryti sutartį nustato įstatymai ar savanoriškas įsipareigojimas sudaryti sutartį. Tokioms išimtims pritaria ir LAT. Jis savo nutartyse akcentuoja, kad sutarties laisvės principas nėra absoliutus ir gali būti ribojamas siekiant apginti silpnesniosios sutarties šalies teises ir teisėtus interesus bei atkurti šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą. Taigi nors įprastai civiliniai teisiniai santykiai yra reguliuojami dispozityviosiomis teisės normomis, vartotojų teisių apsaugai taikomos imperatyviosios teisės normos, o išimtinė silpnesniosios šalies apsauga grindžiama sutarties laisvės principo ribojimu. Kadangi vartojimo sutartis dažniausiai sudaromos prisijungimo būdu, naudojant verslininko paruoštas standartines

¹⁰⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-579/2008“.

¹⁰⁵ Omri Ben-Shahaar, „One-Way Contracts: Consumer Protection without Law“, *The Law School The University Of Chicago*, 2009, 1.

sąlygas, svarbu, kad vartotojas, būdamas mažiau patyrusi ir ekonomiškai silpnesnė šalis, būtų tinkamai apsaugotas nuo kito kontrahento, galinčio daryti ekonominį spaudimą ar primesti sutarties sąlygas.

Vartotojo ekonominė padėtis, palyginti su kita sutarties šalimi, paprastai yra silpnesnė, vartotojas, neturėdamas kito pasirinkimo yra priverstas priimti jam primetamas sąlygas, dažnai negali jų keisti, derėtis, turi arba priimti sąlygas, kokios jos yra, arba atsisakyti sutarties. Valstybė, remdamasi Konstitucijos 46 straipsnio 5 dalyje įtvirtinta norma, kad valstybė gina vartotojo interesus, yra įpareigota teisinėmis priemonėmis pastaruosius ginti. Todėl remdamasi konstituciniu įsipareigojimu pasilieka sau teisę įsikišti į šalių sutartinius teisinius santykius ir riboti sutarties laisvės principą. Vartotojų teisių apsaugos gynimas aukščiausiu lygmeniu užtikrinamas per teismą. Būtinybę užtikrinti vartotojo, kaip silpnesniosios šalies, apsaugą ne kartą akcentavo LAT, pabrėždamas kad „vartotojų gynimas yra prioritetinė valstybės ekonominės ir socialinės politikos dalis, konstitucinis valstybės ūkio tvarkymo principas; su vartotojų teisių apsauga susijusiuose ginčiuose neretai peržengiamos privačių santykių ribos, vartotojų teisių gynimas vertintinas kaip viešasis interesas, svarbus ne tik pačiam vartotojui, bet ir didelei visuomenės daliai“¹⁰⁶. Tačiau ši papildoma apsauga nesudaro išimčių iš *pacta sunt servanda* (liet. „sutarties privalu laikytis“) principo, todėl nereiškia, kad vartotojai gali naudotis įstatymo jiems suteiktomis vartotojų apsaugos priemonėmis, siekdami nesąžiningai išvengti laisva valia prisiimtų prievolių vykdymo¹⁰⁷.

Europos Bendrijoje vartotojų teisė, susiformavusi remiantis apsisprendimo laisve ir konkurencija rinkoje, neatsiejama nuo sutarčių laisvės principo. Svarbu užtikrinti, kad asmenys, veikdami laisvoje ir atviroje rinkoje, galėtų sudaryti sutartis be jokių trukdžių. Pasak D. Bublienės, norint apsaugoti silpnesnę šalį yra išskiriamos tam tikros silpnesniųjų asmenų grupės ir apibrėžiami tam tikri silpnumo požymiai, kurie lemia specialių normų taikymą¹⁰⁸. Siekdamas kompensuoti nelygiavertę padėtį, atsirandančią tarp šalių, ETT taip pat taiko sutarties ribojimo principą ir pažymi, kad teisės normomis turi būti siekiama apsaugoti vartotoją kaip ekonomiškai silpniausią ir teisiškai mažiausiai žinantį kontrahentą, kuris veikia ne verslo tikslais.

Kaip teigia P. Atiyah, sutarčių teisė nenoriai leidžia teismams tinkamai įgyvendinti teisingumą nagrinėjamosiose bylose ir vertinti sudarytų sutarčių sąlygas sąžiningumo aspektu¹⁰⁹, tačiau nagrinėjant nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais direktyvą pastebima priešinga tendencija. Minėtoje direktyvoje nustatyta, kad valstybės narės turi užtikrinti, jog pardavėjo ar

¹⁰⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-475/2001“.

¹⁰⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-297/2012“.

¹⁰⁸ Danguolė Bublienė, „Silpnesnės šalies apsaugos principo įgyvendinimas kontroliuojant nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas“, *Jurisprudencija*, 9 (99) (2007): 42,

<https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/>

¹⁰⁹ P. S. Atiyah, *Freedom of Contract and the New Right*, (Stoholm, 1998), 282.

tieskė su vartotojais sudarytose sutartyse nebūtų naudojamos nesąžiningos sąlygos, o jeigu vis dėlto tokių sąlygų yra, kad jos vartotojui nebūtų privalomos, o sutartis ir toliau būtų šalims privaloma tomis sąlygomis, jei ji gali išlikti be nesąžiningų nuostatų. Valstybių narių pareiga yra užtikrinti, kad vartotojų ir konkurentų naudai būtų sudarytos pakankamos ir veiksmingos priemonės, kurios užkirstų kelią nuolatiniam nesąžiningų sąlygų naudojimui sutartyse, sudaromose su vartotojais¹¹⁰.

Aiškindamas nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais direktyvą sujungtose bylose *Océano Grupo Editorial v. Salvat Editores*, ETT įtvirtino nacionalinio teismo teisę *ex officio* vertinti sutarties sąlygų sąžiningumą, neatsižvelgiant į tai, kad vartotojas to neprašo¹¹¹. *Cofidis SA v. Jean-Louis Fredout* byloje buvo akcentuota, kad teisėjo teisė *ex officio* ar vartotojo reikalavimu pripažinti nesąžiningą sutarties sąlygą negaliojančia turi būti įgyvendinama, neatsižvelgiant į senaties terminą, galintį apriboti šią nacionalinio teismo teisę¹¹². Byloje *Elisa María Mostaza Claro v. Centro Móvil Milenium SL* ETT dar kartą pabrėžė, kad direktyvos nustatyta apsaugos sistema pagrįsta mintimi, kad vartotojas yra mažiau palankioje padėtyje nei pardavėjas ar tiekėjas tiek kalbant apie galimybes derėtis, tiek apie informacijos lygį, o tai reiškia, kad reikia sutikti su pardavėjo ar tiekėjo iš anksto nustatytais sąlygomis be galimybės turėti įtakos jų turiniui. Ši nelygė gali būti kompensuota tik įsikišus subjektams, nesusijusiems su sutartiniais santykiais, t. y. nacionaliniams teismams. Jiems suteikiama teisė *ex officio* įvertinti nesąžiningos sutarties sąlygos pobūdį, net jeigu vartotojas šio klausimo nekėlė. Taip pat nesąžiningos sutarties sąlygos neturi būti privalomos vartotojui ir nėra privaloma, kad tokia sąlyga būtų vartotojo iš anksto sėkmingai užginčyta¹¹³.

Nesąžiningų sąlygų direktyva taip pat perkelta į civilinį kodeksą, todėl nagrinėjant silpnesniosios šalies apsaugos doktrinos klausimą Lietuvos teisinėje doktrinoje paminėtina byla *A. D. v. B. Š.* LAT sprendė klausimą, ar fizinis asmuo, sudaręs teisinių paslaugų sutartis dėl teisinės pagalbos, gali būti pripažintas vartotoju, o advokatas, besiverčiantis laisvąja profesija, gali būti laikomas verslininku ir ar tokia sutartis patenka į ES direktyvos dėl nesąžiningų sąlygų vartotojų sutartyse taikymo sritį. Atsakovė, kaip fizinis asmuo, teigė, kad ieškovas (advokatas), sudarydamas teisinių paslaugų sutartį, nepaaiškino, kad jos yra atlygintinės, todėl prašė šias sutartis pripažinti negaliojančias kaip sudarytas apgaule¹¹⁴. Kadangi toks klausimas praktikoje kilo pirmą kartą, civilinė byla buvo sustabdyta ir kreiptasi į ETT dėl ES teisės išaiškinimo. ETT

¹¹⁰ (Tarybos direktyva 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse, 1993). Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.dok_priedas?p_id=7680

¹¹¹ Joined Cases C 240/98 to C-244/98 *Océano Grupo Editorial SA v Rocio Murciano Quintero and Salvat Editores SA v Jose M. Sanchez Alcon Prades and Others*, 2000, E.C.R. I-04941

¹¹² C 473/00 *Cofidis SA v Fredout*, 2002, E.C.R. I-10875

¹¹³ C 168/05. *Elisa María Mostaza Claro v Centro Móvil Milenium SL*, 2006, E.C.R. I-10421, žiūrėta internetu 2016 02 22: <http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=63926&pageIndex=0&doclang=LT&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&c id=163493>

¹¹⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-395/2013“

prejudiciniame sprendime nurodė, kad sutartys, kurioms yra taikytinos direktyvos 93/13/EEB nuostatos, turi būti aiškinamos taip, kad ji taikoma ir tipinėms teisinių paslaugų sutartims, pavyzdžiui, nagrinėjamos pagrindinėje byloje, sudarytomis advokato ir fizinio asmens, kuris veikia siekdamas su jo verslu, prekyba ar profesija nesusijusių tikslų. Be kita ko, sprendime konstatuota, kad nelygiavertė padėtis tarp vartotojo ir advokato atsiranda dėl to, jog šalių turima informacija yra nevienoda, o viena pagrindinių vartotojo teisių būtent ir yra teisė į informaciją. Atsižvelgiant į tai, tarp advokato ir fizinio asmens, veikiančio su jo verslu, prekyba ar profesija nesusijusiu tikslu, sudaryta sutartis turėtų būti kvalifikuojama kaip vartojimo sutartis¹¹⁵.

Šis ETT priimtas sprendimas sulaukė nemažai diskusijų tarp teisininkų Lietuvoje. Jie teigė, kad laisvosios profesijos atstovas negali būti laikomas verslininku¹¹⁶, tačiau LAT pritarė ETT nuomonei ir remdamasis prejudiciniu sprendimu, kliento-vartotojo ir advokato sutartis buvo pripažinta vartojimo. Savo sprendimą teismas motyvavo tuo, kad kliento su advokatu sudarytomis teisinių paslaugų sutartims yra taikytinos ir bendrosios atlygintinų paslaugų sutarčių nuostatos. Taip pat buvo paaiškinta, kad verslininko sąvoka vartotojų teisės kontekste turi būti aiškinama autonomiškai, todėl nors advokatūros įstatymo 4 straipsnio 3 dalyje nurodoma, kad advokato veikla nėra ūkinė komercinė veikla, tačiau ES teisė yra viršesnė, todėl ES teisę įgyvendinančių aktų nuostatos turi būti aiškinamos taip, kad laisvosios profesijos atstovas, kalbant apie santykį su vartotoju, būtų laikomas verslininku, nesvarbu, kaip jis traktuojamas nacionalinės teisės prasme. Taigi advokatas, vykdamas savo profesinę veiklą, už atlyginimą teikdamas teises paslaugas asmeniniais tikslais veikiančiam fiziniam asmeniui (vartotojui), yra verslininkas (plačiaja prasme). Todėl advokato ir fizinio asmens, kuris veikia siekdamas su jo verslu, prekyba ar profesija nesusijusių tikslų, sudaryta tipinė sutartis turėtų būti teismo teisiškai kvalifikuojama kaip vartojimo sutartis¹¹⁷.

Apibendrinant galima teigti, kad, siekdamai užtikrinti silpnesniosios šalies teisėtų interesų apsaugą vartojimo teisiniuose santykiuose, LAT ir ETT vadovaujasi vartotojo, kaip silpnesniosios šalies, gynimo principu. Esant rimtam pagrindui valstybei leidžiama kištis į privačius sutartinius teisinius santykius tam, kad būtų užtikrinta šalių interesų pusiausvyra. Taigi silpnesnės sutarties šalies apsaugos principo esmė užtikrinti, kad vartotojas, būdamas nepalankioje padėtyje dėl savo nepakankamų žinių ar informacijos trūkumo, būtų ginamas nuo stipresnės ir labiau patyrusios kitos sutarties šalies.

¹¹⁵ C-537/13 *Birutė Šiba v Arūnas Devėnas*, 2015, E.C.R. dar nepaskelbta, žiūrėta 2016 02 22

<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=161389&pageIndex=0&doclang=LT&mode=lst&dir=&occ=fir&part=1&cid=262722>

¹¹⁶ Tomas Chochrin, „Kad ir kaip kai kurie advokatai nenorėtų, Europos Sąjungos Teisingumo Teismas pripažino juos esant verslininkais vartotojų teisės kontekste“ <http://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=54&str=56147>

¹¹⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-149-706/2015“, žiūrėta 2016 02 22

<http://eteismai.lt/byla/101308133110178/3K-7-149-706/2015>

3.2. Europos Teisingumo Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos analizė atskirose vartojimo teisinių santykių bylų kategorijose

Fundamentalios ES teisės, užtikrinančios vartotojams laisvę rinktis, nėra vien pozityvusis reiškiny. Dažnai naudojimąsi šia privilegija iškreipia nesąžiningi verslininkų veiksmai. Nesąžininga reklama, nekokybiški ar nesaugūs produktai – visa tai yra uždrausta teisės normomis, saugančiomis vartotojų interesus. Verslininkai ne visuomet laikosi jiems nustatytų reikalavimų, o vartotojus ginančios organizacijos ne visuomet pajėgios tinkamai apginti pažeistas silpnesniojo kontrahento teises. Neretai į vartotojų ir verslininkų ginčus tenka įsikišti teismams.

Kaip minėta anksčiau, vartotojų teisių gynimas yra priskiriamas civilinių bylų kategorijai. Vartojimo sutartys nuo kitų sutarčių atskiriamos pagal vartojimo sutarties šalis ir vartotojo, sudarančio sutartį, tikslus. Teisės doktrinoje laikomasi pozicijos, kad „vartojimo sutarties institutas labai reikšmingas vartotojų teisei, nes juo, kaip pagrindiniu kriterijumi remiantis, yra apibrėžiama vartotojų apsaugos ideologija ir vartotojų apsaugos teisė, todėl šiam institutui turi būti skiriamas didelis dėmesys“¹¹⁸. Tačiau kai kurios sutartys negali būti kvalifikuojamos kaip vartojimo vien dėl savo dalyko (tai darbo sutartys, sutartys, susijusios su teisėmis į paveldėjimą, su teisėmis pagal šeimos teisę, bendrovių steigimo ar reorganizavimo arba ūkinių bendrijų sutartys¹¹⁹). Taigi, kaip jau ne kartą buvo pabrėžta šiame darbe, ypač svarbu, kad teismas teisingai identifikuotų sutarties šalis, nes, kvalifikavus sutartį kaip vartojimo sutartį, greta bendrųjų teisės normų pradeda veikti specialiosios, užtikrinančios vartotojo, kaip silpnesniosios šalies, gynimą. Nustatant, ar sudaryti sandoriai patenka į vartojimo sutartinius santykius, atsižvelgiama į du aspektus: visų pirma nustatomi sutarčiai būdingi kriterijai ir tik tada, jei sutartis juos atitinka, ji priskiriama atskirai vartojimo sutarčių grupei. Antruoju etapu sutartis pagal jos dalyką yra priskiriama atskirai vartojimo sutarčių grupei¹²⁰.

Taigi, kaip teigia LAT, aiškinant vartojimo sutartis turi būti taikomos ne tik bendrosios sutarčių aiškinimo taisyklės, bet ir speciali civilinio kodekso 6.193 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta palankiausio vartotojo atžvilgiu sutarties sąlygos aiškinimo taisyklė (vadinamoji *contra preferentem* taisyklė), kad, kai abejojama dėl sutarties sąlygų, jos aiškinamos tas sąlygas pasiūliusios šalies nenaudai ir jas priėmusios šalies naudai¹²¹.

Atsižvelgiant į tai, kad teismas yra išskirtinė institucija, formuojanti vienodą teisinę praktiką vartotojų teisių apsaugos srityje, svarbu išanalizuoti, dėl kokių pažeistų teisių gynimo

¹¹⁸ Danguolė Bublienė, *Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė*, monografija (Vilnius, 2009), 80.

¹¹⁹ (Europos Bendrijų Tarybos direktyva 93/13/EEB dėl sąlygų vartojimo sutartyse, 1993) preambulės 10 pastraipa.

¹²⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 24 d. Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga“, *Teismų praktika* 30 (2009), 51.

¹²¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1137/2002“.

virtotojai kreipiasi į teismus ir kokios vartojimo sritys sukelia daugiausia klausimų vartotojų teisių apsaugos srityje. Kadangi vartotojų teisių apsauga Lietuvoje dar ganėtinai jauna ir palaipsniui besiformuojanti teisės sritis, LAT jurisprudencija nepasižymi išpūdingu bylu skaičiumi, tačiau kasmet kryptingai auga, vis dažniau akcentuojami ne abstraktūs, o atskiri vartotojų teisių apsaugos sprendimai.

Teismo sprendimai civilinėse bylose išskiriami į tris grupes: iki 2001 metų, iki 2005 metų ir civilines bylas nuo 2005 metų. Civilinėse bylose iki 2001 metų išskiriama vos viena vartotojų bylų kategorija „Vartotojų teisių gynimas“ (Nr. 34), kuriai priskirtos trys bylos. Nagrinėdamas šias bylas, teismas savo sprendimuose nepateikė jokių išplėstinių teisės aktų ar sąvokų išaiškinimų.

Bylose iki 2005 metų jau buvo išskirtos devynios vartotojų bylų kategorijos: atsakomybė už žalą, atsiradusią dėl netinkamos kokybės produktų ir paslaugų, dėl klaidinančios reklamos atsiradusios žalos atlyginimas, vartojimo pirkimas–pardavimas, energijos pirkimas–pardavimas (iki 2000 metų, kol įsigaliojo civilinis kodeksas, tokios sutartys net nebuvo reglamentuotos), vartojimo nuoma, vartojimo ranga, turizmo paslaugų teikimas, vartojimo kreditas, vartotojų teisių gynimas (šiai kategorijai buvo priskiriamos vartotojų bylos, kurios neatitiko nei vienos iš minėtų kategorijų). Civilinių bylų klasifikatoriuje nuo 2005 metų vartotojų bylų kategorija buvo papildyta dar viena kategorija – vartojimo sutartimi. Ši kategorijų praplėtimą galima pagrįsti pirmųjų įstatymų vartotojų teisių apsaugai užtikrinti priėmimu ir civilinio kodekso pakeitimais.

ETT atsižvelgiant į vartotojų teisių apsaugos politiką ir strateginius tikslus, bylos vartotojų teisės klausimais sprendžiamos jas išskiriant į šias sritis:

- bendrieji dalykai – bendrieji vartotojų teisių apsaugos klausimai, į kuriuos patenka 12 ES teisės aktų: įvairūs reglamentai, direktyvos, rezoliucijos;
- informacija vartotojams, informavimas ir atstovavimas – susijęs su 53 Bendrijos teisės aktais, kurie skirti vartotojų teisių apsaugai ir informavimui, skubiam informacijos pasikeitimui dėl iš vartojimo produktų kylančios grėsmės;
- sveikatos apsauga ir sauga – įvairios bylos dėl žaislų saugos, medžiagų, keliančių grėsmę žmonių sveikatai, produktų žymėjimo ir panašūs klausimai;
- ekonominių interesų apsauga – bene plačiausia sritis, kurioje atsakoma į klausimus, susijusius su ekonominių interesų apsauga, nuotoline prekyba, vartojimo sutartimis ir pan.

Pastebima tendencija, kad kasmet sulaukiama vis daugiau vartotojų skundų dėl jų pažeistų teisinių interesų. Daugelis šių skundų (pavyzdžiui, dėl nekokybiškų gaminių, teisės į informaciją, klaidinančios reklamos) yra išsprendžiami įsikišus vartotojų teisių apsaugos

institucijoms. Teismus pasiekia tik sudėtingesni skundai, kuriems išspręsti reikia specifinių žinių ir patirties.

3.2.1. Europos Teisingumo Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika nesąžiningų sutarčių sąlygų byloje

Autorės manymu, reikšminga išanalizuoti teismų praktiką dėl nesąžiningų sutarčių sąlygų, nes būtent šiai sričiai reglamentuoti buvo priimta direktyva 93/13/EEB „Dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais“ (toliau – nesąžiningų sąlygų direktyva)¹²², kuria atskirai reglamentuojamos su vartotojais sudaromos sutartys. Tai, kad ši sritis yra svarbi tiek verslui, tiek vartotojams, liudija faktas, kad parengti direktyvą užtruko daugiau nei 20 metų¹²³. Be kita ko, pagrindinis direktyvos tikslas – suderinti valstybių narių teisinę bazę su nesąžiningomis sąlygomis, kurios dažniausiai pasitaiko su vartotojais sudaromose sutartyse. Nesąžiningų sutarčių sąlygų sritis yra labai plati, vartotojai kasdien sudaro daugybę įvairių sutarčių. Be kita ko, nesąžiningos sutarčių sąlygos yra draudžiamos įstatymo ir nėra privalomos vartotojui, todėl ginčai dėl nesąžiningų sutarties sąlygų sukelia daug neaiškumo ir diskusijų praktikoje. Autoriaus C. Busch teigimu – pagrindinis valstybės vaidmuo vartotojų teisių apsaugoje turi tekti nuostatoms, dėl nesąžiningų sutarčių sąlygų kontrolės¹²⁴.

Nesąžiningų sąlygų institutą reglamentuojamas CK 6.288⁴ str. Bendrąja prasme nesąžiningos sąlygos suprantamos kaip sąlygos, kurios šalių nebuvo individualiai aptartos ir kuriomis dėl sąžiningumo reikalavimo pažeidimo iš esmės pažeidžiama šalių teisių ir pareigų pusiausvyra vartotojo nenaudai¹²⁵. Lietuvos Aukščiausiasis teismas pažymi, jog visais atvejais vartojimo sutarties sąlygos teismo *ex officio* privalo būti vertinamos pagal minėto straipsnio kriterijus. Pabrėžtina ir tai, kad nesąžiningų sutarčių sąlygų institutas siejamas su sutarčių laisvės principo ribojimu, jis padeda išlaikyti balansą tarp sutarties šalių, apsaugoti vartotoją nuo verslininko piktnaudžiavimo sutartiniuose teisiniuose santykiuose, nes sutarties laisvės principas negali tapti vienos šalies privilegija. Todėl akcentuotina, jog nesąžiningos sutarčių sąlygos yra draudžiamos įstatymo ir sutartį kvalifikavus vartojimo sutartimi, sudarytos sutarties sąlygos privalo būti vertinamos pagal CK 6.288⁴ numatytus sąžiningumo kriterijus.

Su nesąžiningomis sąlygomis vartotojai dažnai susiduria vartojimo pirkimo–pardavimo sutartiniuose santykiuose. Šioms byloms yra skirta civilinio kodekso šeštosios knygos IV dalis ir

¹²² (Tarybos direktyva 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse, 1993). Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.dok_priedas?p_id=7680

¹²³ Barbara Pasa ir Gian Antonio Benacchio, *The Harmonization of Civil and Commercial Law in Europe* (Central European University Press: 2005), 46–47.

¹²⁴ Christoph Busch, “Consumer Protection and Construction Law in Germany. Structural deficits and current reform proposals,” *Journal of European Consumer and Market Law* (2014): 37.

¹²⁵ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, Valstybės žinios 36, 1340 (2002).

yra taikomi griežti sąžiningumo kriterijai. Jei nesąžiningos sąlygos vis dėl to numatomos sutartyje, vartotojui jos nėra privalomos. Tai yra pamatinis vartotojų teisinių santykių kriterijus¹²⁶. Svarbu paminėti, kad, kai su vartotoju sudaroma sutartis pagal iš anksto parengtas standartines sąlygas, verslininkas privalo apie tai informuoti vartotoją ir suteikti jam galimybę tinkamai su jomis susipažinti. Taip užtikrinama abiejų vartojimo sutartinių teisinių santykių šalių teisinių interesų pusiausvyra.

Nesąžiningų sąlygų direktyvos nuostatos buvo aiškinamos byloje *Océano Grupo Editorial SA v. Rocío Murciano Quintero*. ETT, remdamasis nesąžiningų sutarčių sąlygų direktyva, įtvirtino pareigą valstybėms narėms nustatyti, kad nesąžiningos sąlygos nebūtų privalomos vartotojui, o sutartis, jei ji gali išlikti be nesąžiningų sąlygų, ir toliau galiotų šalims. Teismas konstatavo, kad vartotojas yra silpnesnėje padėtyje nei pardavėjas ar paslaugų teikėjas, nes tai susiję su derybinėmis galiomis ir žinių lygiu. Dėl šios priežasties vartotojai yra priversti sutikti su verslininko iš anksto paruoštomis standartinėmis sąlygomis, jie neturi galimybės daryti įtaką šių sąlygų turiniui. Egzistuoja reali rizika, kad vartotojas dėl įstatymų nežinojimo nesirems sąlygos nesąžiningumu, todėl efektyvi vartotojų apsauga gali būti pasiekta tik tuo atveju, jei nacionaliniai teismai pripažins, kad jie turi teisę nagrinėti bylos nesąžiningumą savo iniciatyva. Toje pačioje byloje ETT pabrėžė ir vartotojų organizacijų svarbą, suteikdamas joms teisę kreiptis į nacionalinius teismus prašant patikrinti, ar visuotiniam taikymui nustatytos sąlygos yra nesąžiningos, ir prireikus pripažintų jas neteisėtomis, net kai tokios sąlygos nebuvo įtrauktos į konkrečią sutartį¹²⁷.

Tokios pat pozicijos civilinėje byloje *V. S. ir N. S. v. UAB „Abuva“* laikosi LAT. Teismas pritarė, kad vartotojas yra priverstas priimti jam primetamas sutarties sąlygas, be to, įstatymuose jam numatyta stipresnė apsauga, todėl nuostatas dėl vartojimo sutarties nesąžiningų sąlygų teismas gali tirti ir vertinti *ex officio*. Nustatęs, kad vartojimo sutarties sąlyga iš tiesų yra nesąžininga, ir pripažinęs ją negaliojančia, teismas turi teisę sutartį atitinkamai modifikuoti, užpildydamas sutarties spragą, atsiradusią dėl nesąžiningos sutarties sąlygos pripažinimo negaliojančia¹²⁸.

Civilinėje byloje *J. M. v. SP AB „Vilniaus šilumos tinklai“* ieškovė kreipėsi į teismą, prašydama nutraukti šilumos tiekimo sutartį. Jos nuomone, ieškovas vienašališkai keitė sutarties sąlygas, piktnaudžiavo savo teise, sutartis buvo diskriminuojančio pobūdžio vartotojui. Teismas patvirtino sąlygų nesąžiningumą ir pasiūlė sutarties ydingumo klausimą išspręsti ne nutraukiant

¹²⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. birželio 28 d. Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga II (vartojimo pirkimo–pardavimo, vartojimo rangos, civilinės atsakomybės vartojimo teisiniuose santykiuose taikymo klausimai)“, *Teismų praktika* 33 (2010), 3.

¹²⁷ Joined Cases C 240/98 to C-244/98 *Océano Grupo Editorial SA v Rocío Murciano Quintero and Salvat Editores SA v Jose M. Sanchez Alcon Prades and Others*, 2000, E.C.R. I-04941.

¹²⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-579/2003“.

sutartį, o ją pakeičiant ar papildant naujomis sąlygomis. Tačiau nebuvo paneigta teisė į sutarties nutraukimą, tačiau daugiabučiame gyvenantis vartotojas šią teisę gali įgyvendinti tik tuo atveju, jei toks sutarties nutraukimas nepadarys žalos kitų to namo butų gyventojams¹²⁹.

Pažymėtinas LAT sprendimas byloje *I. A. V. v. SP UAB „Karoliniškių būstas“*, kurioje išplėstinė teisėjų kolegija vertino sutartį dėl pastato eksploataavimo išlaidų ir sumokėjimo už paslaugas. Ieškovė teigė, kad sutartis negina jos, kaip vartotojos, teisių ir nenumato paslaugų teikėjo įsipareigojimų. Ieškovė buvo pripažinta vartotoja, o sutartis įvertinta kaip nesąžininga, nes joje vartotojui buvo įtvirtintos tik pareigos, bet nenumatytos jokios teisės. Kadangi sutartis buvo sudaryta 1992 metais neapibrėžtam laikui, sąlygos neatitinka šiuo metu galiojančių reikalavimų. Taigi šiuo sprendimu teismas įtvirtino taisyklę, kad vertinant nesąžiningas sutarties sąlygas svarbu atsižvelgti ir į ginčijamos sutarties sudarymo laikotarpį ir to meto socialines ir ekonomines sąlygas, taip pat į pačios sutarties turinį kartu su bylos aplinkybėmis.

Byloje *Komisija prieš Ispaniją* ETT, toliau plėtodamas nesąžiningų sąlygų direktyvos sampratą, pabrėžė, kad, atsiradus abejonių dėl sąlygos reikšmės, vartotojui taikoma palankaus aiškinimo taisyklė. Pasak teismo, šios taisyklės tikslas uždrausti neaiškių ir dviprasmiškų sąlygų naudojimą. Tačiau tai nereiškia, kad šis aiškinimas bus palankus vartotojui, nes teismas privalo atlikti jau sudarytos sutarties sąlygos nesąžiningumo vertinimą *in concreto*¹³⁰.

Byloje *Dirk Frederik Asbeek Brusse, Katarina de Man Garabito v. Jahani BV* ETT buvo prašoma išaiškinti, ar gyvenamosios nuomos sutartis, sudaryta tarp profesiniais tikslais veikiančio nuomotojo ir privačiais tikslais veikiančio nuomininko, patenka į nesąžiningų sutarčių direktyvos taikymo sritį. Priimant sprendimą buvo pažymėta, kad gyvenamosios nuomos sutartyse tarp šalių egzistuojančios nelygybės padariniai iš tiesų tampa rimtesni dėl to, kad ekonomiškai tokia sutartis skirta tenkinti esminiam vartotojo poreikiui, t. y. apsirūpinti būstu, ir susijusi su sumomis, kurios dažniausiai sudaro vieną iš didžiausių biudžeto, kuriuo disponuoja nuomininkas, dalių, o teisiškai ji paprastai patenka į sudėtingo nacionalinio reglamentavimo, kurį privatūs asmenys dažnai menkai išmano, sritį, todėl tokiai sutarčiai turi būti taikoma nesąžiningų sutarčių direktyva¹³¹.

Svarbu pabrėžti ETT nagrinėtą bylą *Juan Carlos Sánchez Morcillo, María del Carmen Abril García v. Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, SA*, kuria valstybėms narėms buvo uždrausta savo teisinėje sistemoje taikyti teisės normas, apsunkinančias vartotojo padėtį sutartiniuose vartojimo teisiniuose santykiuose su kita sutarties šalimi. Ginčas kilo dėl to, kad, ieškovams neįvykdžius pareigos grąžinti mėnesines įmokas laiku, atsakovas pareikalavo grąžinti visą paskolą su palūkanomis ir delspinigiais, o hipoteka – įkeistą nekilnojamąjį turtą parduoti iš varžytinių jo

¹²⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. sausio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr 3k-3-3/2003“.

¹³⁰ C 70/03 *Commission v Spain*, 2004, E.C.R. I-07999

<http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?jsessionid=9ea7d2dc30d5d5adac9afb0e4881a7b8d195aa195e68.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxuNbNn0?docid=65512&pageIndex=0&doclang=LT&mode=&dir=&occ=first&part=1&cid=377962>

¹³¹ C 488/11 *Dirk Frederik Asbeek Brusse, Katarina de Man Garabito v. Jahani BV*, 2003, E.C.R.341

naudai, nes sutartyje buvo numatyta atsakovo teisė pareikalauti grąžinti ieškovams suteiktą paskolą prieš terminą. Vartotojo situaciją apsunkino ir tai, kad pagal Ispanijos teisę skolininkas gali apskųsti nutartį dėl išieškojimo, tačiau, jei apskūstu sprendimu prieštaravimas yra atmetamas, priverstinė vykdymo procedūra tęsiama. Sprendime buvo pažymėta, kad šis procesinių priemonių neatitikimas tarp vartotojo ir pardavėjo (tiekėjo) tik sustiprina tarp sutarties šalių egzistuojantį disbalansą ir kelia grėsmę nesąžiningų sąlygų direktyvos siekiamam tikslui įgyvendinti. Be kita ko, direktyvos 7 straipsnio 7 dalyje aiškinama taip, kad draudžiama tokia išieškojimo iš hipoteka įkeisto turto procedūra, kai byla iš esmės nagrinėjantis teismas negali šios procedūros sustabdyti, o savo galutiniame sprendime geriausiu atveju skirti kompensaciją vartotojo patirtai žalai atlyginti¹³².

Analizuojant LAT poziciją dėl nesąžiningų sutarčių vertinimo svarbu paminėti civilinę bylą *L. S. ir A. S. v. „SEB gyvybės draudimas“*¹³³. Šalių ginčas kilo dėl investicinio gyvybės draudimo sutarties sąlygų aiškinimo. Vartotojas, sudaręs sutartį, apsidraudė kaupiamuoju gyvybės draudimu ir draudimu nuo kritinių ligų. Draudėjui mirus, draudikas sutarties sąlygas aiškino tiesiogiai, sau palankesniu būdu, neatsižvelgdamas į sutarties šalių nelygiavertę padėtį. Kasacinis teismas pabrėžė, kad, kai vartotojui siūlomos sąlygos yra išdėstytos raštu, jos turi būti išdėstytos aiškia ir suprantama kalba, o kilus abejonėms dėl sąlygos reikšmės, ši visuomet turi būti interpretuojama vartotojo naudai. Sprendžiant, ar sutarties sąlygos turinys ir formuluotė išdėstyti aiškiai, atsižvelgiama į tai, ar esminės nuostatos yra išdėstytos suprantamai normalių gebėjimų asmeniui, ar kiekviena iš sąlygų yra aptarta detalčiai, ar sąlygos suformuluotos tiesiogiai, o ne išvedamos ir numanomos iš kitų sąlygų. Taip pat visos reikšmingos nuostatos turi būti pateikiamos nuosekliai, valstybine kalba ir tokiu pat šriftu kaip ir kitos taisyklių sąlygos.

Sąvokų aiškumo sąlyga LAT praktikoje buvo konstatuota byloje *UAB „Klaipėdos autobusų parkas“ v. UADB „Ergo Lietuva“* sprendžiant ginčą dėl neišmokėtos draudimo išmokos. Teismas pabrėžė, kad draudiko atsisakymas mokėti draudimo išmoką dėl to, jog autobusas buvo eksploatuojamas neatlikus autobuso gamintojo eksploatavimo instrukcijoje numatytų techninės priežiūros darbų, yra nepagrįstas. LAT nuomone, draudikas privalo užtikrinti sutarties sąlygų teisinį apibrėžtumą ir suderinamumą, jas atskleisti kuo aiškiau ir konkrečiau. Jei sutarties sąlygos vis tik nėra suformuluojamos pakankamai aiškiai, teismas jas aiškina remdamasis sutarčių aiškinimo taisyklėmis, o jei kyla abejonių dėl kurios nors sąlygos, ji privalo būti aiškinama vartotojo naudai¹³⁴.

¹³² C 169/14 *Juan Carlos Sánchez Morcillo, María del Carmen Abril García v. Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, SA*, 2014 E.C.R.

¹³³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr 3k-3-249-915/2015“.

<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalActPrint?documentId=LITEKO.DCA51BBC40C4>

¹³⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. sausio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-45/2008“.

Apie būtiną sąlygų aiškumą vartojimo kredito sutarties sąlygose kasacinis teismas pasisakė civilinėje byloje „*Bigbank*“, *AS v. A. B., B. J*¹³⁵. Šioje situacijoje buvo nustatyta, kad greta pagrindinės kreditavimo sutarties buvo pasirašytas ir kredito grąžinimo mokėjimo terminas, kuriame buvo nurodytos mėnesinės grąžintinos įmokos, detalios nurodyta, kokia mokama suma sudaro grąžinamą kreditą, palūkanas. Lygiai taip pat buvo sudaryti ir papildomi susitarimai dėl kredito sumos padidinimo. Pažymėtina ir tai, kad vartotojui buvo sudarytos galimybės laisvai apsispręsti dėl vartojimo kredito sutarties sudarymo tikslingumo. Taigi, įvertinęs visas aplinkybes, teismas konstatavo, kad tiek kredito sutartis, tiek papildomi susitarimai buvo informatyvūs, trumpi ir aiškūs bei lengvai suprantami net ir tokiam vartotojui, kuris neturi patirties šioje srityje.

Paminėtina išplėstinės teisėjų kolegijos nagrinėta byla *V. S. ir I. S. v. AB „DnB NORD bankas“* dėl vienašalio kredito sutarties nutraukimo prieš terminą ir išieškojimo iš hipoteka įkeisto turto. Teismas vertino standartines banko sutarčių sąlygas, kurios nėra individualiai derinamos su vartotoju, tačiau numato griežtas elgesio taisykles, numatančias bankui teisę vienašališkai nutraukti sutartį esant net ir menkiems vartotojo nukrypimams nuo sutarties vykdymo (pavyzdžiui, pavėluotas mokėjimas, pradelstos palūkanos). Kadangi ilgalaikiai kreditai dažnai užtikrinami įkeitimu, nutraukęs sutartį, bankas pasilieka sau teisę likusią skolos dalį išieškoti iš į hipoteka įkeisto turto. LAT pastebėjo, kad bankai piktnaudžiauja savo padėtimi prieš vartotojus, ir konstatavo, kad kreditavimo sutartyje įtvirtintos sutarties nutraukimą reglamentuojančios sąlygos ta apimtimi, kuria jos suteikia kreditoriui teisę, jei kredito gavėjas sutartyje nustatytais terminais negrąžina bankui bent vienos kredito dalies, nutraukti kreditavimo sutartį ir reikalauti, kol sueis sutarties nutraukimo terminas, grąžinti visą paimtą kreditą, palūkanas, delspinigius ir kitus sutartyje numatytus mokėjimus, prieštarauja bendriesiems sąžiningumo reikalavimams ir iš esmės pažeidžia šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą vartotojo (kredito gavėjo) nenaudai, todėl tokios sąlygos pripažįstamos *ab initio*¹³⁶. LAT suformuota kontraversiška taisyklė leido vartotojams atsipalaiduoti, todėl žinodami, kad yra apsaugoti nuo galimo banko vienašališko sutarties nutraukimo ir išieškojimo nukreipimo į hipoteką, vartotojai ėmė piktnaudžiauti savo teise – bankui bandant vienašališkai nutraukti sutartį dėl praleistų sutarties vykdymo terminų ėmė remtis *V. S. ir I. S. v. AB „DnB NORD bankas“* priimtu sprendimu net ir tais atvejais, kai iš tiesų laiku nevykdė prisiimtų įsipareigojimų.

LAT pastebėjo, kad vartotojai ėmė piktnaudžiauti jiems suteikta teise, ir byloje *AB „DnB NORD bankas“ v. A. P. ir kt.*¹³⁷ pateikė naują išaiškinimą, pabrėždamas, kad papildoma apsauga vartotojams taikoma tam, kad jie būtų apsaugoti nuo stipresnės šalies primestų sąlygų ir taip būtų užtikrinta šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą. Teismas pasisakė, kad, jei iš turimų įrodymų matyti,

¹³⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-500/2014“.

¹³⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. sausio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-272/2011“.

¹³⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje 3K-7-297/2012“.

kad skolininkas sistemingai laiku nevykdo prievolių, o skolininko, nors ir saugomo vartotojams taikomų papildomų teisinių apsaugos mechanizmų, ir kreditoriaus teisių bei pareigų įgyvendinimo požiūriu pirmajam (skolininkui) netenka neproporcingai griežta prievolių vykdymo našta, teismas turi teisinį pagrindą tenkinti kreditoriaus pareiškimą, nepaisydamas sutarties kvalifikavimo kaip vartojimo fakto.

Nors vartotojai ir toliau bando ginčyti vienašalį sutarčių nutraukimą, tai grįsdami savo, kaip silpnesnės šalies, padėtimi ir standartinių sąlygų primetimu, teismai ėmė atidžiau vertinti nesąžiningas sutarties sąlygas. Ši praktika atsispindi ir naujausioje teismų praktikoje. Byloje *A. C. v. „Danske Bank A/S“*¹³⁸ ieškovas prašė pripažinti vienašališką kredito sutarties nutraukimą neteisėtu. Teismas, įvertinęs tai, kad mokėjimų termino praleidimas buvo nuolatinis ir ilgalaikis, o bankas vartotojui nustatė protingą papildomą terminą esminiams sutarties trūkumams pašalinti, nusprendė, kad sutartis nutraukta teisėtai. Remdamasis suformuotu precedentu dėl priverstinio skolos išieškojimo iš hipoteka įkeisto turto būsto kreditavimo sutartimi, skolininko nesąžiningus veiksmus vertino kaip esminę sąlygą, sudarančią pagrindą nutraukti kreditavimo sutartį.

Analizuojant teismų praktiką dėl nesąžiningų sutarčių sąlygų tikslinga būtų pasiremti ir teisės doktrina. O. Shahr taip pat netiesiogiai užsimena apie galimą vartotojų piktnaudžiavimą. Jis teigia, kad vartotojui yra suteikiamos ne tik teisės, bet ir pareigos, kurių jis privalo laikytis. Todėl tais atvejais, kai vartotojas pažeidžia sudarytos vartojimo sutarties sąlygas, pavyzdžiui, praleidžia prievolės mokėjimo terminą, tuomet verslininkas gali pasinaudoti savo teisių gynyba ir kreiptis į teismą dėl žalos atlyginimo¹³⁹.

Kaip jau ne kartą minėta darbe, teismo pareiga – užtikrinti tinkamą vartotojų teisių apsaugos gynimą, todėl nesąžiningų sąlygų kontrolė yra svarbi įgyvendinant šią apsaugą. Nesąžiningos sutarčių sąlygos iškreipia šalių interesų pusiausvyrą, todėl siekiant atkurti teisių ir pareigų balansą bei apsaugoti silpnesnę šalį teismui suteikiama teisė pašalinti nesąžiningas sutarties sąlygas iš vartojimo sutarties. Tačiau darytina išvada, kad ši apsauga nėra absoliuti, vartotojai lygiai taip pat kaip ir verslininkai turi ne vien teises, bet ir pareigas, kurių privalo laikytis. Todėl visais atvejais vertindamas sutartį teismas atsižvelgia ne vien į asmens padėtį, bet ir į veiksmų sąžiningumą.

3.2.2 Netinkamos kokybės produktų sukeltos žalos atlyginimo klausimo analizė

Plati prekių ir paslaugų pasiūla suteikia vartotojams nevaržomas galimybes rinktis. Tačiau neretai susiduriama su situacija kai rinkoje atsiranda nesaugių produktų, paslaugos

¹³⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. liepos 15 d. nutartis civilinėje byloje e3k-3-420-969/2015“.

¹³⁹ Omri Ben-Shahr, „One-Way Contracts: Consumer Protection without Law“, *The Law School The University Of Chicago*, 2009, 9.

suteikiamos nekokybiškai ir pan. Todėl vartotojai vis aktyviau ima ginti savo pažeistas teises reikalaudami atlyginti žalą, kilusią dėl netinkamos kokybės produktų ar paslaugų. Siekiant užtikrinti šia vartotojų teisę bei gamintojo atsakomybę už netinkamos kokybės produktais padarytą žalą buvo priimta Europos Bendrijų Tarybos direktyva 85/374/EEB dėl valstybių narių įstatymų, kitų teisės aktų ir administracinių nuostatų dėl atsakomybės už netinkamos kokybės produktus¹⁴⁰ (toliau – Direktyva 85/374/EEB) bei Direktyva 1999/34/EB dėl atsakomybės už netinkamos kokybės produktus¹⁴¹, Lietuvoje šios direktyvos nuostatos įgyvendintos CK 6.218¹³ – 6.218¹⁴ str., taip pat CK 6.292 – 6.300 straipsniuose. Įstatymu vartotojui yra suteikiama garantija, kad sudarant vartojimo pirkimo – pardavimo sutartį pardavėjas garantuoja pirkėjui, jog parduodamas daiktas atitinka sutarties sąlygas ir kad sutarties sudarymo metu nėra paslėptų trūkumų, dėl kurių daikto negalima naudoti tam tikslui, kuriam jį naudoti ketino pirkėjas, arba dėl kurių pirkėjas nebūtų daikto pirkęs iš viso arba nebūtų mokėjęs tokios kainos (CK 6.333 str.).

Žalos, padarytos netinkamos kokybės produktu ar paslauga, institutas taikomas tik tuomet, kai nuketėjęsysis asmuo įrodo, kad produktas ar paslauga yra netinkamos kokybės ir asmuo patyrė žalą būtent dėl to, kad produktai (paslauga) buvo netinkamos kokybės. Skolininko kaltė civilinei atsakomybei kilti nėra būtina. Skolininko atsakomybė nėra absoliuti, įstatymuose yra įtvirtinti atvejai, kuomet gamintojas (paslaugos teikėjas), gali būti atleistas nuo atsakomybės. Gamintojams atsakomybė kyla tik tuomet, jei žala padaryta netinkamos kokybės produktu yra ne mažesnė nei 500 eurų. Tuo tarpu paslaugų teikėjai atsako ir tuomet, kai vartotojui padaryta žala yra mažesnė nei 500 eurų. Griežtos atsakomybės nuostatos nėra taikomos sveikatos priežiūros, teisinėms, švietimo, šiluminės energijos, dujų, vandens tiekimo, nuotėkų šalinimo ir transporto paslaugoms. Sutiktina su A. Norkūno nuomone, kad minimalios sumos nustatymas yra neigiama išvada, kuri negerina vartotojų teisių gynimo Lietuvoje¹⁴². Manytina, jog 500 eurų riba vienoje valstybėse gali būti sąlyginai didelė, lyginant su kitomis, ekonomiškai stipresnėmis valstybėmis, todėl nebus užtikrinamas vieningas vartotojų teisių gynimas visoje Europos Sąjungoje, kaip to siekiama Direktyva 85/374/EEB.

Siekiant atskleisti su kokiomis problemomis vartotojai susiduria reikalaudami atlyginti netinkamos kokybės produktais sukeltą žalą, tikslinga išnagrinėti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bei Europos Sąjungos Teisingumo Teismo bylas, kurių analizė pateikiama toliau.

¹⁴⁰ (Tarybos direktyva 85/374/EEB dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių atsakomybę už gaminius su trūkumais, derinimo, 1985).

¹⁴¹ (Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 1999/34/EB, iš dalies keičianti Tarybos direktyvą 85/374/EEB dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių atsakomybę už gaminius su trūkumais, suderinimo, 1999)

¹⁴² Algis Norkūnas, „Vartotojų teisių dėl žalos, padarytos nekokybiškais produktais, gynimo pokyčiai Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą“, *Jurisprudencija*, 2(80) (2006): 76. Žiūrėta internetu 2016 04 18: https://www.mruni.eu/upload/iblock/0ba/7_norkunas.pdf

Byloje *Henning Veedfald v Århus Amtskommune*¹⁴³ byloje žala kilo kai inkstas, kaip transplantavimo organas, buvo apipurkštas atsakovo pagamintu skysčiu. Dėl šios priežasties inksto arterijos buvo užkimštos, taigi inkstas tapo nebetinkamas transplantuoti, be kita ko paaiškėjo, jog panaudotas skystis buvo netinkamos kokybės. Danijos teismas kreipėsi į ETT keldamas klausimą ar žalą sukėlęs netinkamos kokybės gaminys yra išleistas į apyvartą, jei šio gaminio gamintojas medicinos paslaugų teikimo metu pagamina ir naudoja gaminį, skirtą žmogiškam organui, kuris žalos atsiradimo metu buvo išimtas iš donoro kūno su tikslu šį organą paruošti transplantuoti į kito asmens kūną. Atsakovo nuomone pacientas neketino įsigyti gaminio, be to jis buvo skirtas tik griežtai gamintojo vidiniam naudojimui ir niekada neišėjo iš produkto gamintojo (t. y. ligoninės vaistų išdavimo punkto ir gydytojų, atliekančių gydymą), kontrolės. ETT šiam argumentui nepritarė bei išaiškino, jog pacientui patekus į ligoninę, nėra svarbu ar gydymui naudojamas produktas yra pagamintas pačios ligoninės ar įsigytas iš trečiojo asmens, todėl nekeičia produkto išleidimo į apyvartą fakto. Atsižvelgiant į tai atsakovas negali būti atleidžiamas nuo atsakomybės.

Išleidimo į apyvartą klausimas buvo spręstas ir *O'Byrne*¹⁴⁴ byloje. Ieškovas teigė, jog žala jam buvo padaryta nekokybiška vakcina, kuri buvo pagaminta Prancūzijos bendrovės, tačiau pardavė šios įmonės antrinė įmonė Anglijoje. Ieškinys buvo pateiktas Anglijos įmonei, klaidinai manant, kad ji yra produkto gamintoja. Paaiškėjus, kad Prancūzijos bendrovė yra tikrasis vakcinės gamintojas, jau buvo suėjęs 10 metų senaties terminas pagal Direktyvos 11 str. Teismas išaiškino, jog gaminio išleidimas į apyvartą siejamas su gamintojo įgyvendinamo gamybos proceso pabaiga ir gaminio siūlymo visuomenei naudoti ar vartoti proceso pradžia. Nėra svarbu ar gaminį parduoda pats gamintojas, ar tai daro per platinimo grandines. Tačiau tais atvejais, kai viena iš platinimo grandinių yra susijusi su gamintoju (t.y. dalyvauja produkto gamybos ir platinimo procese), nacionaliniui teismui atsiranda pareiga nustatyti ar, atsižvelgiant į faktines aplinkybes ir konkrečią situaciją, ryšiai tarp gamintojo ir kito subjekto yra pakankamai glaudūs, jog būtų galima teigti, kad gamintojo sąvoka pagal Direktyvos 7 ir 11 straipsnių prasmę taip pat apima ir subjektą, kuriam perduotas gaminys, ir taip nustatyti išleidimo į rinką momentą.

Žalos atlyginimo klausimas taip pat buvo sprendžiamas *Bilka ir Skov*¹⁴⁵ byloje dėl Skov kiaušinių pirkčių Bilka priklausančioje parduotuvėje. ETT nustatė, kad pagal Direktyvą yra draudžiama nustatyti nacionalinę taisyklę, pagal kurią atsakomybė be kaltės, Direktyvos nustatyta ir priskirta gamintojui, nustatoma tiekėjui kitais nei 3 straipsnio 3 dalies baigtiniame sąraše numatytais atvejais. Teisingumo Teismas pažymėjo, kad Direktyvos 1 ir 3 str. yra numatytas baigtinis sąrašas už žalą atsakingų asmenų, todėl atsakomybės be kaltės perkėlimas tiekėjui yra

¹⁴³ C 203/99 *Henning Veedfald v. Århus Amtskommune*, 2001, ECR I-3569

¹⁴⁴ C 127/04 *Declan O'Byrne v. Sanofi Pasteur MSD Ltd, formerly Aventis Pasteur MSD Ltd, Sanofi Pasteur SA, formerly Aventis Pasteur SA*, 2006, E.C.R. I-1313

¹⁴⁵ C 402/03 *Skov Æg v Bilka Lavprisvarehus A/S and Bilka Lavprisvarehus A/S v Jette Mikkelsen, Michael Due Nielsen*, 2009, E.C.R. I-199

nepagrįstas. Tačiau buvo pažymėta, kad valstybėms narėms nėra draudžiama turėti nacionalines taisykles, pagal kurias tiekėjas atsakytų už žalą, kilusią dėl gamintojo kaltės, be jokių apribojimų. Taigi šiuo sprendimu buvo įtvirtinta tiekėjo atsakomybė be kaltės, jei yra nustatyta pačio gamintojo kaltė.

Lietuvoje pirmuoju precedentu atlyginant žalą, padarytą vartotojui nekokybiškais produktais laikoma Aukščiausiojo Teismo nutartis „*sprogusio mineralinio vandens butelio*“¹⁴⁶ byloje. Vartotojas įsigijęs gazuoto vandens plastikinį sifoną patyrė žalą – sifonas sprogo jo rankose. Sprogimo metu vartotojas patyrė sunkų ir pavojingą gyvybei kūno sužalojimą, gydymosi metu jam buvo reikalingas pagerintas maitinimas ir slaugymas. Vartotojas reikalavo jog žalą atlygintų atsakovas, kuris sifoną užpildydavo ir paruošdavo prekybai, taigi buvo laikomas gamintoju. Buvo įrodyta, kad žala vartotojo sveikatai padaryta būtent dėl įsigyto indo sprogo. Todėl atsakovo kaltė buvo preziumuota, LAT išaiškino, jog buvo visos bendrosios civilinės atsakomybės kilimo sąlygos, gamintojas neįrodė, jog sprogo dėl ieškovo ar kitų asmenų kaltės, todėl atsakovas privalo atlyginti žalą vartotojui.

Paminėtina byla *N.N. v. UAB „Statoil Lietuva“*¹⁴⁷, kurioje buvo sprendžiamas civilinės atsakomybės kilimo klausimas tarp skirtumo dėl ne tik už žalą, padarytą nekokybiškais produktais, bet ir už žalą, padarytą kai kuriomis nekokybiškomis paslaugomis. Vartotojui plaunant automobilį degalinėje, ant jo automobilio nukrito veikiantis plovimo šepetys, kuris prispaudė automobilį, tačiau plovimo procesas nenutrūko, šepėčiai toliau gadino automobilį, o ieškovas nežinojo kaip išjungti plovimo sistemą, be to negalėjo išeiti iš veikiančios plovyklos patalpos. Atsitiktinai vairuotojo pastangas ištrūkti pastebėję praeiviai iškviėtė degalinės darbuotojus, kurie sustabdė sistemą. Teismas sprendė klausimą – žala buvo padaryta netinkamos kokybės paslauga (automobilio plovimas) ar produktu (valymo šepėčiai). Atsakydamas į šį klausimą LAT konstatavo, jog būtina atsižvelgti į tikrąjį sutarties šalių sudaromo sandorio tikslą. Šioje situacijoje šalys siekė gauti norimą rezultatą ir patenkinti vartotojo materialų poreikį – nuplauti automobilį. Šalių tikslas nebuvo suteikti vartotojui objektą (kilnojamą daiktą), kuris būtų toliau naudojamas vartotojo asmeniniams ir buitiniams poreikiams tenkinti.

Klausimą ar žala kilo dėl produkto nekokybiškumo, ar dėl paslaugos nekokybiškumo nagrinėjo ir Lietuvos Apeliacinis Teismas byloje *I.T. v. UAB „Raminora“*¹⁴⁸. Ieškovė bare nepastebėjusi stiklinio staliuko užkliuvo už jo ir griuvo. Dužęs stiklas sunkiai sužalojo I. T. ranką, jai buvo atliktos rankos operacijos, turėjo gydytis stacionariai, todėl reikalavo atlyginti turtinę ir neturtinę žalą. Teismas atmetė ieškovės argumentą, jog žala buvo padaryta dėl netinkamos kokybės apgyvendinimo paslaugų – nesaugaus stiklinio staliuko naudojimo atsakovui

¹⁴⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. kovo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-369/2000“.

¹⁴⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. rugsėjo 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-465/2006“.

¹⁴⁸ „Lietuvos Apeliacinio Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. kovo 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-198/2007“.

priklausančiame viešbutyje. Teismo nuomone nėra draudžiama naudoti stiklinius daiktus teikiant apgyvendinimo paslaugas, be to nebuvo pateikta įrodymų, jog stiklinis staliukas kaip daiktas neatitiko kokybės reikalavimų, dėl ko ši aplinkybė būtų buvusi nelaimingo atsitikimo bei žalos padarymo priežastis ar sąlygojusi žalos padidėjimą. Tačiau Teismas pažymėjo, kad atsakovas privalo įvertinti savo rizikos laipsnį nelaimingo atsitikimo atveju ir numatyti bei įvertinti pasekmes galinčias atsirasti naudojant stiklo staliukus atsižvelgiant į tai, kad stikliniai baldai jam nėra privalomi ir jis gali pasirinkti įvairių rūšių baldus, todėl ieškovas privalo prisiimti bent dalį atsakomybės. Ieškovės didelis neatsargumas yra pagrindas didžiąja dalimi mažinti žalos atlyginimą. Taigi šia nutartimi žalos atlyginimas kilo dėl bendros pareigos elgtis protingai ir atidžiai pažeidimo.

Svarbu apžvelgti ir Kauno Apygardos Teisme nagrinėtą bylą *V.Š. v. UAB „Kronas“*¹⁴⁹. Ieškovė įsigijo auksinį žiedą su akutėmis, kurios po mėnesio iškrito. Pardavėjas nurodė į kokį juvelyrą kreiptis, šie žiedą sutaisė, bet po mėnesio iškrito dar kitos akutės. Ieškovė kreipėsi į pardavėją prašydama nutraukti pirkimo – pardavimo sutartį ir grąžinti sumokėtus pinigus, tačiau pardavėjas atsisakė tenkinti šį reikalavimą. Vartotojos teigimu ji patyrė daugybę materialių ir nematerialių nepatogumų, gindama savo teises kreipėsi į VI „Lietuvos prabavimo rūmai“ dėl žiedo kokybės vertinimo ir gavo atsakymą, kad žiedo akutės iškrito dėl nekokybiško jų tvirtinimo. Valstybinės ne maisto produktų inspekcijos specialistai konstatavo, kad įsigydama žiedą pirkėja negalėjo „paprasčia akimi“ pastebėti, jog visos žiedo akutės prispaustos nevienodai. Ginčas buvo nagrinėtas ir Valstybinėje vartotojų teisių apsaugos tarnyboje, kuri pasiūlė pardavėjui vykdyti vartotojos reikalavimą, tačiau bendrovė atsisakė tai daryti. Taigi vartotoja kreipėsi į teismą prašydama įpareigoti pardavėją ne tik grąžinti pinigus, bet ir atlyginti žiedo kokybės nustatymo bei kitas išlaidas, kurias ji patyrė gindama savo teises bei kreipdamasi į įvairias institucijas, rašydama pretenzijas, veždama nekokybišką prekę taisyti. Apeliacinė instancija pažymėjo, jog Civiliniame kodekse yra įtvirtinta pardavėjo pareiga perduoti pirkėjui daiktus, kurių kokybė atitinka pirkimo – pardavimo sutarties sąlygas bei daiktų kokybę nustatančių dokumentų reikalavimus. Daiktai pripažįstami neatitinkantys kokybės reikalavimų, jeigu jie neturi savybių, kurios yra būtinos daikto naudojimui pagal įprastinę ar specialiąją paskirtį. Kadangi atsakovė yra profesionalus pardavėjas, jos atsakomybė dėl perduoto daikto trūkumų ar netinkamos perduoto daikto kokybės yra preziumuojama. Teismas taip pat pažymėjo, kad už perlus, brangakmenius ar tauriuosius metalus bei jų gaminius pinigai nėra grąžinami, jei juos įsigijusiam pirkėjui nepatinka nusipirkto prekės forma, dydis, spalva, modelis ar komplektiškumas. Be kita ko, pardavėjas grąžindamas pirkėjui pinigus, neturi teisės iš sumokėtos kainos atskaičiuoti sumą, kuria sumažėjo daikto vertė dėl jo naudojimo, daikto išvaizdos praradimo ar kitokių aplinkybių.

¹⁴⁹ „Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje 2A-1419-658/2013“.

Taigi nors į naująjį Lietuvos Civilinį kodeksą buvo perkelta Direktyva 85/374/EEC tačiau jame, skirtingai nei Direktyvoje, civilinė atsakomybė numatyta ne vien tik už žalą, padarytą nekokybiškais produktais, bet ir už žalą, padarytą kai kuriomis nekokybiškomis paslaugomis. Valstybių narių teisė Direktyva buvo suvienodinta tik fragmentiškai, todėl visi klausimai, kurie nepatenka į Direktyvos reglamentavimo sritį, paliekami spręsti valstybių narių nacionaliniams teismams (pvz. dėl žalos dydžio, jo apskaičiavimo metodų, įrodinėjimo klausimai ir pan.). Pažymėtina ir tai, kad ETT yra vos keletas bylų, kuriose būtų pateiktas išsamus Direktyvos aiškinimas. Vadinasi, darytina išvada, kad ta pati byla skirtingose ES valstybėse gali būti išspręsta nevienodai, o tai autorės manymu prieštarauja bendrajam ES vartotojų teisių apsaugos principui, kuriuo siekiama visiems Europos Sąjungos vartotojams užtikrinti vienodą apsaugos lygį skirtingose šalyse.

Išanalizavus Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo bei Europos Teisingumo Teismo jurisprudenciją vartotojų teisių srityje galima teigti, jog ES institucijos siekia, kad vartotojų teisių apsaugos taisyklės būtų maksimaliai harmonizuotos visose ES valstybėse narėse. Nagrinėdamas vartotojų bylas ETT dažnai pateikia teisinių sąvokų išaiškinimus, kadangi ypač svarbu, jog valstybės narės tinkamai suprastų ir taikytų direktyvų nuostatas. Kadangi Lietuvos teisinėje sistemoje iki Nesąžiningų sutarčių sąlygų direktyvos priėmimo nesąžiningų sutarčių sąlygų nuostatos nebuvo suformuotos, galima teigti, jog LAT savo praktikoje nuosekliai laikosi ETT pateiktų išaiškinimų. Vertinat netinkamos kokybės produktais padarytos žalos atlyginimo klausimą pastebėtina, jog Lietuvoje Direktyva 85/374/EEB yra praplėčiama, griežtos atsakomybės sąlygas įtvirtinant ir nekokybiškos paslaugos teikėjui. Šis institutas yra svarbus tuo, jog juo yra užtikrinama vartotojo teisė į saugumą, užtikrinama platesnė apsauga bei efektyvesnis pažeistų teisių gynimas.

IŠVADOS

Moksliniame tyrime iškeltas tikslas pasiektas, uždaviniai išspręsti, todėl darytinos šios išvados.

1. Lietuvai tapus ES nare ir prisiėmus įsipareigojimus perimti ES *acquis communautaire* nuostatas, ES įstatymai ėmė veikti kaip Lietuvos teisinės sistemos dalis, atlikta daug pakeitimų vartotojų teisių apsaugos srityje tam, kad vartotojų teisių apsauga taptų modernesnė ir prieinamesnė kiekvienam asmeniui. Todėl Lietuvoje vartotojai turi lygiai tokias pačias teises kaip ir bet kuris vartotojas kitoje ES valstybėje narėje. Atsižvelgiant į tai, kad ES teisė yra viršesnė nei nacionalinė, o nacionalinėje teisėje įtvirtintas sąvokas, susijusias su vartotojų apsauga, privalu aiškinti, remiantis ES priimtomis direktyvomis ir ETT formuojama praktika, ypatingai svarbu tapo teisingai suprasti, įgyvendinti bei taikyti ES vartotojų teisės sąvokas. Dėl šios priežasties kyla poreikis išanalizuoti ar Lietuvos teismai nuosekliai laikosi ETT priimamų sprendimų.

2. LAT ir ETT atsakingi už vienodą teismų praktikos formavimą. Išanalizavus teismų jurisprudenciją vartotojų teisių apsaugos srityje pastebėtina, kad LAT formuojama praktika nuosekliai vadovaujasi vartotojo, kaip silpnesnės šalies, gynimo principu ir nenukrypsta nuo ETT priimtų precedentų, kuriuos naudoja kaip gaires savo priimamuose sprendimuose. Taip valstybės narės nenukrypsta nuo formuojamos praktikos, o visiems vartotojams užtikrinamos vienodos apsaugos garantijos.

3. Teisės doktrinoje vartotojo sampratos koncepcija yra apibūdinama remiantis trimis pagrindiniais požymiais: vartotojas visų pirma yra fizinis asmuo; antra – prekes ar paslaugas jis įsigyja privatiems asmeniniams poreikiams tenkinti; trečia – prekes ar paslaugas parduoda verslininkas, veikiantis verslo tikslais. Taigi tik šalis, siekianti tikslo, kuris nėra priskirtinas profesinei ar komercinei veiklai, gali būti laikoma vartotoju. Šiais formaliaisiais kriterijais remiasi ETT. LAT nors ir turėdamas valstybėms narėms suteiktą teisę praplėsti vartotojo sampratą įtraukiant kai kuriuos juridinius ar fizinius asmenis, šia teise nesinaudoja ir nuosekliai remiasi Teisingumo Teismo suformuota pozicija dėl vartotojo sampratos. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos teismų praktikoje yra išplečiama vartojimo sutarties samprata, kuomet sutartis sudaroma su juridiniu asmeniu vartotojo interesams, tačiau šiam fiziniui asmeniui vis tiek yra taikoma speciali apsauga. Todėl pagrįstai darytina išvada, kad vartotojų apsaugos teisinis reguliavimas Lietuvoje savo esme ne vien tik sutampa su minimaliais ES teisės reikalavimais, bet atskirose srityse užtikrina didesnę vartotojų teisių apsaugą.

3. Verslininku, priešingai nei vartotoju, gali būti pripažintas tiek fizinis, tiek juridinis asmuo. Tačiau ETT verslininku pripažįsta ir tą asmenį, kuris pačios veiklos dar nevykdo, o tik planuoja ją vykdyti. LAT į tai žiūri sudėtingiau - verslo pradžia laikomi parengiamieji veiksmai (registracija, verslo liudijimo gavimas, kuriuos įvykdęs asmuo įgyja teisę verstis ūkine ir komercine veikla), bet verslininku pripažįstamas ir toks asmenį, kuris nors ir nesilaikė įstatyme numatytų reikalavimų tačiau faktiškai vertėsi ūkine komercine veikla. Paprastai praktikoje problema tinkamai identifikuoti stipresniąją sutarties šalį kyla nebent dvigubo naudojimo sutartyse, kuomet iš pradžių nėra aišku ar asmuo sudaro sutartį kaip verslininkas, ar vartotojas. Nagrinėjant dvigubo naudojimo sutartis vėl gi pastebima, jog ETT laikosi griežtesnės pozicijos nei LAT: ETT vertinimu verslo tikslas turi būti itin menkas ir visiškai nesvarbus sandorio sudarymui, LAT vis tik atsižvelgia į visas sutarties sudarymo aplinkybes ir vertina ar verslo tikslai nevyrauja. Tačiau visais atvejais pagrindinis požymis kvalifikuojant subjektą verslininku esant vartojimo teisiniams santykiams – vertimasis tam tikra veikla, kuria siekiama gauti pajamų ar kitokios ekonominės naudos per tęstinį laikotarpį.

4. Diskutuotina teismų pozicija dėl silpnesniosios šalies sampratos, nes laikomasi formaliosios, objektyviais požymiais apibūdintos vartotojo sampratos, kai fizinis asmuo *per se* laikomas silpnesniąja sutarties šalimi. Atsižvelgiant į konkretaus asmens padėtį konkrečioje situacijoje gali nutikti taip, kad nors asmuo ir atitinka formaliuosius vartotojo požymius, silpnesnioji šalis jis būtų tik *de facto*, nes, įvertinus asmens padėtį, būtų akivaizdu, kad jis neturėtų būti ginamas. Ši problema itin akivaizdi dvigubo naudojimo sutartyse – asmuo perka ne verslo tikslais arba verslo tikslas yra visiškai nereikšmingas. Tikėtina, kad asmuo, sudarydamas sutartį, gali turėti specialių žinių, reikalingų tam tikram sandoriui, tačiau veikdamas ne verslo tikslais, jis bus laikomas vartotoju. Autorės manymu, tokia nuostata tinkamai neužtikrina silpnesniosios šalies apsaugos principo įgyvendinimo. Siūlytina praplėsti vartotojo sampratą, teikiant reikšmę kiekvieno asmens faktinei situacijai. Nustačius kuri vartojimo santykių šalis yra silpnesnė, tos šalies atžvilgiu turėtų būti taikytinos teisės normos, ginančios vartotojo, kaip silpnesnės šalies interesus.

5. Atlikus LAT ir ETT sprendimų analizę, galima teigti, jog teismai laikosi vienodos praktikos vartotojų teisių gynimo srityje, o tais atvejais kai LAT kyla ES teisės aiškinimo klausimai, šis kreipiasi į ETT dėl prejudicinio sprendimo priėmimo (kaip pvz. darbe minėtoje *Air Baltic* byloje dėl grynai ekonominio pobūdžio žalos sampratos ar *Šiba* byloje dėl tarp advokato ir fizinio asmens sudarytos teisinės pagalbos sutarties pripažinimo vartojimo). Taigi vartotojų teisių apsaugą užtikrinantis teisinis reguliavimas Lietuvoje yra pakankamas, efektyvus ir atitinkantis visus ES teisės keliamus reikalavimus.

6. Atlikus lyginamąją teismų praktikos analizę darytina išvada, jog vartotojai dažniausiai kreipiasi į teismus dėl nesąžiningų sutarčių sąlygų bei žalos padarytos netinkamos kokybės produktais ar paslaugomis. Pažymėtina, kad nesąžiningų sutarčių sąlygų draudimas yra vienas svarbiausių vartotojų teisių gynimo institutų. Vartotojai, būdami silpnesnioji sutarties šalis, ne visuomet yra pajėgūs ginčyti nesąžiningas sutarties sąlygas, dėl to dažnai kreipiasi į teismus, kad būtų įvertintos ginčytinos sąlygos. LAT ir ETT praktika dėl nesąžiningų sutarties sąlygų nesiskiria, abi teisminės institucijos laikosi pozicijos, jog nesąžiningos sąlygos nėra privalomos vartotojui ir teismai tokias sąlygas privalo vertinti *ex officio*, tačiau vertindami tokias sutartis teismai nepamiršta atsižvelgti į asmens veiksmų sąžiningumą, ne vien tik jo padėtį. Direktyva 85/374/EEB dėl nekokybiškais produktais sukeltos žalos į Lietuvos teisę perkelta numatant civilinę atsakomybę ne vien tik už žalą, padarytą nekokybiškais produktais, bet ir už žalą, padarytą kai kuriomis nekokybiškomis paslaugomis. ETT yra nagrinėjęs vos keletą bylų šiais klausimais, todėl išsamus Direktyvos išaiškinimas teismų praktikoje dar nėra pateiktas. Tai suponuoja išvadą, kad ta pati byla skirtingose ES valstybėse galėtų būti išspręsta nevienodai, o tai prieštarautų bendrajam ES vartotojų teisių apsaugos principui visiems Europos Sąjungos vartotojams užtikrinti vienodą apsaugos lygį skirtingose šalyse.

6. Atlikus baigiamojo darbo tyrimą, darytina išvada, jog LAT priimami sprendimai iš esmės nenukrypsta nuo ETT priimamų sprendimų, tačiau į tam tikrus aspektus (kaip antai vartotojo, verslininko ar vartojimo sutarties sampratą) žvelgia lanksčiau. Todėl ginamasis teiginys, kad LAT praktika vartotojų teisių apsaugos srityje yra lankstesnė nei formuojama ETT priimamuose sprendimuose yra apgintas.

REKOMENDACIJOS

1. Rekomenduotinas mišrus vartotojo sampratos modelis, atsisakant taikomos apsaugos išimtinai fiziniui asmeniui, tačiau pabrėžiant vienos iš šalių pažeidžiamumą konkrečioje situacijoje. Taip būtų apsaugomi ir tie asmenys, kurie atsiduria panašioje padėtyje su vartotoju dėl patirties trūkumo ar žinių neturėjimo. Tokiu būdu būtų užtikrintas efektyvesnis vartotojų teisių apsaugos gynimas, o vartotojo sampratos koncepcija atliktų savo tikrąją paskirtį nustatyti asmenis, kuriems papildoma apsauga turėtų iš tiesų būti suteikta.

2. Tam, kad būtų užtikrinamas veiksmingas vartotojų interesų gynimas dėl nekokybiškais gaminiais ar paslaugomis padarytus žalos, numatytas minimalus 500 eurų neatlyginamos žalos dydis, kelia abejonių dėl jo pagrįstumo, realaus taikymo praktikoje bei naudos pačiam vartotojui. Rekomenduotina, jog šis dydis būtų diferencijuotas pagal kiekvienos valstybės narės pragyvenimo lygio standartus.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminiai teisės aktai:

1. „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, *Valstybės žinios* 33, 1014 (1992).
2. „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, *Valstybės žinios* 36, 1340 (2002).
3. „Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas“, *Valstybės žinios* 12, 488 (2007).
4. „Lietuvos Respublikos vartotojų teisių gynimo įstatymas“, *Valstybės žinios* 94, 1833 (1994).
5. „Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymas.“ *Valstybės žinios*, 35, 1271 (2002).
6. „Nesažiningos komercinės veiklos vartotojams draudimo įstatymas“, *Valstybės žinios* 6, 212 (2008).
7. „Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2015 m. kovo 18 d. nutarimas Nr. 281 „Dėl valstybinės vartotojų teisių apsaugos 2015–2018 metų strategijos patvirtinimo“, žiūrėta 2015 10 05 <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/43a7fc20d2df11e4bcd1a882e9a189f1>.
8. „2011 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/83/ES dėl vartotojų teisių, kuria iš dalies keičiamos Tarybos direktyva 93/13/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 1999/44/EB bei panaikinamos Tarybos direktyva 85/577/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 97/7/EB Tekstas svarbus EEE“, žiūrėta 2015 10 05 <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32011L0083>.
9. „2012 m. gegužės 22 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl pažeidžiamų vartotojų teisių stiprinimo strategijos (2011/2272(INI))“, žiūrėta 2015 10 08 <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?qid=1443611637336&uri=CELEX:52012IP0209>.
10. „2014 m. vasario 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 254/2014 dėl daugiamečių vartotojų 2014–2020 m. programos, kuriuo panaikinamas Sprendimas Nr. 1926/2006/EB“, žiūrėta 2015 10 08 <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?qid=1443611887329&uri=CELEX:32014R0254>.
11. Europos Bendrijų Tarybos direktyva 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais, 1993 m. balandžio 5 d., OJ L 1993 95/29 (1993).
12. 1968 Brussels Convention on jurisdiction and the enforcement of judgements in civil and commercial matters (consolidated version) (1998).
13. Treaty establishing the European Community (Consolidated version), 2002
14. „Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl valstybinės vartotojų teisių apsaugos strategijos ir Lietuvos nacionalinės vartotojų švietimo programos patvirtinimo“, *Valstybės žinios*, 1404 (2003).

15. „Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl valstybinės vartotojų teisių apsaugos strategijos bei Lietuvos nacionalinės vartotojų švietimo programos patvirtinimo“, Valstybės žinios, 758 (2003).
16. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/83/ES dėl vartotojų teisių, kuria iš dalies keičiamos Tarybos direktyva 93/13/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 1999/44/EB bei panaikinamos Tarybos direktyva 85/577/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 97/7/EB, 2011.
17. „Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 97/7/EB dėl vartotojų apsaugos, susijusios su nuotolinės prekybos sutartimis“, 1997.
18. „Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2005/29/EB dėl nesąžiningos verslo įmonių komercinės praktikos vartotojų atžvilgiu vidaus rinkoje“, 2005.
19. „Tarybos direktyva 90/314/EB dėl kelionių ir organizuotų išvykų paketų“, 1990.

Teismų praktika:

20. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo mėn. 24 d. apžvalga Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga“, *Teismų praktika* 30.
21. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio mėn. 19 d. apžvalga Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga II“, *Teismų praktika AC-33-1*.
22. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 17 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių „Būtingės nafta“, „Mažeikių nafta“ ir „Naftotiekis“ reorganizavimo įstatymo 3 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Valstybės žinios 27, 1098 (2003).
23. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. vasario 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-211/2008“.
24. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-579/2008“.
25. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-458/2005“.
26. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-66/2007“.
27. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus 2013 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje 3K-7-395/2013“.

28. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-579/2003“.
29. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. kovo 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-132/2008“.
30. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-455/2008“.
31. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-579/2008“.
32. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-541/2009“.
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gegužės 17 d. nutartis civilinėje byloje 3k-3-239/2011“.
34. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. rugsėjo 16 d. nutartis civilinėje byloje 3k-3-402/2014“.
35. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. liepos 3 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A556-997/2008“.
36. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje 3K-3-201/2010“.
37. „Vilniaus apygardos administracinio teismo 2012 m. birželio 4 d. sprendimas administracinėje byloje I-2759-764/2012“.
38. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-500/2014“.
39. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr 3k-3-249-915/2015“.
40. C 429/14 *Airbaltic Corporation AS v. Special Investigation Service of the Republic of Lithuania*, 2016.
41. C/77 *Societe Bertrand v Paul Ott Kg*, 1978, E.C.R. I-1189.
42. C 120/78, *Rewe-Zentral AG v Bundesmonopolverwaltung für Branntwein*, 1979, E.C.R. 00649.
43. C-110/14, *Horățiu Ovidiu Costea v. SC Volksbank România SA*, 2014 E.C.R. 175.
44. C 361/89 *Criminal proceedings v. Patrice Di Pinto*, 1991, E.C.R. I-1189.
45. C 269/95, *Francesco Benincasa v Dentalkit Srl.*, 1997, E.C.R. I-439.
46. C 464/01, *Johann Gruber v. Bay Wa AG*, 2005, E.C.R. I-3767.
47. *Joined Cases 541/99 and 542/99, Cape Snc v. Idealservice Srl and between Idealservice MN RE Sas v. OMAI Srl*, 2001, E.C.R. I-9057.

48. C 284/04 T-Mobile Austria GmbH and Others v Republik Österreich, 2009, E.C.R. I-5189.
49. C-167/00. Verein für Konsumenteninformation v. Karl Heinz Henkel, 2002.
50. C 220/98 Estée Lauder Cosmetics GmbH & Co. OHG v. Lancaster Group GmbH, 2000, ECR I-117.
51. C 59/12, BKK Mobil Oil Körperschaft des öffentlichen Rechts v. Zentrale zur Bekämpfung unlauteren Wettbewerbs eV., 2013.
52. C-537/13 Birutė Šiba v Arūnas Devėnas, 2015, E.C.R. dar nepaskelbta.
53. Joined Cases C 240/98 to C-244/98 Oceano Grupo Editorial SA v Rocio Murciano Quintero and Salvat Editores SA v Jose M. Sanchez Alcon Prades and Others, 2000, E.C.R. I-04941.
54. C 473/00 Cofidis SA v Fredout, 2002, E.C.R. I-10875.
55. C 168/05. Elisa María Mostaza Claro v Centro Móvil Milenium SL, 2006, E.C.R. I-10421.
56. C 488/11 Dirk Frederik Asbeek Brusse, Katarina de Man Garabito v. Jahani BV, 2003, E.C.R.341.
57. C 127/04 Declan O'Byrne v. Sanofi Pasteur MSD Ltd, formerly Aventis Pasteur MSD Ltd, Sanofi Pasteur SA, formerly Aventis Pasteur SA, 2006, E.C.R. I-1313.
58. C 203/99 Henning Veedfald v Århus Amtskommune, 2001, ECR I-3569.
59. C 402/03 Skov Æg v Bilka Lavprisvarehus A/S and Bilka Lavprisvarehus A/S v Jette Mikkelsen, Michael Due Nielsen, 2009, E.C.R. I-199.

Specialioji literatūra:

60. Danguolė Bublienė, *Vartotojų teisių direktyvos įgyvendinimas Lietuvos teisėje – tolesnis vartotojų apsaugos dekodifikavimas ar kodifikavimas?* (Vilnius: Teisė, 2012), Nr. 83.
61. Danguolė Bublienė, *Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė*. Monografija. Vilnius: registru centras, 2009.
62. Saulius Katuoka et al., *Vartotojų teisių apsauga Lietuvoje ir Europos Sąjungoje: kolektyvinė monografija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.
63. Pavelas Ravluševičius, „Vartotojų teisių apsaugos ypatumai Europos Sąjungos ir Lietuvos teisėje“, *Jurisprudencija*, 9 (99) (2007).
64. Lina Novikovienė et al., *Vartotojų teisių apsaugos Europos Sąjungoje teisiniai aspektai: vartotojo, kaip sutarties šalies, apsauga*. Mokslo darbų rinkinys. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2013.
65. Ieva Navickaitė-Sakalauskienė, „Stiprėja vartotojų teisių apsauga“, *Teismai.lt* 1(5) (2012).

66. Lina Novikovienė, „*Kai kurie vartotojo sampratos aspektai*“, iš *Vartotojų teisių apsaugos Europos Sąjungoje teisiniai aspektai*. Mykolo Romerio universitetas, Savoijos universitetas, VŠĮ Europos vartotojų centras Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.
67. Rimvydas Norkus, Deimilė Prapiestytė, Virgilijus Valančius, „*Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas*“. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
68. Ieva Navickaitė – Sakalauskienė, „Vartotojų apsauga nuo nesąžiningos komercinės veiklos Europos Sąjungos ir Lietuvos teisėje“. Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2016.
69. Algis Norkūnas, „Vartotojų teisių dėl žalos, padarytos nekokybiškais produktais, gynimo pokyčiai Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą“, *Jurisprudencija*, 2 (80) (2006).
70. I. Van Bael ir J. F. Bellis, *Competition Law of the European Community*. The Netherlands: Kluwer Law International, 2009.
71. *The Images of the Consumer in EU Law – Legislation, Free Movement and Competition LAW* Oxford: 2016.
72. Marco Loos, *Consumer Sales Law in the Proposal for a Consumer Rights Directive*. Centre for the Study of European Contract Law Working Paper Series (2007/07): 2009.
73. Josef Drexl, *Die wirtschaftliche Selbstbestimmung des Verbrauchers*. Tübingen: Mohr Siebeck, 1998.
74. Margus Kingisepp ir Age Värvi, „*The Notion of Consumer in EU Consumer Acquis and the Consumer Rights Directive - a Significant Change of Paradigm?*“ *Juridica international*. Law review. University of Tartu 1632 (2011).
<http://www.juridicainternational.eu/?id=14841>
75. Ewoud Hondius, „*The protection of the Weak Party in a Harmonised European Contract Law: A Synthesis*“, *Journal of Consumer Policy* (27) (3) (2004).
76. Johnny Herre, Ewoud Hondius, Guido Alpa, *The notions of consumer and professional and some Related questions*.
http://www.sgecc.uos.de/media/downloads/consumers_and_professionals.pdf
77. Research Group on the Existing EC Private Law (Acquis Group), „*Contract II. General Provisions, Delivery of Goods, Package Travel and Payment Services*“, 2009.
78. John Fairhurst, „*Law of the European Union*“. Essex: Pearson Professional Limited, 2006.
79. Mario Giuliano ir Paul Lagarde, „*Report on the Convention on the law applicable to contractual obligation*“, *Official Journal of the European Communities*: 282 (25) (1980).
80. Omri Ben-Shahar, „*One-Way Contracts: Consumer Protection without Law*“, *The Law School The University Of Chicago*: 2009.

<http://www.law.uchicago.edu/files/file/484-obs-contracts.pdf>

81. P. S. Atiyah, „*Freedom of Contract and the New Right*“. Stoholm: 1998.
82. Barbara Passarini Gian Antonio Benacchio, „*The Harmonization of Civil and Commercial Law in Europe*“. Central European University Press: 2005.

ANTONACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare bei įsipareigojus į nacionalinę teisę perkelti ES vartotojų teisių apsaugos normas bei suvienodinti vartotojų teisių apsaugos ir gynimo lygį. Taigi šiuo magistro baigiamuoju darbu didžiausias dėmesys buvo skiriamas klausimui kaip Lietuvos Aukščiausiasis Teismas laikosi Europos Teisingumo teismo formuojamos teisinės praktikos vartotojų teisių apsaugos srityje. Darbas reikšmingas tuo, jog jame analizuojamos, lyginamos ir vertinamos vartotojo ir verslininko sąvokos, jų atribojimo problematika Europos Sąjungos ir nacionalinės vartotojų teisės kontekste. Išanalizavus Europos Sąjungos direktyvas, nacionalinius įstatymus, LAT ir ETT jurisprudencija, gauti rezultatai leidžia teigti, jog Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nenukrypsta nuo Europos Sąjungos formuojamos praktikos, o kai kuriais atvejais netgi užtikrina didesnę vartotojų teisių apsaugą .

Magistro baigiamajame darbe taip pat buvo tiriama dėl kokių priežasčių vartotojai dažniausiai kreipiasi į teismus, prašydami apginti jų pažeistas teises. Atlikta analizė leidžia teigti, jog dažniausiai vartotojų teisės pažeidžiamos sudarant sutartis su nesąžiningomis sąlygomis bei dėl žalos padarytos netinkamos kokybės prekėmis bei paslaugomis.

Reikšmingi žodžiai: vartotojas, verslininkas, dvigubo naudojimo sutartis, LAT, ETT, teismų praktika.

When Lithuania has joined the European Union (hereinafter –EU), it was committed to adopt and implement EU legislation on Consumer protection into the national law of the Republic of Lithuania in order to unify Consumer protection within Lithuania and all EU. Thus, main focus of this Master Thesis was to analyse how Supreme Court of Lithuania follows European Court of Justice's (hereinafter – ECJ) jurisprudence in a matter of Consumer protection. Importance of this Thesis is shown through analysis and comparison of consumer, entrepreneur notions and their separation aspects in EU and National legislation. The results of the analysis of various EU directives, national laws, decisions taken by Supreme Court of Lithuania and ECJ, shows that Supreme Court of Lithuania is following ECJ jurisprudence and even in some cases Consumer protection in Lithuania is wider than in EU.

In addition to this, main reasons for Consumer disputes in courts were also analysed in this Master Thesis. As the analysis shows, mainly it is because of unfair terms and conditions in consumer contracts and claims for damage caused by defected products.

Key words: consumer, entrepreneur, mixed purpose transaction, Supreme Court of Lithuania, European Court of Justice, jurisprudence.

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

Magistro baigiamojo darbo tema – „Vartotojų teisių apsauga Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Europos Teisingumo Teismo praktikoje“. Vartotojų teisių apsauga – dar jauna ir neturinti gilių tradicijų teisės šaka. Taigi šiame darbe analizuojama vartotojų teisių apsaugos raida, apžvelgiama teisės doktrina, nacionaliniai ir Europos Sąjungos teisės aktai, bei reikšmingiausia teismų praktika. Šia analize, be kita ko, siekiama atskleisti ar Lietuvos Aukščiausiojo Teismo priimami sprendimai nenukrypsta nuo vartotojų teisių gynimo praktikos formuojamos Europos Teisingumo Teisme..

Pastebėtina, kad vartotojo ir verslininko sąvokos dažnai interpretuojamos skirtingai, kadangi kiekviename teisės akte jos apibrėžiamos skirtingam tikslui. Tačiau visais atvejais siekiama to paties – tinkamai identifikuoti, kuri sutarties šalis yra silpnesnė. Tinkamai nustatčius vartojimo sutarties šalis, greta klasikinės sutarčių teisės ima veikti specialiosios teisės normos, skirtos vartojimo teisiniams santykiams reglamentuoti.

Darbe taip pat analizuojama kokios pozicijos laikosi teismai dėl dvigubo vartojimo sutarčių. Išskirtinis dvigubų sutarčių požymis, kad šiose sutartyse nėra aišku kokių tikslų ji yra sudaroma – patenkinti asmeninius poreikius ar profesinius tikslus. Tokiose situacijose teismas privalo pats įvertinti, kuris interesas yra svarbesnis.

Kadangi daugiausiai ginčų tarp vartotojų ir verslininkų kyla dėl nesąžiningų sutarčių sąlygų, todėl baigiamajame darbe apžvelgiamos reikšmingiausios bylos šioje kategorijoje. Pažymėtina, jog teismai išlieka nešališki ir kritiški, todėl apsaugą taiko tik sąžiningiems vartotojams atitinkantis visus subjektyvius vartotojo požymius.

Atliktas tyrimas patvirtina, jog Lietuvos Aukščiausiojo Teismo priimami sprendimai yra liberalesni, suteikiantys didesnę apsaugą vartotojams, tačiau iš esmės nenukrypsta nuo Europos Teisingumo Teismo formuojamos praktikos vartotojų teisių gynimo srityje.

SUMMARY

The subject of this Master paper is “Consumer protection in the jurisprudence of the Supreme Court of Lithuania and European Court of Justice”. Consumer protection law is an infant and not very deep-rooted branch of law. Therefore, this Master paper gives a brief overview of the history of Lithuanian and European consumer protection law, different aspects of legal doctrine, various legal acts and policies. European Court of Justice case law with regard to consumer protection will be examined as well. Aim of this Master paper is to expose does Supreme Court of Lithuania follows decisions taken by European Court of Justice.

As a matter of fact, notion of “consumer“ and “trader“ definitions could be found different in various legal acts. Nevertheless, in all cases aim is the same – to identify and restrict who is consumer (a weaker party of the contract). Upon defining parties of the agreement, special rules with additional protection for weaker party applies.

Moreover, characteristics of „mixed“purpose transactions is being examined in this paper. Tricky part of those contracts is that it serves both a private and business purpose. Therefore, it is important for the court to decide which purpose is preponderant - private or business use.

This paper also provides deep analysis of disputes arising regarding unfair contract terms. Analysis shows that court remains fair and critical in all situations and weaker party protection is being applied only to fair customers that qualifies all perceptual features.

This research shows that decisions taken by the Supreme Court of Lithuania are more liberal rather than decisions taken by the European Court of Justice, but in general we could claim that that Supreme Court of Lithuania follows decisions taken by European Court of Justice and in come cases grants even more rights to Consumers.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2016-04-29

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas), teisės fakulteto, verslo teisės programos studentė Justina Žukauskaitė, patvirtinu, kad šis magistrų baigiamasis darbas „Vartotojų teisių apsauga Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Europos Teisingumo Teismo praktikoje“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje moklo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(parašas)

(vardas, pavardė)